

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL
YAKLAŞIM VE KARL POLANYİ ÖRNEĞİ

Ayşe ÖNER ÇEVEN

İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARAMAN – 2017

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM
VE KARL POLANYİ ÖRNEĞİ

Ayşe ÖNER ÇEVEN

İşletme Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan AYTAR

KARAMAN – 2017

**EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL
YAKLAŞIM VE KARL POLANYİ ÖRNEĞİ**

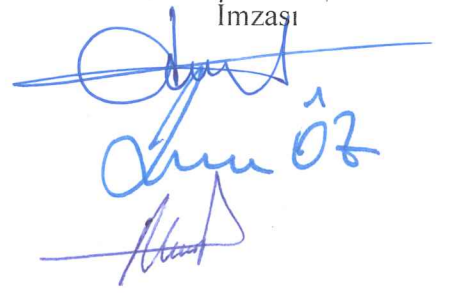
Tezin Kabul Ediliş Tarihi:04.12.2017

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan AY TAR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat ÖZ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat BURUCUOĞLU

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 16.11.2017 tarihli ve 2017/35-266 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkması için akademik desteklerini esirgemeyen başta Prof. Dr. Osman Çevik'e ve danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Aytar'a ilgileri ve hassasiyetleri için saygı ve sevgilerimi sunar, bütün kalbimle teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışma süresince bana destek olan sevgili eşim Miraç Çeven'e, aileme ve destek olmaya çalışan yakın arkadaşlarıma iyi ki varsınız demeyi bir borç bilir ve yürekten teşekkür ederim.

ÖZET

Ekonomik antropoloji kapsamında antropolojik bilgilerin gösterdiği şekilde ekonomik meselelerin toplumsal ve kültürel bir niteliği olduğu ortaya konmaktadır. Ekonomi konusunda toplumsal boyutun göz ardı edildiği noktalar antropologların ve iktisatçıların görüşleri çerçevesinde karşılaştırmalı bir metotla açıklanmaktadır. Ampirik verilere dayalı antropolojik bilgilerle ekonomik meselelerde insani boyutun göz ardı edilmesi kritik edilmekte ve ekonomi konusunda toplumsal yapının ve faktörlerin dikkate alındığı bütüncül bir yaklaşım savunulmaktadır. Bu konuda güçlü bir referans ve örnek olarak ünlü sosyal bilimci Karl Polanyi ele alınmakta ve onun ekonomik antropoloji vasıtasıyla ekonomiye bütüncül yaklaşım açıklanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın nihai amacı; antropolojinin ekonomiye bütüncül bir yaklaşım için katkı ve hizmetini değerlendirmektir. Nihai hedefi: ekonomik antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için önemli bir araç olarak göz önüne alınabilir olduğunu ortaya koymaktır. Bu yolla antropoloji disiplini ile diyalog kurmanın; iktisat ve işletme alanlarında meselelerin bütüncül bir şekilde ele alınması ve analiz edilmesi açısından kullanılabilirliğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Antropoloji, Ekonomiye Bütüncül Yaklaşım, Karl Polanyi

ABSTRACT

Within the context of economic anthropology is revealed as the anthropological knowledges showed that economic matters have a social and cultural characteristic. It is explained points which is disregarding social dimension about economy in the view of anthropologists and economists with a comparative method. With anthropological knowledges based on empirical data, it is criticized disregarding humanistic dimension of economic matters and premediating a holistic approach to economy that is considered social structure and social factors. In this particular as a powerful reference and example is addressed famous social scientist Karl Polanyi and it is explained his holistic approach to economy through economic anthropology. In this context ultimate purpose of this study is evaluate contribution and service of anthropology for a holistic approach to economy. Ultimate goal of the study is reveal that economic anthropology could be taken into consideration as an important tool for a holistic approach to economic matters. In this way it is showed up establishing dialog with anthropology that is utilizable from the standpoint of holistically analysis and understanding of matters in the fields of economics and business.

Keywords: Economic Anthropology, Holistic Approach to Economy, Karl Polanyi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM	
1.1. Antropoloji.....	8
1.2. Antropoloji ve Ekonomi.....	14
1.3. Bir Disiplin Olarak Ekonomik Antropoloji ve Ekonomiye Bütüncül Bir Yaklaşım.....	25
II. BÖLÜM KARL POLANYİ VE EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM	
2.1. Karl Polanyi ve Ekonomik Antropoloji.....	48
2.2. Karl Polanyi’ den “Büyük Dönüşüm”: Ekonominin Toplum İçine Yerleşikliği ve Piyasa Ekonomisinin Kendiliğindenlik Yanılsaması.....	64
2.3. Polanyi’nin Ekonomik Antropoloji Vasıtasıyla Ekonomiye Bütüncül Yaklaşımı ve Katkıları.....	80

SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	96

GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirdikleri üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili meseleleri kapsayan ekonomik yaşam; tüm insan grupları açısından hayatın yaşamsal bir fonksiyonudur ve bu yüzden insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Ekonomik yaşamı olmayan insan topluluğu olmadığı gibi, insansız bir ekonomik yaşam da söz konusu değildir. Dolayısıyla ekonomik meselelerin insani bir boyutu vardır. İnsan davranışlarının ise çok farklı yönleri ve kaynakları bulunduğu bilinmektedir. Bu yüzden davranış bilimleri davranışa etki eden etkenleri bütüncül bir şekilde ele almaya çalışmaktadır. Davranış bilimlerinin oluşumunda rol alan önemli unsurlardan birinin antropoloji olduğu kabul edilmektedir. Antropoloji disiplini saha çalışmaları, karşılaştırmalı ve çapraz kültürel analizleriyle; ekonomik yönden insan ilişkilerinin, meselelerinin ve davranışlarının oluşumunu, ekonomik meselelerin çok yönlü insani yapısını ve boyutlarını çözümlemeye yönelik geniş ve bağıntılı bir bilgi hazinesi sağlamaktadır. Bu bağlamda antropoloji disiplininin, iktisat ve işletme disiplinleri ile bağıntılı olduğu görülmektedir.

Antropoloji ve ekonomi ilişkisine bakıldığında zaman karşımıza ilk önce ekonomik antropoloji çıkmaktadır. Ekonomik antropoloji, antropolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Antropoloji disiplinin esas ilgi alanı doğrudan ekonomi değildir. Antropoloji disiplini; insan çeşitliliğini tüm yönleriyle anlamlı ve anlaşılır kılmaya çalışan bir bilim dalıdır. Bu sebeple antropoloji disiplinde insan toplulukları tüm yönleriyle karşılaştırmalı bir metotla ele alınmaktadır ve incelemektedir. Dolayısıyla antropoloji disiplini içerisinde ekonomi, insan hayatının yaşamsal yönlerinden biri olarak ele alınmakta olup; insanların ekonomik yönden ele alındığı alan ekonomik antropoloji olarak adlandırılmaktadır.

Ekonomik antropoloji başlığı altında ekonomi, tüm insan grupları açısından toplumsal hayatın yaşamsal ve dolayısıyla kültürel bir yönü olarak toplumsal bağlamda ele alınmaktadır. Böylece ekonomi, antropolojik bir perspektifle; içinde yer aldığı toplumsal ilişkiler bağlamında, toplumsal hayatın diğer yönleriyle olan karşılıklı ilişkisi ile birlikte incelenmektedir. Neticede antropoloji disiplinin temel vasfı olan bütüncül yaklaşım şekli; insanlık durumuna bağlı olan herhangi bir konunun(biyoloji, din, politika, ekonomi gibi) içinde bulunduğu toplumsal bağlama göre, ilişkili olduğu tüm faktörlerle birlikte ele alınmasına ve incelenmesine yöneliktir. Bu bütüncül yaklaşım şekli; ekonomik antropolojide insanların ekonomik yönden incelenmesi konusunda kendini göstermektedir.

Şöyle ki; ekonomik antropoloji kapsamında ekonomi, etnografik¹ çalışmalar ile birlikte, toplumsal bağlamından ve boyutlarından ayrılmadan ele alınmakta; ekonominin toplumsal yapıya bağlı olarak nasıl örgütlendiği ve işlediği incelenmektedir. Ekonomiye karşılaştırmalı bir bakış açısıyla bakılmakta olup; ekonomik sistemin toplumsal yapıya bağlı olarak insanlık durumu açısından farklılıkları ve benzerlikleri tespit edilmekte, değişmeyen ortak yönleri ile değişen toplumsal yönleri çözümlenmektedir. Böylece ekonomik meseleler hakkında olgulara dayanan bilgiler elde edilmekte; ekonomik meselelerin varoluşundaki toplumsal mekanizmanın ve faktörlerin etkinliği ortaya konmaktadır. Bu şekilde ekonomik yaşamın antropolojik kavramlarla ve yöntemlerle ele alındığı çalışmalar yapılmıştır.

Ekonomik yaşamın antropolojik kavramlarla ve yöntemlerle ele alındığı başlıca çalışmalar arasında; öncü antropolog Malinowski(1922, 1935) başta olmak üzere,

¹ Etnografik kavramının TDK'da karşılığı” etnografya ile ilgili”dir. Etnografya ise, “Kavimleri karşılaştırarak inceleyen, kültür oluşumlarını araştıran bilim, budun betimi, kavmiyat” olarak geçer.

antropolog Thurnwald (1932) ve Firth (1929, 1939, 1946) tarafından yapılan etnografik çalışmalar bulunmaktadır. Bunun dışında Cyril Belshaw, Paul Bohannon, Mary Douglas, Clifford Geertz, Maurice Godelier, Melville Herskovits, Sidney Mintz, Manning Nash, Stephen Gudeman, Marshall Sahlins ve Richard Salisbury gibi isimler ekonomi ile ilgili antropolojik verileri değerlendirmiş, ekonominin antropolojik kavramlarla ve yöntemlerle ele alınışı üzerinde durmuşlardır. Bazı antropologlar ve iktisatçılar ekonomik meseleleri, antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurarak ele almışlardır. Bu şekilde ekonomik antropoloji bağlamında önemli çalışmalar vermişler ve antropolojik bir ekonomi anlayışının tanınmasına yardımcı olmuşlardır.

Örneğin; Polanyi (1944, 1957, 1966), Sahlins (1972), Dalton (1967) ve Douglas (1979) gibi bilim insanları ilgilendikleri ekonomik meseleleri antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurarak ele almış; antropolojik bir ekonomi anlayışının ne anlama geldiğinin anlaşılmasına katkıda bulunmuşlardır. Ampirik verilere dayalı antropolojik bilgilerle, ekonominin, toplumsal bütünün bir parçası olarak, sosyal olandan ayrı olmadığını açıklarken; modern iktisat teorilerini kritik etmişlerdir. Bu bağlamda antropoloji disiplini iktisat disiplinine temas etmiştir. Özellikle antropoloji disiplini ile iktisat disiplinin temas ettiği noktada, bir anlamda buluştuğu yerde, ekonomik antropoloji bir disiplin olarak büyük ölçüde gelişmiş ve kendini göstermiştir.

Ekonomik antropoloji bünyesinde yapılan çalışmalar 1950'lerden 1960'lara kadar olan dönemde ciddi manada gelişmiştir ve artmıştır. Bu süreçte ampirik verilere dayalı antropolojik bilgilerle ekonomik meselelerde toplumsal boyutu göz ardı etmenin, ampirik olarak ekonomik gerçekliğe uymadığı ortaya konmuştur. Temel olarak, ekonomik meselelerin ve davranışların varoluş koşullarına bağlı olarak, toplumsal yapı içinde maddi boyutunu gözden kaçırmadan, toplumsal ve kültürel boyutları ile bütüncül bir şekilde ele

alınması ciddi manada teşvik edilmiştir. Bu bağlamda iktisat ve işletme alanlarındaki meseleler hakkında antropolojik perspektif ve metotlar kullanılmış ve bununla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Nitekim bu çalışmada, ekonomik meselelerin bütüncül bir şekilde ele alınması ve analizi açısından antropolojinin sağladığı katkı ve hizmet araştırılmıştır.

Araştırma Soruları: Bu çalışmanın temelinde yer alan ana sorular şunlardır: ekonomik meselelerin bütüncül bir şekilde ele alınması ve analizi açısından antropolojiden yardım alınabilir mi? Ekonomik antropoloji ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için önemli araçlardan biri olarak değerlendirilebilir mi?

Araştırma Metodu: Bir teorik araştırma olarak planlanan bu çalışmada, nitel verilerden yararlanılmıştır. Uluslar arası literatür taraması yapılmış; antropoloji ve ekonomi ilişkisine dair çalışmalar, ekonomik antropoloji bağlamında yer alan eserler ve sıkça anılan başlıca etnografik çalışmalar incelenmiştir. Antropolojik perspektif ve metotların iş dünyasında(yönetim ve organizasyon, örgüt kültürü, tüketici davranışları ve pazarlama gibi konularda) kullanımıyla ilgili yapılan akademik çalışmalar göz önüne alınmış ve değerlendirilmiştir. Nitekim bu çalışma tanımlamaya yönelik değil, daha çok değerlendirmeye yönelik disiplinler arası bir çalışma olarak yapılmıştır. Antropologların ve iktisatçıların görüşleri çerçevesinde karşılaştırmalı bir metotla değerlendirme yapılmıştır.

Kapsamı ve Sınırlılıkları: Bu çalışma kapsamında antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için sağladığı katkı ve hizmet araştırılmıştır. Bunun için disiplinler arası bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında; antropoloji ve ekonomi ilişkisi, antropolojinin ekonomik meselelerle ilgili teoride ve uygulamada nasıl yer aldığı ile ilgili çalışmalar göz önüne alınmıştır. Teorik olarak, antropolojinin ekonomiyle olan ilişkisi ve antropolojide ekonominin ele alınma ve incelenme şekli,

temelde, antropolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkan ekonomik antropoloji kapsamında kendini göstermektedir. Bu nedenle bu çalışmada antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için sağladığı katkı ve hizmet, ekonomik antropoloji bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Ekonomik antropolojinin saha çalışmaları, karşılaştırmalı bakış açısı ve bütüncül metodolojisiyle sağladığı ve sağlayabileceği katkı ve hizmet değerlendirilmiştir. Bu konuda güçlü bir referans kaynağı ve örnek olarak, teorik olarak antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurmuş olan ünlü sosyal bilimci Karl Polanyi ele alınmıştır. Karl Polanyi'nin ekonomik antropolojiden yararlanarak ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirme çabası; bu bağlamda onun disiplinler arası yankı uyandırmış antropolojik temelli etkili savları ve katkıları ele alınmıştır. Nihayetinde literatür taramasından elde edilen akademik çalışmalar çerçevesinde; antropoloji disiplini ile diyalog kurmanın, iktisat ve işletme alanlarındaki meselelerin bütüncül şekilde ele alınması ve çözümlenmesi açısından kullanılabilirliği, disiplinler arası bağlantıları göz önüne alarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada amaçlanan; temel olarak, ekonomik meselelerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve çözümlenmesi için ekonomik antropolojinin katkı ve hizmetini değerlendirmektir. Bu bağlamda ekonomiyle ilgili meselelerde antropoloji disiplini ile diyalog kurmanın, hem iktisatçılar hem de işletmeciler için katkısını ve kullanılabilirliğini değerlendirmektir.

Çalışmanın önemi; Bu çalışma antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım açısından sağladığı katkı ile birlikte, iktisat ve işletme gibi alanlar için sağlayabileceği hizmetin değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Çalışma ekonomiyle ilgili meselelerde antropoloji ile diyalog kurmanın katkısını ve hizmetini değerlendirmesi açısından disiplinler arası çalışmanın öneminin ve yararının anlaşılmasına hizmet

etmektedir. Ayrıca bu çalışma, ulusal literatürde ekonomik antropoloji hakkında yapılmış başka bir çalışma olmadığı için bir ilk olarak önem taşımaktadır. Ekonomik antropolojinin bir disiplin olarak öneminin ve faydasının tanınması ve de anlaşılması bakımından literatüre katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; öncelikle antropoloji disiplini ile ilgili genel bilgi verilmekte, antropolojinin ayırt edici özelliği olan bütüncül yaklaşım niteliği açıklanmaktadır. Antropoloji ve ekonomi arasındaki ilişkiye bakılmakta; ekonomik antropoloji başlığı altında ekonominin ele alınışı işlenmektedir. Ekonomik antropolojinin bir disiplin olarak gelişimi izah edilmektedir. Teorik çalışmalar ekseninde, ekonomik antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım açısından katkı ve hizmeti değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; teorik olarak antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurmuş olan ünlü sosyal bilimci Karl Polanyi ele alınmaktadır. Polanyi'nin *"Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökleri"*(1944) adlı ünlü başyapıtı üzerinde özellikle durulmaktadır. Böylece Polanyi'nin antropolojik bulgulardan yararlanarak ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirmeye yönelik ortaya koyduğu savları ve kavramsal katkıları açıklanmakta ve değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL BİR

YAKLAŞIM

Bu bölümde, ilk olarak antropoloji disiplini hakkında genel bilgi verilmekte, antropoloji disiplinin temel vasfı olan bütüncül yaklaşım niteliği açıklanmaktadır. İkinci olarak, antropoloji disiplininde ekonomik yaşamın, ekonomik antropoloji başlığı altında hangi bağlamda, neden ve nasıl ele alındığı işlenmektedir. Böylece ekonomik antropoloji kapsamında, ekonomi konusunda gösterilen bütüncül yaklaşımla ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için sağlanan önemli bir katkı ve hizmetin olduğu açıklanmaktadır. Sonrasında ekonomik antropolojinin, ekonomiye bütüncül yaklaşım açısından katkı ve hizmetini daha açık ve kapsamlı şekilde kavrayabilmek için ekonomik antropoloji bir disiplin olarak ele alınmaktadır.

Ekonomik antropoloji bir disiplin olarak ele alındığında; ekonomik antropolojinin antropoloji ve iktisat disiplinlerinin buluştuğu noktada disiplinler arası bir disiplin olarak gelişimi üzerinde durulmaktadır. Ekonomik antropoloji bünyesinde, toplumsal boyutun ihmal edildiği iktisadi anlayışın ve teorilerin ampirik verilere dayalı antropolojik bilgilerle kritik edilişi ve ekonomik gerçekliğe uymadığının açığa çıkarılışı açıklanmaktadır. Ekonomik antropolojinin ekonominin toplumsal bağlamından ve boyutlarından ayrılmadan bütüncül bir şekilde ele alınmasına yönelik teşviki, katkısı ve hizmeti örneklerle izah edilmektedir. Bu çerçevede, esas olarak, ekonomik antropoloji vasıtasıyla ekonomiye bütüncül bir yaklaşımın söz konusu olduğu, dolayısıyla ekonomik antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için önemli bir araç olarak değerlendirilebileceği ortaya konmaktadır.

1.1. Antropoloji

Antropoloji genel olarak insan bilimi şeklinde tanımlanan bir bilim dalıdır. İlk olarak antropoloji kelimesi ele alındığında; Antropoloji iki Yunanca kelimenin birleşiminden oluşmaktadır. “İnsan” anlamına gelen “Anthropos” ile “Düzenli Bilgi” anlamına gelen “Logos” kelimelerinin birleştirilmesi yoluyla türetilen antropoloji kelimesi; insanla ilgili düzenli bilgi anlamına gelmektedir. Ayrıca antropoloji kelimesini oluşturan ikinci kelime “Logos”, isim takısı olarak kullanıldığında “bilim” anlamına sahiptir. Dolayısıyla antropoloji kelime anlamıyla, genel olarak verilen tanımında olduğu gibi, “insan bilimi” anlamına da gelmektedir. Fakat bilim dallarının çoğu insanları konu edinmektedir. Bu yüzden “insan bilimi” ifadesi, antropolojiyi tanımlamak için yeterince açık olmayan bir ifadedir. Çünkü antropoloji disiplini insan çeşitliliğini anlamaya ve anlaşılır kılmaya çalışan bir disiplindir. Bu sebeple diğer disiplinlerden farklı olarak, insanlara dair bir ya da birkaç şeyi değil, zaman ve mekân çeşitliliği dâhilinde her şeyi dikkate alıp değerlendirmeye tabii tutar. Bu bakımdan antropoloji, öncü antropologlardan Malinowski’nin ifade ettiği gibi; “toptan insanlık bilimidir... Toptan insanlık bilimi olarak insanı konu alan öğretiler arasında neredeyse en toparlayıcı bilim olarak en son ortaya çıkmıştır” (Saran, 1993: 21; Malinowski, 1992: 40-41; Beals ve Hoiyer, 1991: 11-12; Kottak: 2002).

Antropoloji disiplini 19. yüzyılda beşeri bilimlerin en genç ve en kapsamlı üyesi olarak hızla gelişmiştir. 19. yüzyılda antropolojinin gelişimine önemli ölçüde etki eden iki önemli etken olmuştur. Bunlar; Darwin’in Evrim Teorisi ve sömürgecilik faaliyetleridir. Bunlardan ilki olan “Darwin’in Evrim Teorisi” kısaca ele alındığında; Charles Darwin 1859 yılında “*The Origin of Species*” (Türlerin Kökeni) eserinde, canlıların uzun zaman sürecinde yavaş bir tempoyla değiştiği görüşünü savunan *evrim*

teorisini ortaya koymuştur. Bu teori o dönemde Batı’da ciddi biçimde tartışılmış olup, *Darwin*’in görüşünü destekleyen bilim adamları buna ait kanıtlar bulmak için, desteklemeyenler de çürütmek için yoğun bir çalışmaya girişmişlerdir. Özellikle insan, biyolojik bir varlık olarak ele alınmış ve tüm ayrıntılarıyla incelenmeye tabi tutulmuştur. Böylece *Darwin*’in evrim teorisi, 19. yüzyılda anatomik ve fizyolojik açıdan insan çeşitliliğinin temellerinin keşfedilmesini hızlandırmıştır. Bu minvalde insan çeşitliliğine dair bilimsel bilginin artışı sağlamış ve böylece insan çeşitliliğini anlamaya ve anlaşılır kılmaya çalışan antropoloji disiplinine katkıda bulunmuş, gelişimine hız kazandırmıştır (Akın, 2002: 18; Saran, 1993: 23-25).

Antropolojinin disiplin olarak gelişimini hızlandıran bir diğer önemli faktör olan sömürgecilik faaliyetlerine gelince; 19. yüzyılda emperyalist Batı ülkeleri, bilgi yoluyla sömürgecilik faaliyetlerini daha iyi yürütmek, geliştirmek ve sömürgeciliği mantığa bürüyüp meşru kılmak adına antropolojiye başvurmuşlardır. Böylece sömürgeci ülkeler antropolojiyi araç olarak, bir nevi araştırma-geliştirme ünitesi biçiminde kullanmışlardır. Bu da antropolojinin gelişimi açısından lehine bir durum olmuştur. Çünkü emperyalist Batı ülkeleri, sömürgecilik faaliyetleri için “Batı Dışı” dünya hakkında bilgi ve görüş elde etmek amacıyla antropolojik çalışmaların kurumsal şekilde yapılabilmesini önemli ölçüde desteklemişlerdir. Örneğin: Güney Asya ve Afrika gibi sömürge altında olan bölgeler hakkında yayımlanan araştırmaların önemli bir parçası; sömürge yönetiminin ve sömürgeci güçlerin hem mali hem de hukuki desteği ve koruyuculuğu altında gerçekleştirilmiştir. Bu gibi olayların 19. yüzyılda sömürgeci ülkeler tarafından önemli oranda gerçekleştirilmesi, antropolojinin kurumsal olarak hızla gelişmesini sağlamıştır. Bu yüzden Eriksen’in belirttiği şekilde; “Antropoloji, uzun zaman boyunca; sömürgecilikle ilişkili olduğu kanısıyla; kötü bir üne sahip olmuştur. Ancak buna dair

iddiaların bir kısmı tamamen meşru iken; bir kısmı yersiz ve neredeyse iftira niteliğinde olmuştur” (Crehan, 2006: 14; Güvenç, 1999: 310-311; Eriksen, 2012: 36; Eriksen, 2005, www.birikimdergisi.com, E.T. 03.05.2011).

Antropoloji disiplini sömürgecilik faaliyetleriyle nitelenmesine karşın, sömürgeciliğin ötesinde insancıl bir bilim dalıdır. Şöyle ki; antropoloji disiplini insanların farklılıklarını ve benzerliklerini, tüm yönleriyle, karşılaştırmalı bir perspektifle incelemeye tabii tutarak, insanlar arasındaki benzerliklerin, insan olmaktan ötürü mutlaklığını ve müşterekliğini; farklılıkların ise doğal ve anlamlı olduğunu nedenleri ve nasılları ile açıklar. Böylece insanların türdeşlerini ve türdeşleri üzerinden kendilerini, farklı ve benzer yönlerinin bilinciyle, bütüncül bir şekilde görebilmelerine ve kavrayabilmelerine yardım etmektedir. İnsanların aralarındaki farklılıkları sorun haline getirmelerine, benzerlikleri ise yadsımlarına karşı çözüm sağlamaktadır. Dolayısıyla Strauss’un belirttiği şekilde; “antropolojinin sömürgeciliğe hizmet eden bir disiplin olduğunu söylemek yanlışlık hatta haksızlık olur. Ancak antropoloji; sömürgecilikten faydalanmış, bir anlamda sömürgeciliğin gölgesinde büyümüş bir disiplindir”. Neticede 19. yüzyılda sömürgecilik faaliyetleri, antropolojinin kötü bir imajla da olsa disiplin olarak gelişmesini ve tanınmasını sağlamış, aynı zamanda antropologların çalışma alanını (sömürge yerleri olarak) etkilemiş, bir anlamda belirlemiştir (Kottak, 2009: 23-59; Saran, 1993; Strauss; 2012: 16-37; Strauss, 1978:126; Lewis; 1973) .

Antropologların Darwin’in evrim teorisinin etkisiyle fosiller üstünde durmaları ve sömürgecilik faaliyetlerinin güçlü etkisiyle, ilkel olarak nitelenen sanayileşmemiş toplumları ele almaları sebebiyle; antropolojinin fosilleri ve sanayileşmemiş toplumları inceleyen bir disiplin olduğu düşüncesi oluşmuştur. Bu düşünce yanlış sayılamaz, fakat doğru olarak da kabul edilemez. Antropoloji fosilleri ve sanayileşmemiş toplumları

inceleyen, fakat konusu ve amacı fosiller ve sanayileşmemiş toplumlar üzerine olmayan bir disiplindir. Kottak'ın açıkladığı şekilde: “Antropoloji, sanayileşmemiş halkların incelenmesinden çok daha öte bir anlama sahiptir. Kadim ve modern, yalın ve karmaşık, tüm toplumları inceleyen karşılaştırmalı bir bilimdir. İnsanlık durumunun bütününi inceler”. Bu bakımdan Strauss'un ifade ettiği gibi; “antropoloji, alan olarak yerleşik dünyanın bütününi kapsarken, kullandığı yöntemde bütün bilgi türlerine (beşeri ve doğa bilimlerine)ait yöntemleri bir arada kullanmaktadır” (Kottak, 2002: 4-5; Strauss, 2012: 35).

Şu halde antropoloji; insanlık durumunun tamamını, tüm yönleriyle ve çoğulcu bilimsel yöntemlerle ele almakta ve incelemektedir. Bu bakımdan antropoloji, disiplin olarak yapısal ve işlevsel anlamda bütüncül yaklaşım esası taşımaktadır. Antropolojiyi disiplin olarak insanları inceleyen diğer bilim dallarından ayıran en temel fark; antropolojinin bütüncül yaklaşımıdır. Antropolojinin bütüncül yaklaşımı; kendine özgü bir şekilde, insana dair her şeyi içinde bulunduğu bağlama göre, ilişkili olduğu tüm faktörleri dikkate alarak ele almaya ve incelemeye yöneliktir. Nitekim antropoloji disiplininde bütüncül yaklaşım esasıyla, insanların biyolojik boyutlarıyla olduğu gibi, toplumsal boyutlarıyla da çok yönlü, organik birer bütün oldukları gerçeği benimsenmektedir. Bu doğrultuda antropolojide, bütüncül yaklaşım gereği, insanlara dair her şey varoluş şartlarına bağlı olarak; içinde bulunduğu toplumsal ilişkiler bağlamında; toplumsal yapıyla ve faktörlerle ilişkileri içinde analiz edilmektedir (Kottak, 2002: 16; Strauss, 2012: 27; Malinowski, 1992; Bubandt ve Otto, 2010:1-26).

Antropoloji disiplinin temel vasfı olan bütüncül yaklaşım ile ilgili olarak, oldukça önemli bir noktayı aydınlatan en önemli ve açıklayıcı çalışmalardan biri; ünlü antropolog Malinowski'nin (1944) “*Bilimsel Bir Kültür Teorisi*” adlı çalışmasıdır. Bu çalışmasında

Malinowski, insanla ilgili açıklamaya girişilen tüm konuların temelinde kültür olduğunu belirtir. Örnek olarak; bir ırkın bedensel görünüşüyle kültür üretkenliği arasında bir bağ kurulmadığı sürece, beden tipiyle ilgili ölçümlerin, sınıflamaların ya da betimlemelerin hiçbir anlamı olmayacağını ifade eder. Bu bağlamda Malinowski, antropoloji disiplinin bütüncül yaklaşım vasfında başrol oynayan ana unsurun “kültür” olduğunu açıklar; bu minvalde antropoloji disiplini için kültürün temel bir unsurun olduğunu ortaya koyar (Malinowski, 1992: 40-60).

Esasen, sadece ünlü antropolog Malinowski’ye göre değil, tüm antropologlara göre kültür; antropoloji disiplinin temel hatta anahtar unsurudur. Şöyle ki; kültür, insanların sosyal bir süreçle öğrenerek edindiği, varoluş yapılarını ve ilişkilerini şekillendiren değerler bütünüdür. Herskovits’in açıkça ve basitçe açıkladığı şekilde; “her nesil içine doğduğu toplumun, verilen kültürel ayarını/kodlarını alır ve bundan dolayı insanlar teşkil ettikleri toplumun/grubun kültürüne bağlı olarak hareket ederler”. Bu yüzden Geertz’in ifadesiyle; “kültürden ayrı insan doğası diye bir şey yoktur, insanlar kültürün ürünleridir. Buna bağlı olarak da insanların davranış ve tepkilerinin biçimi genetik değil, kültürelidir”. Neticede Malinowski’nin ifade ettiği şekilde; Soluk alma, iç salgılama süreci ya da sindirim gibi faaliyetler bile kültürden etkilenmiş koşulların “yapay ortamında” oluşur. Bu açıdan insanla ilgili olarak açıklamaya girişilen tüm konuların temelinde kültür bulunmaktadır. Kültür; insanla ilgili bütün bilimsel incelemelerin en geniş çerçevesindeki merkezi inceleme nesnesi olup, antropolojinin asıl nesnesidir. Bu yüzden antropoloji disiplini ele alınan insan grupları, bütüncül yaklaşım gereği, tüm yönleriyle kültürleri bağlamında, yani üyesi oldukları toplumsal yapıyla olan ilişkileri içinde incelenmektedir (Kottak, 2002: 46; Crehan, 2006: 62;

Güvenç, 1996: 100-281; Herskovits, 1952: 2-10; Geertz, 2010: 65-70; Malinowski, 1992: 42-90).

Antropologlar tarafından ele alınan insan grupları, bütüncül yaklaşım gereği, tüm yönleriyle kültürleri bağlamında, yani üyesi oldukları toplumsal yapıyla olan ilişkiler ağı içerisinde incelenerek; varoluş koşullarına ve faktörlerine bağlı şekilde analiz edilmektedir. Böylece insanların tüm yönleriyle varoluşsal farklılıkları ve benzerlikleri teşhis edilmekte; insanların doğalarındaki; bir anlamda yaradılışlarındaki, benzerlik (birlik-evrensellik-vahdet) ve varoluşlarındaki çeşitlilik (farklılaşma-toplumsallık) varoluş koşullarına bağlı olarak nedenleri ve nasılları ile bütüncül şekilde incelenmektedir ve açıklanmaktadır. Kendine özgü bu bütüncül yaklaşımıyla antropoloji disiplini; toplumsala dair analizler için zengin bir veri deposu, kapsamlı ve bağıntılı bir bilgi hazinesi sunmaktadır. İnsanların benzerliklerinin ve farklılıklarının mantıksal ve güvenilir şekilde anlaşılmasına imkân tanımaktadır. İnsanlık durumunun benzer ve ayırt edici yönleriyle bütüncül şekilde anlaşılmasına hizmet etmektedir. Bu bağlamda antropoloji disiplini, insanla ilgili bilim dallarının bilgilerini ve teorilerini test etmeleri için geniş ve zengin bir veri deposu sağlamakta; nesnellik kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda insanlık durumuna bağlı meselelerin daha geniş bir bağlamda ve bütüncül bir şekilde ele alınmasına imkân vermektedir. Ki böylece insanlık durumuna bağlı meselelerin daha tutarlı ve doğru bir şekilde anlaşılmasına ve de çözümlenmesine yardımcı olmaktadır (Bubandt ve Otto, 2010: 1-27; Haviland, 2002; Güvenç, 1996; Kottak, 2002; Malinowski, 1992: 42-90; Strauss, 2012: 11-38).

Sonuç olarak antropoloji disiplini bütüncül yaklaşımıyla pek çok alanda iş görmektedir, katkı ve hizmet sağlamaktadır. Kottak'ın belirttiği gibi; “Antropoloji fildişi kulelerde bilginlerin yürüttüğü egzotik bir bilim değildir; kamuya anlatılacak pek çok şeyi

vardır”. Bu bakımdan antropologlar devlet makamları, uluslararası yapılar ve sivil toplum örgütlerini içeren çeşitli kurumlar ve organizasyonlar tarafından (Birleşmiş Milletler Cemiyeti, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi) yüksek düzeyde danışmanlar olarak istihdam edilmektedirler. Ayrıca büyük işletmelere danışmanlık hizmeti veren antropologlar vardır. Antropolojinin bütüncül yaklaşımıyla katkı ve hizmet sağladığı önemli konulardan biri ekonomidir. Antropolojik perspektifin ekonomik alanda nitel ve nicel verilerin bütüncül bir şekilde ele alınmasına yönelik katkı ve hizmeti hem akademik camiada hem de iş dünyasında dikkate alınmıştır. Antropolojik perspektif ekonomik meselelerin daha geniş bir bağlamda ve bütüncül bir şekilde anlaşılması ve analizi için kullanılmıştır. Özellikle 20. yüzyılda ekonomik meseleler hakkında antropolojinin bütüncül yaklaşımıyla sağladığı katkı ve hizmet, hem teoride hem de pratikte daha çok ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla antropolojik açıdan ekonomiye yaklaşımın ne anlama geldiğinin anlaşılması, katkı ve hizmet potansiyelinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır (Baba, 2006; 83-117; Pant ve Alberti, 1997: 1-3; Beals ve Hoijer, 1991: 31-32; Marrewijk, 2010: 26-31; Kottak; 2002: 10; Jordan, 2013:1-126; Jordan, 2010: 15-22; Tian, 2010: 70-88).

1.2. Antropoloji ve Ekonomi: Ekonomik Antropoloji

Antropoloji disiplini içerisinde ekonomi, insanlığın yaşamsal yönlerinden biri olarak ele alınan bir konudur. Şöyle ki; antropoloji disiplini; dört ana alt dalı kapsamaktadır. Bunlar; Fiziksel, Arkeolojik, Linguistik ve Kültürel Antropolojidir. Bu alt dallar içerisinde antropologlar insan gruplarını farklı yönlerden incelemekte olup, insan gruplarını ekonomik yönden kültürel antropoloji bağlamında incelemektedirler (Saran, 1993:141-283; Kottak, 2002: 23).

Antropoloji disiplini içerisinde insanlar, ekonomik yönden, neden kültürel antropoloji bağlamında incelenmektedir? Öncelikle bu sorunun kapsamlı cevabı için kültürel antropoloji ele alınırsa; Kültürel antropoloji: insanlığın kültür boyutu ile ele alındığı ve bu minvalde insanların kültürlerinin ve kültür gelişimlerinin incelendiği bir antropoloji dalıdır. Bu bakımdan kültürel antropolojinin konusu kısaca kültürdür denebilir. Peki, kültür nedir? Antropoloji kitaplarında en çok yer alan kültür tanımı; Edward Taylor'ın (1871) *Primitive Culture* (İlkel Kültür) adlı eserinde yaptığı kültür tanımıdır. Bu tanım şöyledir: “Kültür veya uygarlık; en geniş etnografik anlamıyla, insanın toplumun bir üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak kuralları, hukuk, alışkanlık, görenek ve diğer yetenek ve gündelik edimleri kapsayan karmaşık bir bütün demektir” (Taylor'dan aktaran Crehan, 2006: 66; Haviland, 2002: 33- 64; Saran, 1993: 267; Kottak, 2002: 46).

Taylor'un kültür tanımı sonrasında, kültür hakkında ünlü antropolog Geertz'in ifadeleri açıklayıcı olarak şöyledir:

...İnsan davranışında doğuştan denetlenen ile kültürel açıdan denetlenen arasındaki sınır, iyi tanımlanmamış ve belirsiz bir sınırdır. Bazı şeyler, her türden amaç için, tamamen içgüdüler tarafından denetlenir: nasıl ki bir balık nasıl yüzüleceğini öğrenmeye gerek duymuyorsa, bizler de nasıl soluk alınacağını, kültürel açıdan, öğrenmeye gerek duymayız. Diğerleri hemen hemen kesinlikle büyük ölçüde kültürel; bazı insanlar merkezi planlamaya inanırken bazılarının da serbest piyasaya inanmasının nedenini genetik temele dayanarak açıklamaya kalkamayız. İnsanların karmaşık davranışlarının neredeyse tamamı, elbette, bu ikisinin karşılıklı etkileşimli, doğrusallıktan uzak sonucudur. Konuşma kapasitemiz kesinlikle doğuştan; İngilizce konuşma kapasitemiz ise kesinlikle kültürel (Geertz, 2010: 69).

Bu bağlamda kültür; insanların genetiği ile ilgili bir mesele değildir. Kültür her insanın doğduktan itibaren yaşantısı içinde, Taylor'un da (1871) belirttiği şekilde bir toplumun üyesi olarak; edindiği alışkanlık, davranış ve tepki yönelimidir. Bu bakımdan kültür, insanların davranışlarını ve tepkilerini şekillendiren toplumsal değerler bütünüdür ve bir

nevi insanların hayat tarzını ifade etmektedir denilebilir (Geertz, 2010; Güvenç, 1996).

Bu açıdan Herskovits'in açıklaması gayet açık ve öz bir şekilde şöyledir:

Kültür kavramı; insanların her türlü öğrenilmiş, toplum tarafından onaylanmış, davranış aşamalarını içerir. Bu aşamalar, bütün insan gruplarının, yaşam tarzı yönünden, evrensel olan kültürün yönleri olarak anlaşılır ki; en geniş kategoride ele alacak olursak teknoloji, ekonomi, sosyal kuruluşlar, politik yapılar, dini inançlar ve enstitüler, dil, sanat, müzik ve edebiyattır. Kurumsallaşmış halleriyle bu evrensel yönler, dünyada bulunan bütün toplumlarda farklıdır (Herskovits, 1952: 21).

Böylece Herskovits, yukarıdaki açıklamalara paralel olarak, kültürü tanımlamış, kültürün yönlerinden bahsederken kültürün evrenselliğine ve toplumsallığına işaret etmiştir. Kültürün evrenselliği ve toplumsallığı açısından Herskovits'in kültürün yönleri hakkında söylediklerine, Geertz'in yukarıda yer alan; insanların konuşma kapasitesi ve konuştukları dil hakkında yaptığı açıklama iyi bir örnektir. Kültürün yönlerinden biri olan dil; bütün insanlar için bir iletişim aracı olması bakımından evrensel, varoluş şekli ile toplumdan topluma değişmesi bakımından toplumsal bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Herskovits'in açıkladığı şekilde; kültürün bütün insan gruplarının yaşam tarzı açısından evrensel yönleri vardır. Ancak bu yönler; dil, din, politika ve ekonomi gibi toplumsal hayatın kurumsal yönleri olup, kurumsallaşma halleriyle toplumdan topluma farklılaşmaktadır. Strauss'un ifade ettiği üzere; “toplumsal hayat, kurumsal birlikler içerisinde ortaya çıkar ve bu birliklerin içeriği bir topluluktan öbürüne değişiyor olsa da genel biçimi sabittir. Ekonomik, eğitsel, siyasal, dinsel bir takım işlevler farklı usullerle düzenli olarak yerine getirilir” (Strauss, 2012: 16).

Ekonomi, siyaset, din, eğitim, dil, sanat gibi toplumsal hayatın kurumsal yönleri/ sosyal kurumları Herskovits'in belirttiği şekilde; bütün insan gruplarının yaşam tarzı açısından kültürün ortak yönleridir. Bunlar insanların örgütlenmesiyle ortaya çıkan toplumsal hayatın fonksiyonlarıdır. Nitekim Malinowski'nin belirtmiş olduğu gibi;

kültürün temel olgusu, insan varlığının gruplar halinde örgütlenmesidir. Ki toplumsal hayat, insanların örgütlenmesi ile oluşur. Böylece toplumsal hayatın fonksiyonları olan sosyal kurumlarla kültür oluşur ve gelişir. Şu halde kültür; toplumsal örgütlenme temelinde meydana gelen, toplumsal hayatın sosyal kurumları, yani kurumsal yönleri ile oluşan organik bir bütündür. Bu yüzdendir ki bir toplumun kültürü, o kültürü meydana getiren yaşam örgütünün, başka bir ifadeyle toplumsal hayatın sosyal kurumları vasıtasıyla tanınmaktadır. Malinowski'nin sözleriyle; “bir kültürü anlaşılır olgularla en iyi betimleme yolu, kültürün organik olarak parçalanabildiği kurumları saymak ve çözümlemektir”. Bu bağlamda antropologlar kültürel antropoloji dalında; bir toplumu kültür yönünden analiz ederken, o toplumun kültürünü meydana getiren toplumsal hayatın kurumsal yönlerini, yani sosyal kurumlarını çözümlemeye çalışmaktadırlar (Herskovits, 1952: 4-21; Malinowski, 1992: 70-75).

Antropologlar kültürel antropoloji bağlamında, bir toplumun kültürünü meydana getiren toplumsal hayatın sosyal kurumlarını, yani kurumsal yönlerini çözümlemeye çalışarak; bir toplumun kültür yönünden analizini, o toplumun kültürünü oluşturan toplumsal hayatın kurumsal yönleri vasıtasıyla yapmaktadırlar. Bu bakımdan kültürel antropoloji dalında ele alınan konular; ekonomi, din, siyaset, hukuk, sanat gibi bir toplumun kültürünü oluşturan, toplumsal hayatın sosyal kurumlarıdır yani kurumsal yönleridir. Bunlar ise; ekonomik antropoloji, din antropolojisi, siyasi antropoloji, hukuk antropolojisi, sanat antropolojisi şeklinde kültürel antropolojinin alt disiplinlerini oluşturmaktadır (Haviland, 2002; Kottak, 2002; Saran, 1993).

Bu durumda açıktır ki, kültürel antropoloji bağlamında ekonomi; bir toplumun kültürünü meydana getiren, toplumsal hayatın kurumsal yönlerinden biri olarak

antropologlar tarafından ele alınmaktadır (Saran, 1993: 283, Herskovits, 1952: 21). Ruth Bunzel'in ifadesiyle;

Kelime anlamı ile ekonomi, hanenin idaresi olup biyolojik hayatın devamı ile ilgili sorunlara bağlı davranışların tüm örgütlenmesidir. Esas itibarıyla herhangi bir ekonomik sistemin işlevi; maddi gereksinimlerle çevrenin olanakları arasında, bir çeşit denge sağlamaktır. Maddi gereksinim olarak nelerin düşünüldüğü ve hangi oluşlarla ve kimin yararı için dengenin korunacağı sorunu dünya yüzündeki çeşitli gruplar arasında sonsuz bir değişme gösterir. İnsan gruplarının ekonomik kurumlarının temel inançların anlaşılması ise bize o toplumun kültürünün özüne götürecektir” (Bunzel, aktaran Saran, 1993:284).

Ruth Bunzel'in bu açıklamasından anlaşıldığı üzere; ekonomi tüm insan grupları için hayatın yaşamsal fonksiyonlarından biridir. Bu yönden ekonomi, tüm insan grupları açısından hayatın evrensel bir boyutudur. Ancak insan topluluklarının ekonomileri birbiriyle tamamen aynı değildir, kurumsallaşma biçimleriyle farklılaşırlar ki, bu açıdan ekonomi kültürel bir boyuttur. Blim “*Culture and Economy*” (Kültür ve Ekonomi) adlı makalesinde, ekonominin değerlerle ilişkisinden bahsederken, ekonominin kültürel bir boyuta sahip olduğunu şöyle anlatmaktadır:

Değerler, amaçlar ve hareketler arasındaki ilişkiler karşılıklıdır. Bir amaç veya hareketin nedenleri, değerlerimizi çağırır veya tam tersidir. Bütün bu üçü yaşam koşullarımız değiştikçe değişmektedir. Dolayısıyla değerler, kuzey yıldızı gibi kendimizi yönlendirdiğimiz sabit nitelikler değildir. Bunlar, daha çok pürüzlü yerleri veya günlük yaşamın pürüzlü değişimlerini geçerken kullandığımız haritalar gibidir. Hareketlerle somutlaşarak kültürü oluştururlar. Ekonomiler de farklı değildir. Ekonomiler değerlerimize bağlıdırlar ve dolayısıyla kültürel olarak sınırlanırlar (Blim, 2005: 306)

Örneğin; “İlkel ve geleneksel toplumlardaki üretim tüketim ilişkilerinin biçimlenişi, kapitalist toplumlardaki para, piyasa ve banka ekonomisinden oldukça farklıdır... Üretim ve tüketimdeki davranışların bütünleşmesi ve kurumsallaşması her kültürde değişik eğilimler gösterir” (Güvenç, 1996: 203). Bu bakımdan ekonomik yaşam ve kültür bir birinden ayrı değildir. Erkal'ın ifade ettiği biçimde “Ekonomi ile kültür iç içedir. Bir toplumun iktisat tarihi ile kültür tarihi bir bütündür... Ünlü sosyolog Max Weber'in

kitabına ‘İktisat ve Toplum’ ismini vermesi bu bakımdan sebepsiz değildir. Weber’e göre iktisadi sistemlerin manevi yapısı, zihniyeti bulunmaktadır” (Erkal, 2000: 44-46).

Weber toplumbiliminin temel klasiklerinden biri kabul edilen “Ekonomi ve Toplum” (1922) adlı yapıtında ekonomik etkinliğin “biçimsel ussallığı” ve “özlü ussallığı” terimlerinden bahseder. Weber’e göre; bir ekonomik etkinliğin “biçimsel ussallığı” terimi, onun teknik olarak hesaplanabilme olasılığını ve bu hesaplamanın yapılma ölçüsünü anlatmaktadır. Bu açıdan bir ekonomik etkinliğin değerlendirilmesi, sayısal ya da “hesaplanabilir” nicel ussallıklara dayandığı ölçüde biçimsel olarak “ussal” sayılmaktadır. Ancak bununla yetinilemez; çünkü bir ekonomik etkinliğin varoluşunda etken olan töresel, siyasal, dini bir takım faktörler vardır. İşte bu noktada ekonomik etkinliğin “özlü ussallığı” terimi; bir ekonomik etkinliğin değerlendirilmesinde, ekonomik yönelimli bir toplumsal etkinliğe verilen önemin ölçüsünü ifade eder. Bu açıdan ekonomik etkinlik, toplumsal değerlerden, faktörlerden tamamıyla bağımsız değildir. Bir ekonomik etkinliğin değerlendirilmesinde, o ekonomik etkinliğin içinde yer aldığı toplumsal bağlam ve değerler dikkate alınmalıdır (Weber, 1995:131-132).

Weber ekonomik etkinliğin özlü ussallığı bağlamında, esas olarak, ekonominin toplumsal değerlerden ve faktörlerden bağımsız olmadığını ortaya koyarak, ekonominin toplumsal boyutuna dikkat çekmiştir. Buradan hareketle ekonomik etkinlikte bulunanların (edimcilerin) düşünüş biçimine ve kullanılan ekonomik araçlara ilişkin olarak töresel, dinsel ya da estetik ölçütlerde geliştirilebileceğini belirtmiştir (Weber, 1995:132). Bu fikirlerinin bir uygulaması olarak, “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” (1905) adlı ünlü çalışmasında; kapitalizmin neden diğer bölgelere kıyasla Batı’da daha etkin bir biçimde ortaya çıktığını, din faktörü bağlamında kültürel özelliklere atıf

yaparak açıklamıştır. Bu bağlamda ortaya koymuştur ki: ekonomik sistemlerin kültürel yönü vardır ve kültürel yönü itibariyle belli bir zihniyeti ve buna göre işleyiş tarzı bulunmaktadır. Dolayısıyla ekonomik sistem, toplumsal yapının/örgütlenmenin bir fonksiyonudur. Bu noktada Weber ile aynı görüşleri paylaşan antropologlar, Weber'in antropolojik bilgilere paralel olarak ekonominin toplumsal boyutu hakkında ortaya koyduğu görüşlere sahip çıkmışlardır. Kottak'ın belirttiği gibi; “antropologlar, Weber'in izinden, başka kültürlerde ekonomiyi farklı ilkelerin yönlendirdiğini göstererek karşılaştırmalı ekonomiye katkıda bulunmuşlardır” (Weber, 2009: 29-133; Gudeman, 2001: 16-17; Kottak, 2002: 21;Wilk, 1996: 110).

Antropologların başka kültürlerde ekonomiyi farklı ilkelerin yönlendirdiği görüşünü açıklarken ele aldıkları esas konu; Weber'in de “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı çalışmasında gösterdiği şey: ekonominin toplumsal yapının/örgütlenmenin bir fonksiyonu olmasıdır. Bu konuda antropolog Marshall Sahlins'in şu ifadeleri açıklayıcı bir şekilde şöyledir:

Ekonomi, bir yapıdan çok, toplumun bir işlevidir; zira ekonomik sürecin donanımı klasik anlamda “ekonomik olmadığı” düşünülen guruplar tarafından sağlanmaktadır. Özellikle üretim, hane gurupları, yani genellikle şu veya bu türden aileler biçiminde düzenlenmiş guruplar tarafından tesis edilmektedir. Malikâne, ortaçağ ekonomisi veya şirket, modern kapitalizm açısından nasıl bir konumdaysa, hane halkı kabile ekonomisi açısından aynı konumdadır. Her biri kendi döneminin hâkim üretim-kurumudur. Üstelik her biri kendine has teknoloji ve iş bölümü, karakteristik bir ekonomik amacı veya ereği, spesifik mülkiyet biçimleri, üretim biçimleri arasında belirli toplumsal ve mübadele ilişkilerini ve tamamen kendine has çelişkileri olan belirli bir üretim tarzını temsil eder (Sahlins, 2010:82).

Bu doğrultuda Sahlins, ekonomik sistemin, toplumsal yapıya göre şekillendiğini ve kendine özgü nitelikler taşıdığını açıklamıştır. Antropolojik bilgilerin gösterdiği gibi; her toplum kendi ekonomisini/ekonomik kurumlarını, içinde yer aldığı kültür; toplumsal şartlara ve değerlere bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal örgütlenme bağlamında

oluşturmakta ve böylece kendine özgü ekonomik yönelim, eylem ve davranış biçimleri göstermektedir. Güvenç'in örneklediği üzere; "...kazanılan ve tasarruf edilen para ve varlık, bir toplumda işletilir, ötekinde altına çevrilir, küpe konup saklanır. İkisi de ekonomik davranıştır, fakat hiç de birbirine benzemez". Bu açıdan ekonomi, toplumsal yapının, yani toplumsal örgütlenmenin bir fonksiyonu olarak kültürel bir unsur olarak o toplumun ekonomik yaşamı ele alınmakta ve kültürel antropolojinin bir alt disiplini olan "ekonomik antropoloji" başlığı altında değerlendirilmektedir (Güvenç, 1996:203; Saran, 1993:283-289; Haviland, 2002: 231; Saran: 1993:283-284).

Ekonomik antropoloji kapsamında değerlendirilen önemli çalışmalar; başta ilkel olarak nitelenen sanayileşmemiş toplumlar üzerine yapılan etnografik çalışmalardır. Bunların başında Malinowski'nin (1922), Thurnwald'un (1932) ve Firth'in (1929, 1939) etnografik çalışmaları gelmektedir. Bu antropologlar etnografik çalışmalarında ilkel olarak nitelenen sanayileşmemiş toplumları incelerken, inceledikleri insan gruplarının ekonomik yaşamlarını da ele almışlardır. Fusteld'in belirttiği üzere; modern antropologların esas ilgi alanı, doğrudan ilkel olarak nitelenen insanların ekonomik yaşamı değildi. Ancak antropologlar tarafından fark edilmiştir ki; bir kültür analizi, ekonomik yaşama; malların ve hizmetlerin üretimine ve dağıtımına önem vermediği sürece tam bir kültür analizi olarak değerlendirilemez. Çünkü tüm insan grupları açısından ekonomik yaşam; insanların ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirdikleri faaliyetler ve geliştirdikleri kurumlar toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasıdır (Gregory, 2009: 285-287; Fusteld, 1957/1971: 342-343).

Nitekim antropologlar ekonomik antropoloji başlığı altında, ekonomik yaşamı toplumsal hayatın bir parçası olarak ele almakta; antropolojik bir perspektifle, ekonomik

yaşamı içinde yer aldığı/parçası olduğu toplumsal ilişkiler bağlamında incelemekte ve tanımlamaktadırlar. Bu durumda Carrier'in ifade ettiği gibi; “en basit ifadesiyle ekonomik antropoloji, antropolojik bir perspektif kullanarak ekonomik hayatın analizi ve tanımıdır”. Dolayısıyla Firth'in de belirttiği biçimde; ekonomik antropoloji kapsamında, öncelikli olarak insanların sosyal ilişkilerindeki ekonomik yönler ele alınmaktadır (Carrier, 2005: 18; Firth, aktaran Dalton, 1968: xli; Eriksen, 2012: 277).

Şöyle ki; ekonomik antropoloji kapsamında ele alınan temel konular şunlardır: birincisi; farklı insan gruplarında mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi ve dağıtımı nasıl gerçekleşmekte ve nasıl örgütlenmektedir. İkincisi: farklı toplumlarda insanlar mal ve hizmetleri ne şekilde kullanmakta ve bunlardan nasıl yararlanmaktadırlar. Bu konular etrafında ekonomik antropoloji kapsamında farklı kültürler açısından ekonomik örgütlenme yapılarına dikkat çekilmektedir. Toplumsal örgütlenme biçimine bağlı olarak bireylerin davranış biçimlerinin nasıl şekillendiğini çözümlenmektedir. Böylece Durrenberger'ın açıkladığı şekilde; insanların içinde bulundukları sistemlerde yaptıkları şeyler ve bu sistemlerin nasıl düzenlendiği, nasıl işlediği, o hale nasıl geldiği, diğer sistemlerle ilişkisi, insanların nasıl davrandığı tanımlanmaktadır. Aynı zamanda insanların içinde bulundukları sistemler bakımından nasıl kararlar aldığı ve sistemler için insanların davranışlarının sonuçları da tanımlanmaktadır (Kottak, 2002:370; Saran, 1993:283-287; Durrenberger, 2005: 125).

Dolayısıyla ekonomik antropoloji kapsamında antropologlar, ekonomik yaşamı toplumsal bağlamda incelemek suretiyle, ekonomik yaşamın toplumsal yapıya bağlı olarak örgütlenme ve işleyiş biçimlerini çözümlemektedirler. Bu şekilde antropologlar ekonomiye karşılaştırmalı bir bakış açısıyla bakmakta olup; ekonomiyi yönlendiren ilkelerin toplumdan topluma farklılaşmasını çözümlemeye çalışarak karşılaştırmalı

ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Antropologların karşılaştırmalı ekonomiye katkıları; ilkel olarak nitelenen sanayileşmemiş toplumların ekonomileri ile sanayileşmiş toplumların ekonomilerini karşılaştırdıkları zaman belirgin bir biçimde kendini göstermiştir. Antropologlar iktisatçıların sanayileşmiş toplumlara odaklı ekonomik teori ve görüşleriyle karşılaştırıldığında; sanayileşmemiş toplumlarda ekonomik sistemin farklı bir biçimde işlediğini ve yapılandığını açıklamışlardır. Böylece ekonomik sistemin toplumsal yapıya bağlı olarak farklılaşmakta olduğunu ampirik verilerle ortaya koymuşlardır. Bu bakımdan Strauss'un da belirttiği biçimde; ekonomi konusunda antropolojiden çıkarılan ilk ders, bir değil birden çok faaliyet biçiminin mevcut olduğu ve bunların tek bir ölçüm cetveli üzerinde sıralanamayacağı olmuştur (Dalton, 1968; Dalton, 1961; Haviland, 2002:233; Fustfeld, 1957: 344; Kottak, 2002: 370; Strauss, 2012: 58, Narotzky, 2001:4069).

Nitekim ekonomik antropoloji kapsamında ekonomi hakkında ortaya konan ana konulardan biri, belki de en önemlisi: ekonomik yaşamın toplumsal yapıyla ve diğer kurumlarla karşılıklı ilişki içinde varoluşudur. Bu konuda ekonomik antropoloji kapsamında başta gelen ve temel eser olarak değerlendirilen en önemli çalışma; öncü antropolog Malinowski'nin *"Argonauts of the Western Pacific"* (1922) isimli etnografik saha çalışmasıdır. Bu çalışmasında Malinowski, Trobriand Adası örneği ile ekonomik yaşamın dini, siyasi, töresel, siyasal ve akrabalık kurumlarıyla iç içe olduğunu ampirik verilerle ortaya koymuştur. Bu açıdan ekonomik düzenin toplumsal yapının bir parçası, bir fonksiyonu olduğunu vurgularken; iktisatçıların ekonomik teorilerinde ve analizlerinde toplumsal ve kültürel yönleri göz ardı etmelerine karşı çıkmıştır. Ekonomik yaşamın toplumsal hayatın bir parçası olarak, diğer toplumsal kurumlarla karşılıklı ilişkili içinde olduğunu açıklamış, bu şekilde ekonominin toplum içine gömülü olduğunu ortaya

koymuş ve savunmuştur (Hann ve Hart, 2011: 42-43; Fustfeld, 1957: 345; Polanyi, 1977: 50-51; Wilk, 1996: 33; Eriksen, 2012: 281-282)

Sadece Malinowski değil, başka antropologlar da(Malinowski'nin ardından Thurnwald ve Firth başta olmak üzere) etnografik saha çalışmalarında göstermişlerdir ki; ekonomi, toplumsal yapının bir fonksiyonu olarak toplumsal ve kültürel yapının bir parçası olup, toplumun ve kültürün diğer yönleriyle karşılıklı ilişki içindedir. Bu durum itibariyle de ekonomi toplum içine gömülü durumdadır. Bu da şu anlama gelmektedir ki; bir ekonomik sistem ya da faaliyet, her zaman için, içinde yer aldığı toplumsal yapı bağlamında, toplumsal ve kültürel kısıtlarına ilişkin olarak açıklanabilir. Bu yüzden Eriksen'in açıkladığı gibi; antropologlar her zaman(en azından Malinowski 'den bu yana) ekonominin, sosyal ve kültürel bütünün parçası olarak bütünleşme biçimlerine dikkat çekmeye çaba harcamışlardır. Bu şekilde ekonomik sistemlerin ve eylemlerin, ancak kültürün ve toplumun diğer yönleriyle olan karşılıklı ilişkisi göz önüne alındığında tam anlamıyla anlaşılabilceğini göstermeye uğraşmışlardır (Arensberg, 1971: 97-107; Polanyi, 1957/1977: 51-53; Plattner, 1989: 3-4; Eriksen, 2012: 277).

Sonuç olarak Arensberg'in belirttiği şekilde; “alanda ampirik veri toplamak, ekonomik gerçekleri diğer bilgilerden ayırmadan elde etmek, bu gerçekleri teknik ya da sosyal bağlamda bulundukları yere göre ele almak, antropolojide yüz yıl ya da daha fazla bir deneyimi kapsamaktadır”. Antropoloji disiplini ekonomik yaşamla ilgili olarak, öncelikle, ekonominin toplumsal ve kültürel boyutu ile ilgili ampirik verilere dayalı olgulara dayalı bilgiler sağlamıştır. Ekonomik düzenin toplumsal yapının bir parçası olarak, toplumsal yapıyla ve faktörlerle ilişkisini açıklamıştır. Bu bakımdan antropolojinin ekonomiye dair katkısı; öncelikli olarak, Herzfeld'in belirttiği biçimde; “dikkatleri, tüm ekonomik modellerin toplumsal ve kültürel olarak ilintili olduğu

gerçeğine yöneltmesi olmuştur”. Nitekim ekonominin antropolojik kavramlarla ve yöntemlerle ele alınışı üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu süreçte antropoloji disiplini iktisat disiplinine temas etmiş; ampirik verilerle iktisatçılar tarafından ekonomik teorilerde toplumsal yönlerin ihmal edildiği noktalar kritik edilmiştir. Özellikle bu bağlamda ekonomik antropoloji, antropoloji ve iktisat disiplinlerinin buluştuğu noktada, büyük ölçüde bir disiplin olarak gelişmiş ve kendini göstermiştir. Bu süreçte ekonomik meselelerin toplumsal ve kültürel boyutlarıyla bütüncül şekilde ele alınmasına teşvik edilmiş, katkı ve hizmet sağlanmıştır. Bu bakımdan ekonomik antropoloji bir disiplin olarak ele alındığında, ekonomik antropolojinin ekonomiye bütüncül yaklaşımı ile beraber ekonomiye bütüncül bir yaklaşım için sağladığı katkı ve hizmeti daha kapsamlı ve açık bir şekilde görmek mümkündür (Arensberg, 1957/1971: 97-98; Fushfeld, 1957/1971: 343; Dalton, 1969; Herzfeld, 2012:133; Gramajo, 2010: 29-40; Herskovits, 1952; Nash, 1965: 121-138; Gudeman, 2001: 1-5; Hann ve Hart, 2011).

1.3. Bir Disiplin Olarak Ekonomik Antropoloji ve Ekonomiye Bütüncül Bir Yaklaşım

Ekonomik antropoloji bir disiplin olarak ele alındığında, ilk olarak ihtiyaç duyulan şey; ekonomik antropolojinin çoğunluk tarafından paylaşılan, genel kabul görmüş, özlü ve açık bir tanımının yapılmasıdır. Ancak Sedden’nin ifade ettiği biçimde;

...Ekonomik antropolojinin özlü, açık ve çoğunluğun kabul ettiği bir tanımı bulunmamaktadır. Buna rağmen bir bilimin bütünlüğü kendisini, çözümlediği problemlerin bütünlüğünde gösterdiği doğrudur ve bu derece bir bütünlük sadece açıklanabilir terimler arasında ilişki kurulunca ortaya çıkar. Bu yüzden ekonomik antropoloji genelde sadece antropolojinin açıklayıcı/keşfedici kardeş bir dalı olarak belirlenebilir. Ancak bu her ne kadar doğru olsa da, ekonomik antropoloji ne bildik anlamda ekonomik ne de antropolojik bir disiplindir (Sedden, aktaran Pathy, 2010: 105).

Çünkü ekonomik antropoloji, antropoloji disiplinin bir alt dalı olarak ortaya çıkmış olsa da bir disiplin olarak daha çok iktisat disiplinine temas ederek gelişmiş ve kendini göstermiştir. Wilk'in ifade ettiği şekilde: "Ekonomik antropoloji, antropolojinin alt disiplini olmaktan çıkarak çoğunlukla kendinden daha büyük, daha güçlü ve daha varlıklı komşusu olan iktisat disiplini ile mücadele ederek ortaya çıkmıştır...[Bu bakımdan] Ekonomik antropoloji, iktisat disiplini ile diyalog halinde olan antropolojinin bir parçasıdır". Bu yüzden Gramajo'nun açıkladığı gibi; Ekonomik antropoloji, antropoloji ve iktisat disiplinlerinin kesişimi olarak tanımlanabilir. Ki ekonomik antropoloji, antropoloji ve iktisat disiplinlerinin kesiştiği noktada gelişmiş disiplinler arası bir disiplin olarak, hem ekonomik hem de antropolojik araçları, kavramları ve analizleri içermektedir. Dolayısıyla ekonomik antropoloji, Sedden'in ifade ettiği üzere; "ne bilindik anlam da antropolojik, ne de bilindik anlamda ekonomiktir". Gramajo'nun ifadesiyle; "aslında, disiplinler arası araştırma ekonomik antropolojinin özünde olan yapısal bir niteliğidir" (Gramajo, 2010: 31; Sedden, aktaran Pathy, 2010: 105; Wilk, 1996: 32).

Şöyle ki; antropologlar tarafından başta ilkel olarak nitelenen sanayileşmemiş toplumların ekonomik hayatı ele aldığı anda, etnografik saha çalışmalarıyla dünya çapında ekonomik etkinlikler hakkında etkileyici ve içerik açısından zengin bilgileri elde edilmiştir. Fakat bu bilgiler arasında kapitalist olmayan toplumlarda, Batı ekonomisinde yer alan unsurların çoğu (para, piyasa sistemi gibi) doğrudan gözlemlenememiştir. Antropologlar karşı karşıya geldikleri bu farklılaşmaya tepki göstermişler; teorik koşullar içerisinde bu farklılaşmayla nasıl başa çıkacaklarını ekonomik antropoloji içerisinde ele almışlardır. Bu bağlamda antropoloji disiplini iktisat disiplini ile temas etmiş olsa da, antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında tam anlamıyla bir diyalog kurulamamıştır.

Coşgel'in açıkladığı biçimde; antropoloji ve iktisat disiplinleri pek çok ortak ilgi alanını (temel düzeyde, insan davranışları ve kurumlar) paylaşımlarına rağmen, antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında sistematik bir iletişim eksikliği söz konusudur (Coşgel, 2005: 7-8; Hann ve Hart, 2009: 12; Dalton,1961: 1; Fustfeld, 1957/1971:344; Narotzky, 2001:4069).

Ekonomik antropoloji 1950'lere kadar öncelikle tanımlayıcı olmuş; genellikle sosyal yapı içerisindeki kurumlara odaklanarak her kültürün nasıl bir yaşam oluşturduğunu anlamaya çalışan bir söylem içerisinde olmuştur. Bu esnada antropologlar, iktisatçıları ekonomik davranışın şekillenmesinde kültürün öneminden habersiz oldukları için eleştirmişlerdir. Bu bağlamdaki başlıca çalışmalar, 1910 ve 1935 yılları arasındaki dönemde Boas, Thurnwald, Firth ve Malinowski tarafından yapılmıştır. Bu yazarlar ekonomiyi maddi ihtiyaçların karşılanmasındaki memnuniyet süreci olarak algılamış, ekonomik güdülenme ve kurumların toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olduğunu ampirik verilerle açıklamışlardır. Bu minvalde ekonomik yaşamın toplumsal yapıyla ve kurumlarla nasıl iç içe olduğunu; bireylerin ekonomik faaliyetlerinde toplumsal ve kültürel faktörler tarafından motive olduklarını göstermişlerdir. Özellikle bu konuda saha çalışması ile öne çıkan ve sıkça anılan isim öncü antropolog Malinowski'dir. Malinowski *Argonauts of the Western Pacific*" (1922) isimli etnografik çalışmasında; Trobriand Adası ekonomisini anlamak için Batılı iktisatçıların araç ve kavramlarının yararsız kaldığını göstermiştir. Modern toplumun piyasa kurallarının kesinlikle kural olarak ilkel olarak nitelenen toplumlarda bulunmadığını ortaya koymuştur (Wilk, 1996:4-33; Chibnik, 2011: 31-32; Fustfeld, 1957/1971:343- 345; Hann ve Hart, 2011: 42-43; Polanyi, 1977: 49-51; Dalton, 1961: 14-15; Dalton,1969: 63-69).

Bu doğrultuda ekonomiyle ilgili antropolojiden yararlanılarak yapılmış önemli çalışmalar ortaya çıkmıştır. Antropolog Eriksen’ in açıkladığı üzere; “Ekonominin antropolojinin yöntemleri ve kavramlarıyla çalışılmasının saygın bir tarihi vardır. Malinowski’nin *Argonaut of the Western Pacific* (Batı Pasifikte Argonotlar) ve Mauss’un *The Gift* (Armağan) kitapları yanında doğrudan ekonomik ilişkilere odaklanmış çok sayıda daha küçük boyutlu çalışmalar bu tarihin parçalarıdır” (Eriksen, 2010:129-130).

Ekonominin antropolojik kavramlarla ve yöntemlerle ele alındığı başlıca çalışmalar; etnografik olarak antropolog Malinowski (1922) başta olmak üzere, Thurnwald (1932) ve Firth (1929,1939) tarafından ortaya konmuştur. Bu antropologların dışında Cyril Belshaw, Paul Bohannan, Mary Douglas, Clifford Geertz, Maurice Godelier, Melville Herskovits, Sidney Mintz, Manning Nash, Stephen Gudeman, Marshall Sahlins ve Richard Salisbury’in aralarında bulunduğu antropologlar; yazılarında ekonomiyle ilgili antropolojik verileri değerlendirmişler ve böylece ekonomik antropolojideki teorik bakış açılarını genişletmişlerdir. Bazı antropologlar ve iktisatçılar ele aldıkları ekonomik konuları antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurarak incelemiş; bu minvalde ekonomik antropoloji bağlamında önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bunların başında gelen isimler arasında; Polanyi (1944, 1957, 1966), Sahlins (1972), Dalton (1967) ve Douglas (1979) bulunmaktadır. Bu isimler çalışmalarında ele aldıkları ekonomik konuları, antropoloji ve iktisat bilgilerini kullanarak açıklarken; klasik ve neo klasik iktisat anlayışını, ekonominin toplumsal boyutunu yok sayması bakımından kritik etmişlerdir. Toplumsal boyutu göz ardı eden iktisat teorilerinin ekonomik gerçeklikle uyuşmadığını antropolojik bilgilerle açıklamışlardır (Gregory, 2009:286-287; Dalton, 1969: 63-69).

Dolayısıyla Strauss'un özetlediği gibi; antropoloji ile iktisat biliminin bulunduğu sınırda; büyük iktisat yasalarının bütün toplumlar için mi, yoksa yalnızca piyasa ekonomisine göre işleyen bizimki gibi toplumlar için mi geçerli olduğu tartışılmıştır. Öncelikle, etnografik verilere dayalı antropolojik bilgilerle ekonomik sistemin toplumsal yapının bir parçası olduğu, dolayısıyla da ekonomik modellerin evrensel ve kültür üstü olmadığı açıklanmıştır. Bu bağlamda klasik iktisat anlayışı ile karşı karşıya gelinmiş; klasik iktisadi anlayışın ve teorilerin, toplumsal boyutu yok sayan yönleri ile ekonomik gerçekliğe uymadığı, evrensel olarak da geçerli olmadığı kritik edilmiştir (Chibnik, 2011: 31-32; Herzfeld, 2012: 125-130; Dalton, 1969-63-65; Strauss, 2012: 55).

Ekonomik antropoloji bünyesinde, antropoloji ve iktisat biliminin bulunduğu sınırda yapılan ana kritik; 1950'lerde başlayan ve 1960'lar boyunca ciddi biçimde gelişen, ekonominin özsel/öze ait (substantive) ve biçimsel (formal) olarak tartışılması üzerinedir. Özselci (substantivist)-biçimselci (formalist) tartışması, ekonomik antropolojide oldukça önemli merkezi bir yer tutmaktadır. Wilk' in ifade ettiği şekilde; "Ekonomik antropoloji bir alt disiplin olarak bir ölçüde özselci-biçimselci tartışması ile ortaya çıkmıştır. Bugün ise, bu kısım ekonomik antropolojinin diğer antropologlar, iktisatçılar ve sosyologlar tarafından en çok bilinen kısmıdır ki, antropolojiye giriş ders kitaplarında yer alan kısmı da budur". Bu kısımda, yani özselci/öze ait (substantivist)-biçimselci (formalist) tartışması kapsamında; kıt kaynakların alternatif kullanımlar arasında akılcı bir şekilde tahsis edilmesine ilişkin klasik ekonomi anlayışını ve bu bağlamda ekonomik kararlarda rasyonel davranış ilkesini kabul eden ve evrensel olarak geçerli olduğunu savunanlar biçimselci (formalist) olarak tanımlanmaktadır. Buna karşı klasik ekonomi anlayışının ve içerdiği çoğu ilkenin evrensel olmadığını, sadece Batı'nın piyasa ekonomisi mefhumunda geçerli olduğunu savunanlar özselci (substantivist) olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda

takip edilen ve sıkça anılan en önemli şahıs Karl Polanyi'dir. Polanyi, ekonominin özselci ve biçimselci olarak yapılan tanımsal ayrımına ilişkin başlıca referans kaynağıdır (Coşgel, 2005: 8-9; Chibnik, 2011:4; Dalton, 1969: 65-66; Hann ve Hart, 2011: 55-57; Hann ve Hart, 2009: 13; Gudeman, 2001: 17; Isaac, 2005: 15; Wilk, 1996: 3-4; Narotzky, 2001:4069).

Ekonominin özselci ve biçimselci anlamlarına ilişkin ayrımı Polanyi, "*The Economy As Instituted Process*" (Kurumlaşmış Süreç Olarak Ekonomi) (1957) başlıklı makalesinde yapar. Bu makalesinde günümüzde neredeyse tüm iktisada giriş kitaplarında görülen klasik ekonomi tanımını biçimsel olarak değerlendirir. Klasik ekonomi tanımı şöyledir; ekonomi, kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçları karşılamak üzere değişik kullanım alanları arasında dağıtımıyla ilgili faaliyetlere verilen isimdir. Polanyi'ye göre; bu tanım ekonomi teriminin özüne ait/özel bir anlam taşımaz, biçimseldir; araç-amaç ilişkisinin mantıkî niteliğinden kaynaklanır. Belirli bir tercih durumuna, araçların yetersizliğinden dolayı o araçların değişik kullanımları arasında yapılması gereken tercihe işaret eder. Dolayısıyla ekonomi teriminin biçimsel anlamı, yetersiz araçların alternatif kullanımları arasında tercih yapılmasıyla ilişkili bir kurallar kümesini ima eder. Ekonomi teriminin öze ait/özel anlamı ise; ne tercihi ne de araçların yetersizliğini ima eder. İnsanın yaşamı için doğaya ve diğer kişilere olan bağımlılığından kaynaklanır. Maddi ihtiyaçlarını tatmin etmenin araçlarını ona sağladığı ölçüde, kişinin doğal ve toplumsal çevresi ile olan alışverişi, etkileşimi ile ilişkilidir. Bu durumda ekonomi teriminin biçimselci anlamı mantıktan, özselci anlamı ise olgusal gerçeklikten kaynaklanır (Polanyi, 1971a: 243-246).

Bu durumu Polanyi şöyle açıklamaktadır: ekonomi teriminin biçimsel anlamı, piyasa ekonomisi bağlamında, piyasa ekonomisinin mantığına uygun olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden ekonomi teriminin biçimsel anlamı ampirik gerçekliğe değil,

mantıksal bir görüşe dayanır ve piyasa ekonomisi sisteminde anlamlı bulunabilir. Şöyle ki; piyasa ekonomisi, bir fiyat belirleyen piyasalar sisteminden oluşur. Böyle bir sistemde mübadele eylemleri; tarafları araçların yetersiz olmasının uyardığı tercihlerin içine soktuğu için, sistemin kendisi, ekonomi teriminin biçimsel anlamına ve buna dayandırılan yöntemlerin uygulanmasına elverişlidir. Bu bakımdan ekonomi teriminin biçimsel anlamı piyasa ekonomisi sistemi içinde geçerli ve anlamlıdır. Fakat ekonominin insan toplumlarında işgal ettiği yerle uğraşan antropologlar, sosyologlar veya tarihçiler, piyasa sisteminden başka, insan geçiminin içinde oluşu farklı kurum çeşitleri ile karşılaştıklarında, ekonomi teriminin biçimsel anlamı ve bu bağlamda geliştirilmiş bir analitik yöntem geçerli ve anlamlı olmamıştır (Polanyi, 1971a: 244-247)

Bu noktada Polanyi, ekonomi teriminin özsel/öze ait (substantivist) anlamının tüm ekonomik sistemler (ilkel, arkaik ya da piyasa ekonomisi) için anlamlı ve geçerli olduğunu ortaya koyar. Şöyle ki; Polanyi'nin açıkladığı biçimde; ekonominin öze ait kavramının kaynağı ampirik ekonomidir. Ki özsel/öze ait ekonomi teriminin anlamı: insan ile çevresi arasında, insanlarca kurulmuş bir süreç olup, ihtiyaç tatmin eden maddi araçların sürekli sunumuyla sonuçlanan kurumlaşmış bir karşılıklı etkileşme sürecidir. Bu durumda ekonomi kurumlaşmış bir süreçtir. Polanyi ekonominin kurumlaşmış bir süreç olması ile ilgili yaptığı açıklamalarda, tarih ve antropoloji bilgilerinden yararlanır; antropolog Thurnwald'un ve Malinowski'nin çalışmalarına değinir. Bu bağlamda ekonomik faaliyetlerin örgütlenmesinde, toplumsal kurumların etkinliğini açıklayarak, ekonominin toplumsal yapıyla ve kurumlarla karşılıklı ilişki içinde, kurumlaşmış bir süreç olduğunu ortaya koyar. Böylece özsel/ öze ait/gerçek bir ekonomi anlayışı açısından, ekonominin kurumlaşma sürecinin, yani çevre ile olan ilişkisinin hesaba

katılması gerektiğini gösterir (Polanyi, 1971a:248-250; Polanyi, 1977: 19-34). Polanyi'nin ifadeleriyle;

İnsan ekonomisi, ekonomik olan ve olmayan kurumlar içinde vücut bulur ve onları ağ gibi sarar. [Bu bakımdan ekonomik analize] Ekonomik olmayanın [ekonomik olmayan kurumların] dâhil edilmesi hayatidir. Çünkü ekonominin yapısı ve işleyişi için, din ve hükümet, malî kurumlar ya da emeğin meşakkatini hafifleten alet ve makineler kendisi kadar önemli olabilir. Ekonominin toplum içinde kapladığı değişken yerin incelenmesi, bu nedenle, ekonomik sürecin değişik zaman ve mekânlarda, nasıl kurumlaştığının incelenmesinden başka bir şey değildir (Polanyi, 1957/1971a: 250).

Bu doğrultuda Polanyi'yi takip edenler, özselciler (substantivists) olarak adlandırılmakta olup; ekonominin toplumsal yapıyla ve kurumlarla karşılıklı ilişki içerisinde var olan kurumsallaşmış bir süreç olması bakımından, ekonomi ele alınırken toplumsal yapının ve faktörlerin hesaba katılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda piyasa ekonomisinin ve piyasa ekonomisini destekleyen klasik ve neo klasik iktisat teorilerinin dayandığı temel ilkelerin ve varsayımların ekonominin toplumsal boyutunu yok saydığını, bu bakımdan ampirik gerçekliğe dayanmadığını; mantıksal bir çıkarım olarak biçimsel olduğunu açıklamaya girişmişlerdir. Bu tarz; ekonomiye dair özselci bir yaklaşımla yapılan çalışmalar, özellikle 1960'lı yıllarda artmış olup, ekonomik antropolojide yapılan çalışmaların sayısını arttırmıştır. Bu durum ise, ekonomik antropolojinin bir disiplin olarak anlaşılmasına ve tanınmasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır (Chibnik, 2011:4; Dalton, 1961:5-10; Plattner, 1989: 13-15; Pathy, 2010: 105-106; Wilk, 1996: 3-4).

Polanyi'yi takip edenlerin başında gelen ve ekonomik antropoloji kapsamında çalışmalar ortaya koyan önemli bir isim iktisatçı George Dalton' dur. Dalton, Polanyi'nin teorik pozisyonu ve ekonomik antropoloji bağlamında sağladığı teorik katkıları hakkında makaleler yazmıştır. Ekonomik antropoloji ile ilgili makaleler ortaya koymuştur.

Polanyi'nin makalelerini derleyerek “*İlkel, Antik ve Modern Ekonomiler*” (1968) adlı kitabı meydana getirmiştir. Bu kitabın girişinde, Polanyi'nin çalışmalarından, ekonomik antropolojiye sağladığı teorik katkılardan bahsetmiş, ekonomik antropolojiye dair bilgiler vermiştir. Böylece ekonomik antropolojinin bir disiplin olarak tanınmasına ve anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Temelde, Polanyi'yi referans alarak ve ekonomik antropolojiden yararlanarak; klasik ve neo klasik iktisat teorilerinin ekonominin toplumsal boyutunu ihmal ettiğini, bu açıdan gerçekçi olmadığını, evrensel olarak uygulanabilir ve geçerli olarak kabul edilemeyeceğini savunmuştur (Dalton, 1968;ix-xlvi; Dalton, 1961:1-22; Firth, 1972: 470-471; Humphreys, 1969:176)

Dalton, temelde Polanyi'yi referans alarak ve ekonomik antropolojiden yararlanarak açıklamıştır ki: antropolojik ve tarihi kaynakların gösterdiği biçimde; ekonomik organizasyonlar ve araçlar (ticaret, para kullanımı, piyasalar) ilkel ve arkaik ekonomilerde kapitalist toplumlarda olduğu gibi mevcuttur, ancak var oluş bakımından farklı bir biçimde mevcudiyetleri söz konusudur. Bu konuya disiplinler arası çalışmalarıyla açıklık getiren Polanyi; ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerini kullanarak, ekonomiyi yönlendiren ilke ve araçların düzenlenme şeklinin toplumdan topluma farklılaştığını açıklamıştır. Nitekim Polanyi'nin ekonomik antropolojiye ve karşılaştırmalı ekonomiye katkılarından biri; benzer ekonomik araçların (para, dış ticaret) ekonomilerin farklı şekillerde düzenlendiği yerlerde, nasıl farklı ekonomik ve sosyal roller oynadığını ortaya koyması olmuştur. Aynı zamanda Polanyi, ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerini kullanarak açıklamıştır ki; klasik ve neo klasik iktisat teorileri, piyasa ekonomisi mantığına dayanmakta olup, ekonomik ilişkiler ve araçlar toplumsal yapıdan ve faktörlerden ayrı bir şekilde değerlendirilmektedir. Antropologlar bu durumla yüzleşmiş; ilkel ve arkaik toplumların ekonomilerini anlamak için klasik ve neo klasik

iktisat teorilerinden yararlanmamışlardır (Dalton, 1961:1-22; Dalton, 1968: xiii- xliii; Dalton, 1969: 63-73).

Şöyle ki; klasik ve neo klasik iktisat görüşünde ekonomiye yön veren doğal yasaların olduğuna inanılmakta, ekonomik ilişkilerin ve faaliyetlerin objektif mekanik yasalara göre şekillendiği kabul edilmektedir. Piyasa mekanizmasının doğal yasalara tabi olduğu savunulmakta; piyasa mekanizması kendi kendine dengeye gelen bir mekanizma olarak toplumsal yapıdan ve faktörlerden bağımsız bir şekilde tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda ekonomik konuları incelemede ve teorilerin oluşturulmasında akılcı, soyutlayıcı, tümden gelimci analiz yöntemleri kullanılmaktadır. Ekonomi hakkında toplumsal şartlar ve faktörler hesaba katılmaksızın, belli varsayımlar altında “x olursa y olur” gibi açıklamalar yapılmaktadır. Rasyonellik ilkesi; insanların ekonomik kararlarında ve davranışlarında, rasyonel olarak, bireysel maddi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri, maddi çıkarlarını maksimize etme peşinde oldukları varsayılmaktadır. Buna karşı antropologlar insan davranışlarına daha bütüncül bir yaklaşım sergilemekte olup; saha çalışmaları ile ekonomik düzenin, güdülerin ve amaçların toplumsal, kültürel ve ahlaki boyutlar içerdiğini ortaya koymaktadırlar. Nitekim antropologlar ampirik verilere dayalı bilgilerle göstermektedirler ki; ekonomik etkinlikler rasyonellik kisvesi altında toplumsal boyut göz ardı edilerek tam anlamıyla ele alınamaz ve anlaşılamaz (Ersoy, 2008: 272-460; Küçükkalay, 2010:211-245; Acar, 2008: 15-73; Coşgel, 2005: 9; Chibnik, 2011:31-32; Dalton, 1961:1-25; Polanyi, 1977: 5-56; Douglas,1999: 86-89; Plattner, 1989: 7-15).

Antropolog Herskovits’in belirttiği şekilde; “Ekonomik olma asla tek taraflı sürdürülemez. Bireyin seçimleri; toplumun kaynakları ve kültürünün değerleri tarafından

her zaman sınırlandırılmaktadır” (Herskovits,1952:8). Bu açıdan Polanyi klasik iktisatçıların vazgeçemedikleri rasyonellik ilkesine karşı çıkar ve şu açıklamayı yapar:

Rasyonel hareket, amaçların araçlarla olan ilişkisi ile ilgisidir. Fakat insan toplumu bundan daha fazlasını içerir. İnsanın amacı ne olabilirdi ve ne anlama geldiğini nasıl seçebilirdi? Ekonomik rasyonalizm (mantıksallık), mantıksal dayanılmazlık boyunca ilerleyen manevi (ahlaki) ve kullanışlı (elverişli) düzenin motivasyon ve değerleri anlamına geldiği için, katı (otoriter) anlamda, bu soruların cevaplarına sahip değildir... Ekonomikliğe (ekonomik olmaya) teşvik niteliğindedir...(Polanyi, 1977: 13). Adet ve gelenekler kural olarak seçimleri elimine ederler ve eğer seçim varsa, bu herhangi bir kıtlık (azlık) anlamının sınırlandıran etkileriyle açıklanamamalıdır. Havanın ve suyun ya da bir annenin çocuğuna olan sevgisinin mevcudiyeti gibi yaşamın en önemli doğal ve sosyal koşullarından bazıları kural olarak çok sınırlandırıcı değildir. Bir şeyin diğer bir şey üzerindeki ikna kabiliyeti, yerçekimi gücünden kaynaklanan kıyaslama gücü farklılaştıkça farklılaşmaktadır. İlk olanın kuralları doğadayken; diğerlerinin kuralları zihindedir (Polanyi, 1977: 27).

Böylece Polanyi, klasik iktisatçıların tarafından öne sürülen rasyonellik ilkesinin toplumsal boyutu yok sayması bakımından somut gerçekliğe dayanmadığını vurgulamıştır. Sonrasında ve başka çalışmalarında, antropolojik bulgulardan yararlanarak, rasyonellik ilkesinin ve rasyonellik ilkesi ile hareket ettiği varsayılan ekonomik insan(homo economicus) modelinin ampirik gerçekliğe dayanmayan mantıksal bir çıkarım olduğunu ortaya koymuştur (Polanyi, 1944; 1947 1957; 1977).

Paralel olarak, antropolog Sahlins “*Taş Devri Ekonomisi*” (1972) adlı çalışmasında avcı ve toplayıcı toplumların ekonomisinden bahsederken şu açıklamayı yapmıştır:

...İnsanın, avcı için “ekonomik olmayan insan” diyesi gelir. Avcı, en azından geçim dışı mallar söz konusu olduğunda, *Ekonominin Genel İlkeleri* başlığı taşıyan herhangi bir kitabın birinci sayfasında ölümsüzleştirilmiş o standart karikatürün tam tersi bir davranış içindedir. İhtiyaçları kıt, araçları ise(ihtiyaçlarına göre) boldur... [Ekonomik insan] bir burjuva kurgusudur... Avcı ve toplayıcılar maddiyatçı dürtülerine gem vurmuş değildir; yalnızca bu dürtüleri hiçbir zaman bir kurum haline getirmemişlerdir (Sahlins, 2010: 24)

Bu doğrultuda Sahlins ortaya koymuştur ki; avcı ve toplayıcı toplumlar da ekonomik insan(homo economicus) modelinin aksine insanlar hayatlarını devam ettirmek amacıyla optimum için çaba harcamış, maddi çıkarlarını maksimize etme peşinde olmamışlardır. Antropolojik verilerin gösterdiği biçimde ekonomi, bir yapıdan çok, toplumun bir işlevidir; özellikle sanayileşmemiş toplumlar da ekonomik sürecin donanımı klasik anlamda ‘ekonomik olmadığı’ düşünülen guruplar tarafından sağlanmaktadır. Ancak sadece avcı ve toplayıcı toplumlar için değil, diğer toplumlar için de, ekonomi toplumsal yapının bir işlevi olarak toplumsal yapıyla ve faktörlerle ilişkilidir. Bu yüzden ekonomik davranışların şekillenmesinde toplumsal faktörler etkindir. Dolayısıyla ekonomik meseleleri toplumsal boyutu hesaba katmadan değerlendirmek formalist (biçimselci) bir ekonomik anlayış olup, somut gerçekliğe aykırıdır. Ancak ekonomik meseleleri genel toplumsal yapı içinde, toplumsal yapıyı ve faktörleri hesaba katarak ele almak, ampirik verilerin gösterdiği şekilde, ekonomik meselelerin somut gerçekliğine uygundur (Sahlins, 2010: 82-183).

Fakat neo klasik iktisat anlayışın ve neo klasik yöntemlerin benimsendiği ortodoks iktisat da denilen ana akım iktisat yaklaşımında, ekonomik teoriler ve kuramlar, toplumsal yapıyı ve faktörleri göz ardı eden varsayımlarla ele alınmaktadır. İktisattaki varsayımların toplumsal boyutu yok sayması, dolayısıyla gerçek dışı olması eleştirilmiştir. Bu eleştirilere karşı iktisatçıların pek çoğu tarafından Milton Friedman’ın “teorinin varsayımlarının önemli olmadığını” öne süren “enstrümentalist metodolojisi” kabul edilmiştir. Liberal iktisadın savunucu olan Friedman (1966), “teorinin varsayımlarının önemli olmadığını” öne sürerken şunları belirtmiştir:

...Kuramın varsayımları hakkında sorulabilecek anlamlı soru; onların betimlemede gerçekçi olup olmadıkları değildir, çünkü varsayımlar hiçbir zaman gerçekçi değildirler. Anlamlı olan soru;

onların eldeki amaca ulaşmak için yeterince uygun bir yaklaşık fikir oluşturup oluşturamadıklarıdır. Bu soru da, yalnızca, kuramın işleyip işlemediğine, yani yeterince kesin tahminler ortaya koyup koymadığına bakılarak cevaplandırılabilir (Friedman, aktaran Buğra 2010:281-282)

Bu bağlamda iktisatçı Buğra'nın açıkladığı üzere; “gerçeğin açıklanması bilimsel bir kuramın amaçları arasından çıkmakta ve kuram geleceğe yönelik tahminler yapmaya yarayan bir aletler bütünü haline gelmektedir”. Bu bakımdan Friedman, iktisat disiplinin teknisyenleşmesi sürecinde rol almıştır. Neticede Friedman’a göre; ekonomik kuramda varsayımların, teknik biçimde bir araç olarak eldeki amaca yönelik tahmin yapmayı sağlayabilmesi önemlidir ve de yeterlidir; gerçekliğe dayanmaması, gerçekdışı olması sorun değildir (Buğra, 2010:278-282; Acar, 2008: 75-79).

Ancak Lawson'ın ifade ettiği gibi; “eğer biçimsel olarak x olayı, y sonucunu doğurursa ve biz x'in yanlış olduğunu biliyorsak y'nin gerçek olasılığı hakkında hiçbir bilgiye sahip olamayız”. Bu doğrultuda Ben Fine, iktisat disiplini içerisindeki varsayımları eleştirirken; ana akım iktisadın teknik uyumun yakalanabilmesi için biçimsel modellemesinde analizini birkaç değişkene ya da etkene indirgediğini, bu değişkenlerin ve etkenlerin ise içeriklerinden arındırıldıkları ve evrenselleştirildikleri için tarih ve toplum dışı olduklarını açıklamıştır. Bu bağlamda Fine, ana akım iktisattaki gerçekdışı varsayımlara ederek açıklamıştır ki; ekonominin veri aldığı nesneler toplumsal olarak oluşturulmuştur. Bu yüzden iktisat disiplininde ekonomik analizin, rasyonellik ilkesi gibi, toplumsal boyutu yok sayılarak içeriğinden arındırılmış ve evrenselleştirilmiş (evrensel olduğu iddia edilen) varsayımlarla yapılması hatalıdır (Lawson, aktaran Acar: 2008: 74; Fine, 2011: 33-39).

Bu konuda ünlü bilim insanı Weber, ekonomik analizde toplumsal boyutun hesaba katılması gerektiğini açıklarken şunları belirtmiştir:

...Toplumsal etkinliğin, özellikle de (ama yalnız değil) ekonomik etkinliğin akışındaki düzenliliklerin birçoğu, ne yasa gibi “zorunlu olarak geçerli” diye tasarlanan herhangi bir ölçüye, ne de herhangi bir geleneğe hiç bir biçimde dayalı değildir. Yalnızca katılanların toplumsal etkinliğin niteliğinde eşyanın doğası gereği var olan “ öznel biçimde algılanan olağan çıkarlarına ortalama olarak en uygun düşmesi” ve onların etkinliklerini bu kaniya ve bu öznel bilgiye göre yönlendirdikleri olgusu üzerine kuruludur (Weber, sayfa:54).

Bu şekilde Weber, ekonomik etkinlikte toplumsal faktörlerin etken olduğunu, dolayısıyla ekonomik etkinliğin işleyişinde objektif mekanik yasaların olmadığını ortaya koymuştur. Nitekim ekonomik etkinliğin biçimsel (formal) ve özsel rasyonelliği(ussallığı) ayrımını yaparak, ekonomik etkinliğin salt mekanik olmayan, toplumsal bir mahiyeti olduğunu göstermiştir. Weber’e göre; biçimsel rasyonellik, ekonomik etkinliğin teknik olarak hesaplanabilir boyutu ile ilgilidir, bu da diğer şeyler sabit olduğu sürece “görece olarak” doğrudur. Fakat ekonomik etkinliğin varoluşunda toplumsal değerler ve faktörler etkindir, bu bakımdan ekonomik etkinliğin özsel rasyonelliği vardır. Bu yüzden ekonomik etkinliğin varoluşundaki toplumsal ve kültürel yönler hesaba katılırsa, ekonomik etkinliğin gereçlerini ve ekonomik etkinliğin ruhunu anlamak mümkündür. Dolayısıyla Wilk’in belirttiği şekilde; Weber için rasyonellik, kendi içinde bir prensip değildir, toplumsal bir üründür. Her ne kadar hareket serbestliğinde hepimizin bazı payeleri olsa da amaçlarımız ve değerler bize kültür yoluyla verilmektedir. Bu açıdan Weber’in *etik iktisat formülasyonu*, erken dönem ekonomik antropoloji temeline dayanmaktadır. Nitekim Weber, esas olarak, ekonomik antropolojinin doğruladığı biçimde ortaya koymuştur ki; ekonomik etkinliğin varoluşu toplumsal faktörlere bağlı olarak kültür-aşırı değişir, dolayısıyla ekonomik etkinliğin işleyişinde objektif mekanik yasalar yoktur (Gudeman, 2001: 16; Weber, 1995:132:133; Wilk, 1996:110-112).

Bu doğrultuda Bourdieu, klasik iktisatçıların ekonominin objektif mekanik yasalara göre işlediği iddiasına karşı çıkarken şöyle demiştir:

Ortodoks iktisat, pratiklerin, mekanik nedenlerden ya da faydayı azamiye çıkarmaya yönelik bilinçli bir niyetten başka ilkeleri olabileceği, yine de içkin bir iktisadi mantığa itaat edebileceklerini görmez: Pratiklerin, iktisadi mantığa indirgenemeyecek bir iktisatları, bir mantıkları vardır; çünkü pratiklerin iktisadı, büyük bir işlev ve amaç çeşitliliğine başvurularak tanımlanabilir. Davranış biçimleri evrenini, mekanik tepkiye ya da isteğe bağlı eyleme indirgemek, akılcı bir amacın hatta bilinçli bir hesabın ürünü olmadan makul olabilen pratikleri aydınlatmayı olanaksız kılmaktadır (Bourdieu, 2003: 109)

Böylece Bourdieu açıklamıştır ki; Rasyonel/akılcı eylem kuramı, eyleyicinin toplumsal olarak kurulmuş pratik duygusunun yerine, pratiğe dönüşen bilginin zihnini ortaya koymaktadır. Bu hayali antropoloji, hem iktisadi hem de başka tür eylemleri, her tür iktisadi ve toplumsal koşullanmadan bağımsız bir aktörün bilinçli tercihi üzerine kurmaya çalışan dar bir rasyonalite anlayışını temsil etmektedir. Bu dar rasyonalite anlayışında, eyleyicilerin bireysel ve kolektif tarihi yok sayılmaktadır. Fakat eyleyicilerde bulunan tercih yapıları, kolektif tarihleri aracılığıyla, onları üreten ve onların da yeniden üretme eylemi gösterdikleri nesnel yapılarla karmaşık bir zamansal diyalektik içinde meydana gelmiştir. Bu yüzden rasyonel seçim teorisi, antropolojik olarak yanlıştır, ampirik temellere sahipmiş gibi görünse de, Bourdieu'nun ifadesiyle, sağlam temelli bir yanılsamadır (Bourdieu, 2003:113-117).

Antropolog Plattner, Bourdieu gibi, rasyonellik ilkesinin bir yanılsama olduğunu ortaya koyarken, basit ve açık bir biçimde şunları açıklar: insanlar zaman zaman ABD gibi kalkınmış ekonomilerin “tamamen rasyonalize” olduklarını düşünürler. Böylece davranışın ekonomik katmanını sosyal, dinsel ve politik katmanlarından ayrı, müstakil bir şekilde kendi saf ekonomik mantığına göre serbestçe akıyor olarak görürler. Fakat bu doğru değildir. Örneğin; 1960’larda ABD’nin Küba’dan şeker almayı kesme sebebi iktisadi değil politiktir. Perakende aktiviteleri, aralık sonlarına doğru ekonomik değil, dinsel nedenlerden dolayı tavan yapmıştır. California’daki marihuana üretiminin en

büyüklerden biri olmasının sebebinin ardında yatan gerçek; ekonomik olmaktan daha çok toplumsaldır. Bu önemli bir noktadır ve bu nokta göstermektedir ki: ekonomik davranış ve kurumlar saf ekonomik parametreler doğrultusunda analiz edilebilir. Fakat bu yalnızca konu ile ilgili ekonomik olmayan parametrelerin göz ardı edilmesi demektir. Bu ise doğru olmaz; antropologların ampirik verilerle gösterdiği şekilde, ekonomik davranışın şekillenmesinde toplumsal, politik, dini etmenler yer almaktadır (Plattner: 1989: 4-15).

Ekonomik meselelerde ekonomik olmayan parametrelerin göz ardı edilmesinin, ampirik gerçeklikle uyuşmadığını antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurarak açıklayan önemli isimlerden biri de antropolog Mary Douglas'tır. Douglas, iktisatçı Baron Isherwood ile tüketim konusunu ele aldığı "*The World of Goods*" (1979) adlı (Türkçeye "*Tüketimin Antropolojisi*" olarak çevrilmiş) kitabında, ana akım iktisadın temelinde yer alan "rasyonel birey fikrini" iktisadi teorinin tanıdık bir belası olarak tanımlamış ve bunun toplumsal hayattan yapılan imkânsız bir soyutlama olduğunu açıklamıştır. Bunu açıklarken, bireylerin seçimlerinde içinde bulundukları sosyal yapının etkisiyle hareket ettiklerini; Nijerya'da yaşayan Tivlerin, Afrika'da yaşayan Lele kabilesinin, Kaliforniya'da yaşayan Yurokların ve kap kaçak biriktiren Sabolu zengin kadın tacirlerin gerçekleştirdikleri tüketim faaliyetleriyle ilgili bilgileri paylaşarak göstermiştir. Bu doğrultuda "içinde bulunduğu zamanın ve mekânın kültürüne bulanmamış bir insan olmadığını" açıklamıştır. Böylece ekonomik davranışların; toplumsal bir mahiyete sahip olduğunu, bu yüzden saf ekonomik parametrelerle (tüketim konusunda sadece arz ve talep parametrelerinin belirleyici olarak kullanılması gibi) tam olarak açıklanamayacağını ortaya koymuştur. Klasik iktisat anlayışında toplumsal boyut hesaba katılmadan üretilen varsayımların ve teorilerin, gerçeklikten uzak bir kurgusallıkta olduğunu; bu bakımdan ekonomi konusunda teorik dışlıların gerçekle uyuşmadığını

açıklamıştır. Nihayetinde Douglas, tüketim konusu özelinde, ekonomik meseleler ele alınırken toplumsal mahiyetin yok sayılmasının ve bu şekilde nitel verilerin hesaba katılmamasının ekonomik gerçeklikle uyuşmadığını antropolojik bulgularla göstermiştir (Douglas ve Isherwood, 1999: 9-79).

Paralele olarak, işletme alanında oldukça etkili olmuş ünlü işletme teorisyeni Peter F. Drucker; gerçekliğin ekonomik kuramlara sığmadığını açıklarken, iktisatçıların ekonomi modellerinde ve kuramlarında nitel verileri değerlendirmemeleri hakkında şunları söylemiştir:

...Ekonomik yapıdan gittikçe daha çok söz ediyoruz: Verimlilik, rekabet gücü, iş yönetiminde uzun vadeli perspektifler, sanayide çeşitlendirme, araştırmanın rolü ve düzenlenmesi, devlet-iş dünyası ilişkileri, işveren-işçi arasında doğru ilişkiler, vb. Bu ilgi konularından hiç biri ekonomik kuramlarımızda ya da iktisatçıların ekonomi modellerinde yer almamaktadır. Ekonomi kuramı matematiği de bu etkenlerden hiç biriyle uğraşamaz. Verimlilik bile öylesine ağırlıklı bir biçimde niteldir ki niceliği isabetli bir biçimde belirtilemez. Ama ekonomik gerçekliğin belirleyicileri de bunlardır. “Ulusların zenginliği”ni kısa vadeli konjonktürel dalgalanmalardan çok bunlar belirler (Drucker, 1991: 171).

Böylece Drucker, ekonomik gerçekliğin belirleyicisi olarak nitel boyuta ve verilere işaret etmiştir. Antropologlar ekonomik gerçekliğin belirleyicisi olarak nitel boyuta ve verilere işaret etmekle kalmamış; ekonomik meselelerde toplumsal yapıyı ve faktörleri içeren nitel boyutun etkinliğini ampirik verilerle ispatlamışlardır. Öncü antropolog Malinowski’nin ifade ettiği biçimde;

...Bir kültürün ekonomik sistemi yalnızca, mal üretimi, değiş tokuşu ve tüketimi için oluşturulmuş çeşitli kuruluşların betimsel bir dökümünün çıkarılmasını değil, toplumun ekonomisine bütünüyle hükmeden genel ilkelerin incelenmesini de gerektirir. Ekonomi teorisi, zenginliğin üretilişinin, dağılımının, değiş tokuşunun ve kullanımının incelenmesidir. Gelişmenin değişik aşamalarında ve çevre farklılıklarına göre, tasarruf durumu kökten farklıdır; ayrıca bu, belli hukuksal kurallara ya da genel değer ölçülerini belirleyen anlayışlara da bağlıdır...[Bu bakımdan] Klasik ekonomi öğretisi kısmen gözden geçirilmeli, kısmen de yeniden biçimlendirilmelidir...(Malinowski: 1992:132).

İşte bu bağlamda antropologlar, ekonomik düzenin varoluşunda etken olan toplumsal yapıyı ve faktörleri çözümlemeye çalışmış ve ön plana çıkarmışlardır. Böylelikle antropologlar ekonomi hakkında toplumsal yapının ve faktörlerin hesaba katılmasına hizmet etmiş; nitel verilerin değerlendirilebilmesine yardımcı olmuşlardır.

Örneğin; sosyal bilimci Micheal Cernea, Dünya Bankası bünyesinde 1974'te antropolog olarak göreve başlamış; kalkınma projelerinin ve uygulanan politikaların daha etkin ve verimli olması için toplumsal boyutun hesaba katılarak nitel verilerin değerlendirilmesine yardımcı olmuştur. Bu süreçte Cernea, Dünya Bankası iktisatçılarının toplumsal ve kültürel faktörleri göz ardı etmelerini üzüntüyle karşılamıştır. Kalkınma projelerinde toplumsal ve kültürel değişkenlerin hesaba katılması için iktisatçıların çok az çaba harcadıklarını belirtmiştir. Sonrasında şunu açıklamıştır: “müdahale sebepli kalkınma yaklaşımında, toplumsal boyutun ihmali, her zaman varılan sonuçlarla intikamını almaktadır”. Bu bakımdan, Cernea'nın açıklamış olduğu üzere; Dünya Bankası'nda toplum bilimlerine yer verilmiştir. Toplum bilimleri; Dünya Bankası'ndaki fiyatları, finansal verileri ve teknolojiyi merkeze alan, bunlara gereğinden fazla önem veren ve toplumsal boyutu, sosyal ve kültürel değişkenleri göz ardı eden anlayışın oluşturduğu dengesizlikleri telafi etmeye çalışmıştır. Bu arada kalkınma projelerinde toplumsal bilgilerin ve verilerin kullanımının, ekonomik ve teknolojik bilgilerin kullanımı kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Kalkınma projelerinde toplumsal analiz maliyeti artırmıştır, fakat toplumsal analizin yapılmaması durumunda daha fazla maliyet ortaya çıktığı görülmüştür (Cernea, 1991:6-37). Bu açıdan Cernea şunları ifade etmiştir:

...Toplum analizi sadece araçsal değil, aynı zamanda mecburidir. Programların başarısını doğrudan artırmaktadır. Bu yüzden sosyolojik ve antropolojik bilgileri gerektiren ve bunlarla vücut bulan

toplum araştırması ve analizi bir lüks ya da kalkınmayı tetikleyen düşük değerli bir eklenti değildir; kalkınma programlarının tasarlanmasında, uygulanabilirliğinin ve yeterli derecede amaca yönelik oluşunun artırılmasında ekonomik analiz kadar gereklidir (Cernea, 1996: 10).

Nitekim Cernea'nın açıkladığı şekilde; Dünya Bankası'nda antropologlar toplumsal ve kültürel değişkenleri analiz ederek ve bunların hesaba katılmasını sağlayarak kalkınma projelerinin ve uygulanan politikaların tasarlanmasından, düzenlenmesine ve uygulanmasına kadar pek çok aşamada olumlu katkı ve hizmet sağlamışlardır. Bu durum itibariyle “antropolojik çalışma aşamalı olarak; fakat kararlı bir şekilde, kuvvetle Dünya Bankası bünyesinde artmıştır” (Cernea, 1996:8).

Cernea'nın Dünya Bankası özelinde açıklamış olduğu gibi, antropolojik çalışma iş dünyasında da artmıştır. Antropoloji disiplini içerisinde yer alan kültür dinamikleri, etnik gruplar ve ilişkileri, karşılaştırmalı değerler, karşılaştırmalı tutumlar ve çapraz kültürel analizler; yönetim ve organizasyon ana bilim dalının etkileşim alanı içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle sosyal ve ekonomik antropolojik çalışmalar, kümülatif yaklaşımla davranış bilimleri, yönetim ve organizasyon ve nihayetinde işletme disiplini açısından teorik derinliğin yakalanmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü antropoloji disiplini saha çalışmaları, karşılaştırmalı bakış açısı ve bütüncül metodolojisiyle, işletmecilerin ve iktisatçıların daha geniş bir bağlamda, bağıntılı bir bilgi haznesi içinde ve bütüncül bir şekilde verilerini toplamaları, çözümlemeleri ve genellemelerini test etmelerine için imkân tanımaktadır. Dolayısıyla Arensberg'in açıkladığı şekilde; antropologların öğrettiği saha çalışmalarındaki derslerden bir şeyler bilmek, önerilerini keşfetmek, ekonomik verilerini analiz etmesi ve genellemesi gereken iktisat disiplini için faydalıdır. Coşgel'in açıkladığı şekilde; “Antropologlar ve iktisatçılar arasındaki ilişki, her iki taraf için verimlileştirme sağlayabilir ve gelişebilir durumdadır”. Bu durum

işletme alanı için de geçerlidir (Zencirkıran, 2017: 1-3; Şimşek, Çelik ve Akgemci, 2016: 10-15; Arensberg, 1957/1977:97; Coşgel, 2005: 21-24).

Nitekim 1930'lerden bu yana antropologlar iş dünyasında bulunmuşlardır. Özellikle 1980'lerde antropolojinin yönetim ve organizasyon alanıyla olan ilişkisi gelişmiştir. Yönetim ve organizasyon, örgüt kültürü, iş süreçlerinin iyileştirilmesi ve pazarlama gibi konularda antropolojik perspektif ve metotların kullanılabilirliği ön plana çıkmış ve bununla ilgili akademik çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Baba (1986), Morais ve Malefyt (2010), Jordan (1994; 2013), Wright(2005); Marrewijk (2010), Pant ve Alberti 'nin (1997) çalışmaları. Bu çalışmalarda antropolojik perspektif ve metotların işletme alanındaki konularla ilgili kullanımı, katkısı ve yararı ele alınmıştır(Baba, 2006: 83-117; Pant ve Alberti, 1997: 1-19; Marrewijk; 2010: 26-36; Morais ve Malefyt, 2010; Jordan, 2010: 10-12; Jordan, 2013:126-131; Wright, 2005:1-27).

İşletme alanında antropolojik perspektif ve metotların kullanımı ile ilgili çalışmalar sadece teorik düzeyde kalmamıştır. Yönetim ve organizasyon süreçleri, iş etütleri, tüketici davranışları ve pazarlama gibi konuların uygulama alanlarında antropologlar devreye girmiştir. Pant ve Alberti'nin (1997) açıkladığı gibi; Procter&Gambel, Royal Dutch/Shell, Westinghouse, Campbell Soup, Union Carbide, Philips, Apple Computers, General Motors, Xerox, Sprint Communication Ventures US West, NYNEX gibi büyük firmalarda antropologlar danışmalık hizmeti vermek için görev almışlardır. Antropologlar endüstrisinde ve iş düzenlemelerinde insan davranışlarını analiz etmekle ilgilenmektedir. Antropolojik perspektif; örgütsel çalışma ve tüketici davranışları içerisinde bir dizi sorunu anlamak için kullanılmaktadır. Antropologlar ve antropolojik teknikler; işletme uygulamalarının ve iş süreçlerinin iyileştirilmesi, daha iyi örgütlenmiş yeniden düzenlenme projeleri, pazarlama ve örgüt kültürü gibi konularda etnografik

Çalışma kültürü ve bütüncül metodolojisiyle iş görmektedir. Bu bakımdan antropolojik açıdan ekonomiye yaklaşım uluslararası iş ve ticaret dünyasında önem kazanmıştır. Ekonomik faaliyetlerin ve örgütsel konuların analizinde ve düzenlenmesinde, antropolojik perspektifin sağladığı bütüncül yaklaşımla sunduğu katkı ve hizmet ön plana çıkmıştır. Nitekim iş dünyasına antropolojinin en önemli katkısı; bütüncül bir perspektif sağlaması olarak değerlendirilebilir (Haviland, 2002: 256; Morais ve Malefyt, 2010: 37-48; Jordan, 2010: 7-10; Jordan, 2013:126-131; Baba, 2006: 83-117; Marrewijk, 2010: 33-37; Pant ve Alberti, 1997:1-7; Tian, 2010: 70-88; Wright, 2005:1-27).

Bu şekilde antropologların ekonomiyle ilgili uygulamada iř grdğu başlıca konulardan bir diğeri; iktisat alanı içerisinde değerlendirilen kalkınma projeleridir. 1970 ve 1980’lerde ekonomik antropolojinin uygulama alanı kalkınma problemleri olmuştur. Dalton’un (1969) belirtmiş olduğu gibi; “giderek artan sayıda iktisatçı antropolojik görüş gerektiren konular üzerinde çalışmış ve antropolojiden yararlanmıştır. Özellikle iktisadi kalkınma alanı, antropoloji ile iktisat arasında verimli değiş tokuş ve işbirliği için gelecek vadeden alanların başında gelmiştir”. 1980’lerden sonra daha fazla ekonomik antropolog kalkınma ajanslarında çalışmaya başladıkça, bununla ilgilenen antropologların sayısı da artmıştır. Bu bakımdan ekonomik antropoloji, sadece kavramsal bir ekonomi çalışma alanı olarak teoride kalmamış, pratikte de kendini göstermiştir. Zamanla ekonomik antropolojinin uygulama alanı çeşitlenerek genişlemeye başlamıştır (Gramajo, 2010: 34-36; Dalton, 1978: 23-27; Dalton, 1969: 75-76; Herstkovits,1952: 3-44; Narotzký, 2001: 4072; Wilk, 1996: 14-20).

Sonuç olarak zetlediğinde; antropolojinin ekonomiye bütüncül bir yaklaşım için sağladığı katkı; temel olarak ve açık bir biçimde ekonomik antropoloji bağlamında kendini göstermiştir denilebilir. Gudeman’ın ifade ettiği gibi; ekonomik antropoloji saha

alışmaları ve kritik bir bakış açısının verdiği güç ile maddi dünyadaki genel işleyişı açığa çıkarma konusunda yardımcı dokunmuş, modern ekonomiye taze bir kavrayış sağlayarak; ekonomi üzerine yürütölen tartışmayı genişletebilmiştir (Gudeman, 2001:5). Nitekim ekonomik antropoloji saha çalışmaları, karşılaştırmalı bakış açısı ve bütöncöl metodolojisiyle; ekonomik yapıların, ilişkilerin ve davranışların bütöncöl bir şekilde ele alınmasına ve çözümlenmesine yönelik geniş, ayırt edici ve bağıntılı bir bilgi haznesi ve bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda, Dalton’un (1978) açıkladığı şekilde; “ekonomik antropoloji [ekonomiye dair] gerçeklere dayalı bilgi temin etmekte, kavramsal sınıflandırma ve değişik konulardan elde ettiği aynı cins bulgulardan analitik bir anlayış sağlamaktadır”. Ekonomik meselelerin toplumsal bağlamından ve boyutlarından ayrılmadan bütöncöl bir şekilde ele alınmasına ve analiz edilmesine yönelik katkı ve hizmet sunmaktadır. Bu durum itibariyle ekonomik antropoloji, ekonomiye bütöncöl bir yaklaşım için önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle, ekonomik antropoloji vasıtasıyla ekonomiye bütöncöl bir yaklaşım söz konusudur. Bunu teorik olarak gösteren en önemli şahıslardan biri, belki de en önemlisi; antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurmuş olan önlö sosyal bilimci Karl Polanyi’dir. Bu yüzden bu çalışmanın ikinci bölümünde Karl Polanyi ele alınmaktadır (Dalton, 1968: xxxviii-xlv; Dalton, 1978: 25; Herstkovits,1952: 3-44; Nash, 1965: 121-138).

2. BÖLÜM

KARL POLANYİ VE EKONOMİK ANTROPOLOJİ VASITASIYLA EKONOMİYE BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

Bu bölümde, ekonomik antropoloji vasıtasıyla ekonomiye bütüncül yaklaşım açısından güçlü bir referans kaynağı ve örnek olarak ünlü sosyal bilimci Karl Polanyi ele alınmaktadır. İlk olarak Polanyi'nin hayatından, entelektüel kişiliğinden ve çalışmalarından genel hatlarıyla bahsedilmektedir. Onun antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında kurduğu bağ ile disiplinler arası çalışmaları, teorik pozisyonu ve ekonomik antropoloji alanındaki etkisi ele alınmaktadır. Çalışmalarının genel temasını oluşturan, antropolojik bulgulardan yararlanarak yaptığı piyasa ekonomisi kritiği ve antropolojik temelli ana savları ile ekonomiye bütüncül yaklaşımından bahsedilmektedir.

Sonrasında Polanyi'nin *“Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökleri”* (1944) adlı ünlü başyapıtı üzerinde durulmaktadır. Böylece antropoloji, iktisat ve tarih bilgilerini kullanarak yaptığı piyasa ekonomisi kritiği ile antropolojik temelli savları ve tespitleri ana hatlarıyla ele alınmaktadır. Onun piyasa ekonomisi kritiği bağlamında antropolojik temelli savları ile toplumsal boyutu yok sayan ekonomik determinizme bilimsel olarak karşı duruşu izah edilmektedir. Son olarak ise Polanyi'nin disiplinler arası çalışmalarıyla sosyal bilimler alanındaki özgünlüğü ve katkıları ele alınmaktadır. Onun ekonomik antropolojiden yararlanarak, ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirme çabası ile sağladığı yöntem bilimsel ve kavramsal katkıları açıklanmaktadır. Bu çerçevede, esas olarak, Polanyi'nin ekonomik antropoloji vasıtasıyla etkili bir şekilde ekonomiye bütüncül yaklaşım sergilediği ortaya konmaktadır.

2.1. Karl Polanyi ve Ekonomik Antropoloji

İktisat tarihçisi olarak bilinen Karl Polanyi, entelektüel kişiliği ve çalışmaları ile sosyal bilimler alanında, özellikle de ekonomik antropoloji alanında oldukça etkili olmuştur. Antropoloji, iktisat ve tarih bilgilerini kullanarak disiplinler arası değer taşıyan önemli eserler ortaya koymuş olup; başta iktisatçılar ve antropologlar olmak üzere pek çok sosyal bilimcinin ilgisini çekmiştir. Günümüzde ise Polanyi, entelektüel kişiliği ve çalışmalarıyla 20. yüzyılın sosyal bilimlerdeki en etkileyici bilim insanlarından biri olarak anılmaktadır.

Polanyi'nin entelektüel kişiliğinin ve çalışmalarının inşasını tam anlamıyla kavrayabilmek için öncelikle hayat öyküsüne bakıldığında: Polanyi'nin yaşamı 1886 yılında, o yıllarda Avusturya-Macaristan imparatorluğunun başkenti olan Viyana'da başlamıştır. Babası Mihail Pollacse Yahudi kökenli, entelektüel bir inşaat mühendisiydi. Başarılı bir tren yolu müteahhidi olan babası, kazandığı servet ile aileyi üst orta sınıfa terfi ettirmiş. Bu sebepten dolayı 1880'lerin sonunda ailesini Viyana'dan Budapeşte'ye taşımıştır. Polanyi'nin annesi Cecile Wohl ise, Rus kökenli ve ana dili Rusça olan Budapeşte camiasının tanınan bir entelektüeliydi. Karl Polanyi'nin gerçek ismi Polányi Károli idi. Zamanla zengin, elit bir burjuva sınıfına ait olan babası çocuklarının isimlerini değiştirip, onları Hristiyanlığın Kalvinist mezhebine geçirmiştir. Polanyi'nin kızı Karli Polanyi Lewitt; dedesinin bunu elit sınıfın çocuklarını hor görüp, aşağılamalarından korktuğu için yaptığını söylemiştir. Karli bu değişimden sonra Karl Polanyi olmuştur. Polanyi'nin babası 13 yaşına gelene kadar çocuklarına evde İngilizce ve Fransızca eğitimi aldirmiş, başlangıç seviyesinde Latince ve Yunanca okumaları yaptırmıştır. Polanyi 1902 yılında henüz 16 yaşında Gymnasium'da öğrenci iken, kardeşi ve kuzeninin kurduğu sosyalist öğrenci organizasyonuna katılmıştır. 1907 yılında ise hem sosyal demokrat

partinin politikalarından hem de Marksizm'den hayal kırıklığına uğradığı için organizasyondan ayrılmıştır (Levitt ve Mendell, 1987: 14-17; Congdon, 1976: 168- 169; Bohannon, 1965: 1508-1509).

1908 yılında felsefe bölümünden mezun olan Polanyi, aynı zamanda Budapeşte Üniversitesi'nde hukuk okumuştur. Hukuk fakültesinde mezun olmadan bir yıl önce, yenilikçi fikirlerinden dolayı görevinden azledilen, Roma Hukukunda otorite sayılan Gyula Pikler'in öğrencisiydi. Pikler'in görevden alınmasına tepkili olan Polanyi'nin de içinde olduğu öğrenciler okuldan atılmıştır. Polanyi daha sonra hukuk eğitimini 1909 yılında bir taşra şehrinde tamamlamıştır. Pikler olayından sonra, 1908 yılında Pikler'in isim babası olduğu Galilei Kör/Galileo Circle (Galileo Çevresi) adlı yenilikçi, sosyalist gençlerin oluşturduğu bir topluluk kurulmuştur. Pikler bu topluluğa başkan olarak Polanyi tavsiye etmiştir ve Polanyi Galileo Çevresi'nin ilk başkanı olmuştur. Polanyi'nin etkisi ile topluluk bir yıl içerisinde 2000 üyeye ulaşmıştır. Topluluğun amacı; toplumu anlamaya ve değiştirmeye yönelik çalışmaları bilimsel şekilde gerçekleştirmek ve bilimsel bir temele oturtabilmektir. Toplumsal bilinci öğrenim ve öğretimle artırmaktır. Bu doğrultuda Galileo Çevresi üyeleri eğitimsiz on binlerce işçiye okuma yazma öğretmişler, çeşitli işçi birliklerinde sayısız dersler ve seminerler vermişlerdir. Topluluğu oluşturan sosyalist üyelerin eğitim temellerinde her ne kadar Marksizm ve bilimsel sosyalizm olsa da bunları tabu olarak algılamamışlardır. Bu yüzden tutumları etik değerlerden bağımsız bir bilimsel yaklaşım geliştirmek yönünde değil, bilimsel yaklaşımı ahlâki kaygı ve değerlerle sürdürme yönünde olmuştur (Levitt ve Mendell, 1987: 17-21; Congdon, 1976: 170-173).

Polanyi Galileo Çevresi'nin 1908'den 1910 kadar üyesi olmuş; hukuk fakültesinden mezun olmasının ardından amcasının hukuk bürosunda çalışmaya

başlamıştır. Hukuk bürosunda çalışmaya başlaması, Polanyi'yi entelektüel uğraşlarından ve Galileo Çevresi'nin çalışmalarından uzak tutmamıştır. Polanyi toplumsal ve politik sorunlarla ilgili Galileo Çevresi'ne bağlı arkadaşlarına ve üyelerine sık sık dersler vermiştir. Aynı zamanda Galileo Çevresi'nin kurduğu *Szabadgondolat* dergisi için düzenli olarak makaleler yazmış ve 1913 yılında derginin editör kadrosuna katılmıştır. Galileo Çevresi'nin çalışmalarında olduğu gibi, Polanyi bireysel olarak da bilimsel yaklaşımı etik kaygılar ve değerler ile birlikte yürütmeyi seçmiş ve bunu etik bir görev olarak benimsemiştir. Hayatı boyunca sosyalist bir kimlikle ve yaklaşımla hareket etmiş olup, bireysel ve toplumsal özgürlüğe önem vermiştir. Bu bağlamda Marx'tan etkilenmiş olmasına ve bazı konularda onunla aynı fikri paylaşmasına rağmen Marksist görüşten ayrı bir teorik ve siyasal konum izlemiştir. Bu yüzden Polanyi'yi Marksist olarak değerlendirmek, Hann'ın belirttiği şekilde aptallık olur. Polanyi gayet açık bir şekilde, Marksizm'in ekonomik indirgemecilik/determinizm yaparak; ekonomiye insan davranışlarının diğer tüm alanlarının üstünde belirleyici bir analitik anlam ve tarihsel rol vermesini ciddi biçimde eleştirmiştir (Baum,1996: 24-45; Block ve Somers, 2011: 54; Congdon, 1976: 173-174; Hann, 1992: 150; Levitt ve Mendell, 1987:18-19).

Polanyi çalışmalarında merkeziyetçilik ve ekonomizme karşı çıkmıştır. Merkeziyetçilik ve ekonomizm içermesi bakımından kapitalist piyasa egemenliğine dayalı liberalizmi ve Marksist sosyalizmi eleştirmiştir. Bu iki sosyoekonomik forma karşı eleştirilerinin ve hoşnutsuzluğunun ana nedeni; ikisini de merkeziyetçilik ve ekonomizmden ötürü özgür bulmaması olmuştur. Sosyalist kişiliğine ve yaklaşımına rağmen sosyalistlerin İkinci Enternasyonal'in determinist Marksizm'e olan bağlılıklarından ötürü Sosyalist Parti'ye eğilim göstermemiştir. İkinci Enternasyonal'in tarihsel gelişimin önceden belirlenmiş aşamalarının bir sonucu olarak, ilerlemenin

kaçınılmaz olduğu görüşünü reddetmiş; tarihsel materyalizmin kadercilik anlayışını şiddetle eleştirmiştir. Polanyi ve onun kuşağındaki yenilikçi sosyalistler, esas olarak, ilerlemenin ancak moral ilkelere dayalı bilinçli insan eylemi ile gelebileceği düşüncesini taşımıştır. Nitekim Polanyi, toplum gerçeğini şekillendirmek için bireysel ve etik sorumlulukla hareket etmenin hayati olduğuna inanmıştır. Bu inancı doğrultusunda 1912-1913 yıllarında, toplumsal reformların yapılması için Oscar Jaszi'nin liderliğinde Radikal Parti'nin kuruluşuna destek vermiştir (Baum,1996: 21- 40; Humphreys, 1969: 167-168; Congdon, 1976: 175-176).

Polanyi'nin düşündüğü gibi, Macar ulusunun geleceği için sorumluluk olarak bilinçli eyleme geçmesi gerektiğine inan ve bunu şiirleriyle anlatan ünlü şair Endre Ady, Galileo Çevresi ve Macar gençleri tarafından Macar ulusunun diriliş umudunun kişisel bir simgesi olarak görülmüştür. 1919 yılında Ady'nin vefatı üzerine Polanyi Ady anısına yaptığı konuşmada; Ady'i Macar ulusuna kaderlerinin efendileri olduklarını, insanların tarihlerini kendilerinin yazdıklarını hatırlatması bakımından övmüş, onun gerçekten haklı olduğunu anlatmıştır. Ekonomik determinizme ve tarihsel materyalizmin kadercilik anlayışına karşı duruşunu Ady'den alıntı yaparak söylediği şu sözlerle özetlemiştir: "Hakikat şu ki, 'kuş, yerçekimi yasasından ötürü değil, yerçekimi yasasına rağmen uçar' ve 'toplum maddi çıkarlarına rağmen hep daha yüce ideallerini cisimleştirerek aşama kaydeder' " (Congdon, 1976: 173-179).

Polanyi'nin bu konuşmasının üstünden bir yıl geçmeden, Karolyi iktidarı(I. Dünya savaşı sonrasında iktidarı imparatorluktan devralan sosyalistlerin oluşturduğu koalisyon hükümeti)yıkılmıştır. Daha öncesinde Polanyi, reformların yapılması için Karolyi koalisyonunun bir parçası olan Oscar Jaszi'nin Radikal Partisini ciddi biçimde desteklemiştir. İç problemler ve müttefiklerin yanlış öngörülleri sebebiyle Karolyi

hükümetinin yıkılması; reform yolundaki çabaları ve umutları yok etmiş, Macar ulusunun yeniden dirilişine dair umutları kırmıştır. Bu durumdan duyulan rahatsızlık pek çok insanı yeni kurulan Béla Kun liderliğindeki Macar Komünist Parti'ye yönelmiştir. Böylece Béla Kun iktidara gelmiş ve onun liderliğinde Macar Sovyet Cumhuriyeti oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat çok geçmeden Sovyet Birliği'nden destek gelmemesi, hem iç hem de dış baskılar ve müdahaleler sonucu Béla Kun hükümeti yıkılmıştır (Congdon, 1976: 179-180; Block ve Somers, 2011: 56).

Polanyi Béla Kun hükümeti iktidardayken, ani bir kararla 1919 yılında, 33 yaşında iken Viyana'ya taşınmıştır. Burada Béla Kun rejimine aktif olarak katılmış ve bu rejiminin çöküşünü izleyen Beyaz Terör'den kaçmak zorunda kalmış olan Ilona Duczyka ile tanışmıştır. Polanyi ve Duczyka 1923 yılında evlenmişlerdir. Polanyi 1924'te *Oesterreschische Volkswirt* 'ın yazar kadrosuna uluslararası ilişkiler uzmanı olarak katılmıştır. Bir süre sonra *Volkswirt* 'te başyazar olmuş, 1938'de gerçekleşen Nazilerin Avusturya işgaline kadar *Volkswirt* için çalışmıştır. Böylece 1920'li yılların çalkantılı ekonomik ve politik gelişmelerini yakından izleyip inceleme fırsatına sahip olmuştur. 1920'lerin ekonomik ve politik meselelerine dair yüzlerce makale yazmıştır. Bu arada Karl Marx'ın Kapital okumasını yeniden yapmış; Avusturya iktisat okulu üzerine çalışmış, özellikle Menger, Wieser, Bohrn-Bawerk'in çalışmalarına yoğunlaşmıştır. Ayrıca Wicksteed ve J. B. Clark gibi marjinalistler üzerine ve Schumpeter üzerine de çalışmıştır. Schumpeter'i takip etmiş, ancak ondan farklı olarak Avusturya iktisatçılarının metodolojilerine sosyalist içerikleri katmıştır. Bu minvalde sosyalist ekonominin pozitif bir teorisini inşa etmeye uğraşmıştır. Bu açıdan Polanyi'nin Viyana dönemi, iktisat tarihi alanındaki çalışmaları için önemli bir hazırlık dönemi olmuştur denilebilir. Ki Polanyi'nin Macaristan ve Avusturya 1886-1933 yılları; genel

olarak değerlendirildiğinde; politik iktisat ve anayasa tarihini kapsayan formal eğitimini aldığı ve sosyalist düşünce yapısının şekillendiği dönem olmuştur. Polanyi akademi dışında Marksizm'in daha çok sosyolojik perspektifi ile ilgilenmiş, Karl Mannheim ile Marksizm'in Alman sosyolojisi üzerindeki etkisi hakkında Macaristan ve sosyoloji özelinde akademi dışı tartışmalar yapmıştır. Bu dönemde Polanyi kalkınma ekonomisi ile de ilgilenmiştir (Humphreys, 1969: 167-168; Levitt ve Mendell, 1987; 21-28, Bohannon, 1965: 1510).

1933 yılında ise Polanyi, Hitler faşizminin genişleyen etkisinin Avusturya'ya ulaşmasından dolayı ailesiyle birlikte Londra'ya taşınmıştır. Burada öğretmen olarak yetişkin eğitiminde çalışmış; İşçi Eğitim Birliği (W.E.A.) bünyesinde dersler vermiştir. R.H. Tawney ve G.D.H. Cole gibi sosyalist akademisyenlerin asistanı olarak Oxford ve Londra üniversitelerinde katılımcı akademisyen olarak dersler vermiştir. İngiltere'nin ekonomik ve sosyal tarihi ile ilgilenmiş, iktisat tarihi çalışmalarına yoğunlaşmıştır. İngiltere'deki arkadaşlarının yardımıyla Amerika'da turlar yapmış; 38 eyaleti kapsayan bu turlarda; dünyanın ekonomik ve politik durumu, özellikle de Avrupa'nın ekonomik ve politik durumu hakkında tartışmalara katılmış, dersler vermiştir. Polanyi 1939 yılında Hristiyan Sol Dergisinde çıkan bir makalesinden dolayı İkinci Dünya savaşı öncesinde de sonrasında da Sovyet Rusya topraklarına alınmamıştır. 1940 yılında Uluslararası Eğitim Enstitüsü'nün davetlisi olarak Amerika'ya uluslararası pozisyonda katılımcı akademisyen olarak üniversitelerde ders vermek için gitmiştir. Bennington'da öğretmen olarak iş bulmuştur. 1942 yılında bir fizikçi ve mühendis olan eşi Ilona, İngiltere'den ayrılıp Amerika'ya gelerek Polanyi'ye katılmış, Bennington Üniversitesi'nde fizik eğitimi vermeye başlamıştır (Levitt ve Mendell, 1987; 13-14; Bohannon, 1965:1510-1511).

Polanyi Bennington'da iken “*Büyük Dönüşüm: The Political and Economic Origins of Our Time*” adlı başyapıtını 1940'dan 1943'e kadar yazmıştır. *Büyük Dönüşüm*'ün yazımı esnasında Rockefeller kuruluşundan 1941'den 1943'e kadar burs almıştır. Bu arada Polanyi ile Bennington Üniversitesi'nde meslektaş olan ünlü işletme teorisyeni Peter F. Drucker, Bennington'da burs için Polanyi'yi tavsiye etmiş ve de *Büyük Dönüşüm*'ün basım hazırlığında Polanyi'nin yanında olmuştur. Nitekim Polanyi, başyapıtı *Büyük Dönüşüm*'ün teşekkürler kısmında Peter ve eşi Doris Drucker'a kendisini devamlı teşvik edip yüreklendirdikleri için teşekkür etmiştir. Ayrıca *Büyük Dönüşüm*'ün ana tezinin, esas olarak, İngiltere'de geliştiğini belirtmiştir (Immerwahr, 2009: 449-451; Levitt ve Mendell, 1987: 14; Humphreys, 1969: 171-172).

Polanyi ve Drucker savaş zamanı çalışmalarında birbirlerini referans olarak göstermişlerdir. Drucker yıllarca ekonomik toplumun geçerli olmadığı ve varsayımların hem Marksistler hem de kapitalistler için geçersiz olduğu tezi üzerine çalışmıştır. Bu minvalde, Polanyi gibi ve çağının birtakım önemli entelektüelleri gibi piyasanın toplumun içine gömülü olduğunu vurgulamıştır. Bu açıdan Polanyi ile Drucker arasında pek çok bağlantı bulunmaktadır. Ancak akademik olarak ikisinin mirasları farklı yönde tesirler bırakmıştır. Drucker 1943 yılında General Motors firmasından gelen firma üzerine yapacağı çalışma teklifini kabul etmiş, sonrasında da işletme teorisi üzerinde çalışmıştır. Ününü işletme teorisini kurması ile elde etmiştir. Drucker işletme teorisyeni olarak hem akademik platformda hem de iş dünyasında ün yapmış ve fikirleri ile karşı konulmaz şekilde kabul görmüştür. Polanyi ise, neo-liberal küreselleşmeye Marksist olmayan cevaplar arayan sosyal bilimcileri etkilemiştir. Yine de Drucker sıkça Polanyi'den etkilendiğini dile getirmiş, atıflarda bulunmuş, referans vermiştir. Polanyi vefat edene kadar mektuplarla yazışmaya devam etmişlerdir. Drucker Polanyi'nin 75.

doğum günü onuruna yazdığı mektupta arkadaşı Polanyi için şunları söylemiştir: "Senden ve senin arkadaşılığından benden daha fazla etkilenen başka biri olduğundan kuşkuluyum" (Immerwahr, 2009:448- 451).

Polanyi *Büyük Dönüşüm*'ün yazımından sonra, 1943 yılında Bennington'dan İngiltere'ye dönmüş, İşçi Eğitim Birliği bünyesinde çalışmalarına devam etmiştir. Eşi Ilona ile Macaristan'ın özgürlüğü için Macaristan Birliği'nin eylemlerine katılmışlardır. 1947 yılına kadar hem Avrupa hem de Amerika'da dersler vermiştir. 1947 yılında ise tam zamanlı bir akademisyen olarak, iktisat tarihi dersi vermek üzere davet edildiği Kolombiya Üniversitesi'ne gitmiştir. Fakat eşi Ilona bir dönem (1918'den 1922'ye kadar)Macaristan komünist partisi üyesi olduğu için ABD'de oturum izni alamamıştır. Bu yüzden Polanyi ve eşi evlerini 1950' de Kanada'da kurmuşlardır. Polanyi evi Kanada'da ve işi ABD'de olmak üzere Toronto ve New York arasında mekik dokumuştur. 1947 yılından 1953 yılına kadar emekli olduğu Kolombiya Üniversitesi bünyesinde çalışmıştır. 1947'de Kolombiya Üniversitesinde iktisat tarihi profesörü iken, ilkel ve arkaik ekonomiler üzerinde durmaya başlamıştır. Piyasa öncesi ekonomiler üzerinden ekonominin toplum içinde kapladığı yeri araştırarak kapitalizmin tarihsel analizini yapmıştır (Humphreys, 1969:172-174; Levitt ve Mendell, 1987; 14-33; Bohannan, 1965:1510).

Polanyi 1953'te emeklik olduktan sonra ilkel ve arkaik ekonomiler üzerinde çalışmaya devam etmiştir. "*Kurumsal Büyümenin Ekonomik Yönleri*" üzerine disiplinler arası bir projede çalışmıştır. Bu proje, Polanyi ve iktisatçı Conrad M. Arensberg'in sorumluluğunda yürütülen ortak bir araştırma projesi olarak başlamıştır. Bu ortak araştırma projesi, başka katılımcılarla birlikte devam etmiş, 1957 yılında ekonomik antropoloji alanında büyük etki yaratan "*Trade and Market in the Early Empires*" (Erken

Dönem İmparatorluklarda Ticaret ve Piyasa) adlı makalelerden oluşan derleme kitabın Polanyi, Arensberg ve H. Pearson tarafından yayınlanmasıyla sonlanmıştır. 1963 yılında iktisat tarihi dergisinde *Port of Trade in Early Empires* (Erken Dönem Toplumlarda Ticaret Limanları) adlı makalesini yayımlamıştır. Ekonomik planlanmanın daha insancıl bir formunun nasıl olabileceği üzerine çalışmalarını ise ölümünden bir yıl önce Macaristan Bilim Akademisi'nde verdiği bir dizi konferansta ve co-existence(bir arada varoluş) adlı üç aylık dergide yayınladığı makalelerle ortaya koymuştur (Bohannan, 1965: 1510-1511; Levitt ve Mendell, 1987:7-8; Humphreys, 1969: 175; Hann ve Hart, 2009:7).

Polanyi'nin çalışmalarının geri kalanı, pek çok makalesi dışında, 1964'ten sonra, yani ölümünden sonra yayınlanmıştır. 1966 yılında Dahomey tarihini analiz ettiği, bir araştırma monografisi olan *Dahomey and the Slave Trade*(Dahomey ve Köle Ticareti) isimli çalışması yayımlanmıştır. Sonrasında George Dalton tarafından Polanyi'nin yayınlanmış ve yayınlanmamış bazı denemeleri ve makaleleri, "*Primitive, Archaic and Modern Economies: Essays of Karl Polanyi*"(İlkel Arkaik ve Modern Ekonomiler: Karl Polanyi'nin Makaleleri) (1968) başlıklı bir kitapta yayımlanmıştır. Son olarak, Polanyi'nin basılmış olan diğer çalışmalarındaki konuları içeren, ayrıca Antik Yunanistan'da para, ticaret ve piyasaları tarihsel olarak incelediği bitmemiş metni "*Livelihood of Man*"(İnsanın Geçim Kaynakları) (1977) H. Pearson tarafından düzenlenerek yayınlanmıştır (Levitt ve Mendell, 1987:7-8; Block ve Somers, 2011: 57).

Polanyi 1964 yılında kalp krizinden vefat ettiği zaman, iktisat tarihi ile ekonomik antropoloji arasında bağ kurmuş olan biri olarak, ardında disiplinler arası değer taşıyan etkili çalışmalar bırakmış ve kendi adı ile anılan bir ekolün kurucusu haline gelmiştir. Polanyi'nin takipçileri öncülüğünde "*Karl Polanyi Politik İktisat Enstitüsü*" 1988'de

kurulmuştur. Enstitüde uluslararası Karl Polanyi konferansları düzenlenmiş, *Büyük Dönüşüm* en az dokuz yabancı dile çevrilmiş ve Polanyi'nin fikirleri hakkında pek çok makale ve kitap yayınlanmıştır. Polanyi'nin antropoloji ve iktisat arasında kurmuş olduğu bağ ile analizleri, tespitleri ve ortaya koyduğu kavramları; pek sosyal bilimci tarafından çokça ele alınmış, sosyal bilimler alanında, özellikle ekonomik antropoloji alanında ciddi manada etkili olmuştur (Levitt ve Mendell, 1987: 22-37; Immerwahr, 2009: 445).

Polanyi'nin akademik olarak antropoloji ile ilişkisine bakıldığında; her şeyden önce Polanyi bir iktisat tarihçisi ve politik iktisatçıdır, antropolog değildir ve saha çalışmaları yapmamıştır. Ekonomi hakkındaki pratik bilgisini daha çok 1920'ler boyunca Kızıl Viyana'da elde etmiştir. Malinowski gibi birinci dünya savaşından önce Ernst Mach'ın çalışmaları üzerinde durmuştur. Polanyi'nin antropoloji bilgisi çoğunlukla Bicher'den, Malinowski'den, Thurnwald'dan ve Mauss'dan aldığı notlara dayanmaktadır. Erken dönem etkilendiği antropolojik çalışmaların başında Malinowski'nin Trobriand Adaları ile ilgili meşhur etnografik çalışmaları gelmektedir. Polanyi'nin antropolojik çalışmalara yönelerek ilkel ve arkaik ekonomilerle ilgilenmesinin ana nedeni, doğrudan 19. yüzyıl piyasa ekonomisi analizine dayanmaktadır. Polanyi 19. yüzyıl piyasa ekonomisini analiz etmek için antropolojik bulgularından yararlanmıştır. Çalışmalarında antropolojik bulguları, analizlerini ve tezlerini açıklamak, bir anlamda temellendirmek için sadece bir araç olarak kullanmıştır (Bohannon, 1965: 1509; Block ve Somers, 2011: 57; Hann ve Hart, 2011: 58; Humphreys, 1969:172-173; Isaac, 2005: 19-22).

Polanyi antropolojik bilgileri kullanarak, öncelikle, ekonominin toplum içindeki yeri ile ilgilenmiştir. Antropolojik bulgulardan yararlanarak, sistematik bir şekilde, ilkel ekonomilerde ekonominin sosyal ilişkiler bütünü içine yerleşik/gömülü(embedded)

olduğunu ortaya koymuştur. Ekonominin toplum içine yerleşik/gömülü(embedded) olduğu görüşü; Polanyi'nin antropolojik temelli savlarının en başında gelmekte ve çalışmalarının çatısını oluşturmaktadır. Ki Polanyi sadece antropolojik bilgilerle değil, iktisat tarihi bilgileri ile de tarih boyunca ekonominin, bir kural olarak, sosyal ilişkiler bütünü içine yerleşik/gömülü(embedded) olduğunu anlatmıştır. Yerleşiklik(embeddedness) kavramıyla, esas olarak, ekonominin toplumsal yapının bir parçası olarak diğer toplumsal kurumlarla ve faktörlerle ilişkili olduğunu açıklamıştır. Toplumsal yapıdan ayrı bir ekonomik düzenin olmadığını vurgulamıştır (Polanyi, 1977; 1957/1971a; 1957/1971b; 1947; 1944/2010; Polanyi, Arensberg ve Pearson, 1957/1971:239-242; Dalton, 1968: xii).

Nitekim Polanyi "*Our Obsolete Market Mentality*" (Modası Geçmiş Piyasa Zihniyetimiz) (1947) adlı makalesinde şöyle demiştir:

Aristoteles haklıydı: “insanoğlu ekonomik değil sosyal bir varlıktır”. Sahip olduğu maddi şeylerin kazancına yönelik bireysel çıkarını korumayı değil, daha çok sosyal refahını, sosyal statüsünü ve sosyal değerlerini korumayı amaçlar. Sahip olduğu şeylere aslında bu amaçla değer vermektedir. İnsanoğlunun aldığı önlemler sosyal onay edinmek için gösterdiğimiz çabayla ilişkilidir-üretici güçler buna özgü bir şey değildir- İnsanoğlunun ekonomisi, kural olarak, sosyal ilişkileri içinde gizlidir[sosyal ilişkiler içine daldırılmış ya da parçası şeklindedir] (Polanyi, 1968: 65).

Bu doğrultuda Polanyi, Malinowski ve Thurnwald'ın çalışmaları başta olmak üzere diğer antropolojik çalışmaların gösterdiği şekilde; ekonominin ilkel toplumlarda toplumsal ilişkiler ağı içine gömülü olduğunu ve bu şekilde değişim, takas, alış veriş gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiğini açıklamıştır. Böylece ilkel toplumların düşünüldüğü gibi bireyci/egoist yabancılar olmadığını, aynı zamanda komünist bir psikolojiye de sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. İlkel toplumlarda değişim, takas ve alışveriş gibi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiğini, ancak toplumsal ilişkiler bağlamında farklı prensiplerle işlediğini göstermiştir. Bu noktada antropolojik bulgulara işaret ederek

insanoğlunun çağlar boyunca temel olarak aynı mizaca sahip olduğunu belirtmiş olup, tüm insanlık açısından ekonominin toplumsal hayatın bir işlevi olduğunu, dolayısıyla da toplumsal bir boyuta sahip olduğunu ortaya koymuştur. İşte bu bağlamda Polanyi, 19. yüzyıl piyasa ekonomisini karşılaştırmalı tarihsel bir perspektifle ele almış; piyasa ekonomisini ekonomiyi toplumdan ayırması bakımında kritik etmiştir. Polanyi'nin hatalı bulunduğu şey: 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin dengesini kendi sağlayan piyasa fikri temelinde, toplumsal boyutun yok saymasıdır. Polanyi, 19. yüzyıl piyasa ekonomisi bağlamında yer alan, klasik ve neo klasik iktisat anlayışında öne sürülen; insanların rasyonel olarak çıkar güdüsüyle maddi menfaatlerini maksimize etmek için hareket ettikleri görüşüne karşı çıkar. Nitekim piyasa ekonomisi kapsamında var olan ekonomizme işaret ederken, toplumsal boyut hesaba katmadan, ekonomik olan ve ekonomik olmayan şeklinde yapılan katı ayrımın ampirik olarak hatalı olduğunu açıklar (Polanyi, 1968: 65-70; Polanyi, 2010: 87-97; Baum, 1996: 4-12). Polanyi'nin ifadesiyle:

Açlık acısı otomatik olarak üretim için teşvike dönüşmez. Üretim bireysel değil, toplu bir iştir.... Bir politik hayvan [homopoliticus] olan insan için, her şey doğa tarafından değil, toplumsal olaylar tarafından belirlenmektedir. 19. yüzyılı açlık ve kazancı "ekonomik" diye değerlendirmeye yönelten şey, yalnızca üretimin piyasa ekonomisi içerisindeki örgütlenmesiydi (Polanyi, 1968: 64).

Şöyle ki; Polanyi'nin tarihsel bilgiler ışığında açıkladığı biçimde, 19. yüzyıl İngiltere'sinde Sanayi Devrimi ile başlayan süreçte aslında üretim unsurları olan emek, toprak ve para devlet müdahaleleriyle alınıp satılan birer meta hâline dönüştürülmüştü. Bu minvalde 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde doğal olmayan bir şekilde, ekonomi toplumsal yapıdan ayrılmıştı. Ekonomik meseleler toplumsal boyutu dışlanarak sosyal kontrolden çıkarılmış ve insan yaşamı üzerinde baskın hale gelmişti. Fakat antropoloji ve tarih bilgileri göstermekteydi ki; önceki toplumlarda ekonomi toplumsal ilişkiler içine gömülü/yerleşik (embedded) bir şekilde; dini, politik ve diğer toplumsal düzenlemelere

bağlıydı. Dolayısıyla piyasa ekonomisi öğretisinde öne sürülen, Adam Smith'in görüşünün aksine, bireysel ekonomik kazançlara yönelme, yani ekonomik çıkar olgusu önceki toplumların faaliyetlerini yönlendiren ana unsur değildi. Sadece kendi kendini düzenleyen 19. yüzyıl piyasa ekonomisi bağlamında ekonomik çıkar, toplumsal yaşamın egemen ilkesi haline getirilmişti (Polanyi; 1977: 5-56; Polanyi, 2010: 88-225; Polanyi, 1968: 61-65; Polanyi, Arensberg ve Pearson, 1957/1971:239-242; Lie, 1991: 226; Hann, 1992: 149). Bu bakımdan Polanyi şunları ifade etmiştir:

İnsanın, birisi açlık ve kazanca yönelik olan, diğeri ise onur ve güce yönelik olan iki unsurdan oluştuğuna inanılmıştır. Birisi “maddi”, öbürü de “ideal”; birisi “ekonomik”, öbürü de ekonomik olmayan; birisi “akılcı”, öbürü “akılcı olmayan”. Faydacılar bu iki terimler kümesinin birleştirerek insan karakterinin “ekonomik” yanını akılcılık havası/halesi ile donatacak kadar ileri gittiler.[Böylece]yalnızca kazanç için davranmayı yadsıyabilecek birisinin ahlak dışı değil, aynı zamanda da deli olduğu kabul edilecekti (Polanyi, 1968: 70).

Bu şekilde Polanyi ekonomizme karşı çıkmış; 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde ve Marksizm’de ekonomik determinizm yapılarak; toplumsal boyutun yadsınmasını, insan ve toplum yaşamının tamamıyla ekonomik açıdan değerlendirilmesini, böylelikle ekonominin üstün belirleyici unsur konumuna getirilmesini kritik etmiştir. Ekonomik determinizmin hem antropolojik bulgulara bakıldığında hem de tarihe ilişkin olarak insan doğasına aykırı ve ampirik açıdan hatalı olduğunu ortaya koymuştur. İnsanların özünde politik bir hayvan olduğunu vurgularken, insan varoluşunda ahlakın ve değerlerin önemine dikkat çekmiştir. Antropolojik bulgulara işaret ederek insani dürtülerin ekonomik olmadığını, insan davranışlarının toplumsal bağlamda şekillendiğini ve tanımlandığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan Block ve Somers’in açıkladığı şekilde; “‘Ekonomik insan’ ya da ‘rasyonel insan’ teorilerini geliştirirken bireysel aktörden başlayan teorisyenlerin tam tersine, Polanyi’nin kalkış noktası toplum olmuştur ve ona göre, bireylerin toplumdan yalıtık çözümlenmesi sadece hayaldir” (Polanyi, 2010:169-

333; Polanyi, 1968: 70-72; Polanyi, Arensberg ve Pearson, 1971: 239-242; Baum, 1996: 46-47; Block ve Somers, 2011: 71; Özel, 2009: 219-223).

Dolayısıyla Polanyi'nin tezi kısaca şöyledir: insanların rasyonel olarak, maddi menfaatlerini maksimize etmek için hareket ettikleri varsayımına dayanan modern iktisat teorisi; yalnız modern piyasa ekonomisi için anlamlıdır, piyasa ekonomisi öncesi medeniyetleri inceleyen tarihçilere ve antropologlara hizmet edememektedir. Antropolojik ve tarihsel bilgilerinin gösterdiği biçimde; ekonomi, kural olarak, sosyal ilişkiler içine yerleşiktir ve bu yüzden ekonomik meselelerin varoluşunda toplumsal ve kültürel faktörler etkindir. İnsanların ekonomik eylemleri, tek amacı karı azami düzeye çıkarıp, zararı asgari düzeye çekmek olan rasyonel bir hesaba indirgenemez. Polanyi'nin antropolog Mead' den aktardığı şekilde: “ ‘Bireylerin çalışmasını sağlayan amaçlar, kültürel olarak belirlenirler ve bünyenin bir yiyecek kıtlığı türünden, basit, dışsal ve kültürel olarak tanımlanmamış durumlara verdiği tepkilerden oluşmazlar’ ” (Polanyi; 1977: 5-34; Polanyi, 2010: 88-225; Polanyi, 1957/1971a: 245; Humphreys, 1969: 166; Dalton, 1968: xii-xiii; Dalton, 1969: 65).

Polanyi ekonomik meselelerin içinde yer aldığı toplumsal yapıya ve faktörlere bağlı olarak bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiğini savunmuş ve bu bağlamda Aristo'yu önemli bir kaynak olarak görmüştür. “Aristotle Discover the Economy” (Aristo Ekonomiye Keşfediyor) (1957) adlı makalesinde şöyle açıklamıştır: Aristo ne zaman ekonomik bir probleme temas etse, toplumla ilişkisini bir bütün olarak açıklamaya koyulmuştur. “Bu bakımdan modern dilimizin deyimiyle, Aristo'nun insani meselelere yaklaşımı sosyolojikti... Aristo bir inceleme alanının haritasını çıkarırken, kurumsal kökenler ve işlevle ilgili bütün soruları toplumun bütünlüğü ile ilişkilendirirdi”. Bu açıdan Polanyi, Aristo'nun iktisada katkısını açıklamaya girişmiş; ekonomik meseleleri

toplumsal bütün içerisinde ele alma ve inceleme biçimini takdirle karşılamış ve çözümlemeye çalışmıştır. Dolayısıyla Buğra'nın ifade ettiği şekilde; “Polanyi sadece bu makalesi[Aristotle Discover the Economy (1957) adlı makalesi] ile değil, yaşamı boyunca sürdürdüğü çalışmaların bütünüyle, Aristo'nun iktisada katkısı ile ilgili tartışmanın çözülmesine yardım edebilecek kuramsal bir çerçeve geliştirmiştir. Bu çerçevenin temel taşlarından biri özselci (substantivist) ve biçimselci (formalist) olarak yaptığı ekonomi tanımı ayrımıdır” (Polanyi: 1957/1971b:79; Buğra, 2010: 48).

Polanyi biçimselci (formalist) ve özselci (substantivist) olarak iki türlü ekonomi tanımı ayrımını yaparken, ekonomi terimine bütün toplum bilimlerinde tutarlı bir şekilde atfedilecek anlamı belirlemekten bahsetmiştir. Polanyi'nin biçimselci(formalist) olarak adlandırdığı klasik iktisat tanımında ekonomi: Polanyi'ye göre; araçların yetersizliğinden ortaya çıkan bir tercih durumuna tekabül eder. Bu kıtlık varsayımı denilen önermedir. Birinci olarak, araçların yetersizliğini; ikinci olarak, tercihin bu yetersizlik tarafından uyarılmasını varsayar. Bu durum itibariyle klasik iktisat tanımı ampirik olguya dayalı değildir; mantıksaldır, dolayısıyla biçimseldir, piyasa ekonomisi mantığına uymaktadır. Bu yüzden ekonominin insan toplumlarında işgal ettiği yerle ilgilenen antropologlar, sosyologlar veya tarihçiler piyasa ekonomisinden başka ekonomik sistemlerle karşılaştıklarında ekonomi teriminin biçimsel tanımı anlamlı ve geçerli olmamıştır (Polanyi, 1971a: 243-247; Polanyi, 1977: 19- 31).

Biçimselci (formalist) iktisat tanımına karşı Polanyi, kaynağının ampirik ekonomi olduğunu belirttiği “özselci (substantivist) ekonomi” tanımını ortaya koyar. Bu tanım şöyledir: ekonomi, insan ile çevresi arasında, insanlarca kurulmuş bir süreç olup; bu süreç ihtiyaç tatmin eden maddi araçların sürekli sunumuyla sonuçlanan kurumlaşmış bir karşılıklı etkileşme sürecidir. Bu tanım, Polanyi'nin antropolojik ve tarihsel bilgilerden

yararlanarak açıkladığı şekilde, hem piyasa ekonomisi için hem de diğer ekonomiler için geçerli ve anlamlı genel bir ekonomi tanımı sağlamaktadır. Ki Polanyi özselci ekonomi tanımı bağlamında, temel olarak, ekonominin toplumsal yapıya bağlı olarak farklı biçimlerde örgütlenen kurumsallaşmış bir süreç olduğunu ampirik olarak açıklamıştır. Böylece ekonominin yapısı ve işleyişi açısından, diğer toplumsal kurumların en az malî kurumlar kadar önemli olduğunu göstermiştir. Özsel/ öze ait bir ekonomi anlayışı açısından; ekonominin toplum içinde kapladığı yer incelenirken, ekonominin kurumlaşma sürecinin, yani diğer kurumlarla olan ilişkisinin hesaba katılması gerektiğini ortaya koymuştur (Polanyi, 1971a: 248-250; Polanyi, 1977: 18-34; Buğra, 2010: 49- 50; Wilk, 1996:6-8).

Dolayısıyla Polanyi'nin özselci ekonomi yaklaşımı; antropolojik temelli bir yaklaşım olarak, ekonominin toplumsal yapıyla olan ilişkisinin dikkate alınmasına yöneliktir denilebilir. Bu açıdan Polanyi'nin özselci ekonomi yaklaşımı, ekonominin toplumsal yapının bir fonksiyonu olarak toplumsal bağlamından ve boyutlarından ayrılmadan bütüncül bir şekilde ele alınmasına yönelik en etkili temel savlardan biri olarak değerlendirilmekte, özellikle bu şekilde ekonomik antropoloji alanında sıkça anılmaktadır. Isaac'ın belirttiği şekilde; "1950 ve 1960'larda, Polanyi ve akademik takipçileri, özellikle antropologlar kapitalizm öncesi ekonomileri analiz etmek için kavramsal araç seti geliştirirken, Polanyi'nin iktisadın özsel ve biçimsel ayrımını temel ölçüt olarak almışlardır". Nitekim Polanyi'nin özselci ekonomi yaklaşımı; onun antropolojik ve tarihsel bilgilere dayalı teorik pozisyonunu belirleyen, bu pozisyonu bir anlamda sağlamlaştıran ve çalışmalarının temelinde yer alan mihenk taşıdır denilebilir (Polanyi, 1977: 31-34; Buğra, 2010: 56; Chibnik, 2011:4; Humphreys, 1969: 196; Dalton, 1969: 65-66; Hann ve Hart, 2011: 55-70; Isaac, 2005: 15).

Sonuçta Polanyi, tarihsel ve antropolojik bilgilere dayanan özselci yaklaşımıyla çalışmalarını yürütmüş; tarihsel karşılaştırmalı bir yaklaşımla, 19. yüzyıl piyasa ekonomisini ekonomiyi toplumdan ayırması bakımından kritik etmiştir. Esas olarak, piyasa ekonomisinin devlet müdahalesiyle oluşturulduğunu; bu esnada toplumsal boyutun yok sayıldığını ve böylelikle ekonominin toplumdan ayırıldığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda kendi kurallarına göre işleyen piyasa fikrinin ütopya olduğu tezini ileri sürmüştür. Bu tezini antropoloji, iktisat ve tarih bilgileri ile *Büyük Dönüşüm* adlı ünlü eserinde ayrıntılı olarak ele almıştır. *Büyük Dönüşüm*; Polanyi'nin çalışmalarının genel temasını oluşturan piyasa ekonomisi kritiğini ve bu bağlamda sunduğu antropolojik temelli ana savları ile ekonomiye bütüncül yaklaşımını içeren kitap halinde tamamlanmış tek çalışmasıdır ve başyapıtıdır (Block ve Somers, 2011: 52-58; Block, 2003: 275; Dalton, 1968: ix-xlvi; Hann, 1992: 148; Humphreys, 1969: 166).

2.2. Polanyi' den “Büyük Dönüşüm”: Ekonominin Toplum İçine “Yerleşikliği” ve Piyasa Ekonomisinin Kendiliğindenlik Yanılsaması

Polanyi'nin 1944 yılında ilk kez yayınlanan “*Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökleri*” adlı ünlü başyapıtı; Bennington College'da yazılmış, New York'ta basılmıştır. *Büyük Dönüşüm*'de Polanyi, dengesini kendi sağlayan piyasa fikrinin düpedüz bir ütopya olduğu tezini antropoloji, iktisat ve tarih bilgileri ile açıklamıştır. Bu bakımdan Dalton'un açıkladığı şekilde; Ricardo'nun İngiltere'si, Malinowski'nin Trobriand adaları ve Hitler'in Almanya'sı *Büyük Dönüşüm*'de yer almaktadır. *Büyük Dönüşüm*; antropolojik, tarihsel ve iktisadi bilgilerle ve bağlantılarla örülmüş bir eser olarak, başta iktisatçılar ve antropologlar olmak üzere başka sosyal bilimcilerin de ilgi alanlarına girmiştir. Günümüzde ise “*Büyük Dönüşüm*” sosyal bilimler alanında 20. yüzyılın başlıca çalışmalarından biri olarak anılmakta ve büyük ölçüde sosyolojik

düşüncenin bir klasiği olarak kabul görmektedir (Dalton, 1968:x; Levitt ve Mendell, 1987: 14; Humphreys, 1969: 171-172; Block, 2003: 275; Block ve Somers, 2011: 52-53).

Polanyi, *Büyük Dönüşüm* 'ü yazarken kapitalizmin sosyalist çözümlemesini temelden inşa etmeye yönelik bilimsel bir çaba ortaya koymuştur. Tarihsel bilgiler ışığında, kendi kendini düzenleyen piyasa ekonomisinin ortaya çıkışını aydınlatarak; İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya için daha insani ve rasyonel bir yapının meydana gelmesi adına bilimsel olarak yol gösterici olmaya uğraşmıştır. 19. yüzyıl laissez-faire kapitalizminin yükselişini ve düşüşünü ele almış; piyasa ekonomisinin kendiliğinden ya da doğal bir olgu olmadığını; tersini emek, toprak ve parayı meta olarak gösteren bir takım kurumsal düzenlemelerle gerçekleştirilen siyasi bir proje olduğunu kuvvetle savunmuştur. Piyasa ekonomisinin kendiliğindenlik iddiası içerisinde toplumsal boyutu sayan ve ekonomiyi toplumdan ayıran niteliğini tahlil ederek; dengesini kendi sağlayan piyasa fikrinin düpedüz bir ütopya olduğu tezini ortaya koymuştur (Brook, 1994: 401; Buğra, 2009a: 16-18; Dalton, 1968: xi-xiii; Block ve Somers, 2011: 58-59).

Polanyi dengesini kendi sağlayan piyasa fikrinin ütopya olduğunu iktisat, antropoloji ve tarih bilgileri ile açıklamaya giriştiğinde, öncelikle, dengesini kendi sağlayan piyasa sisteminin insanlık tarihinde benzeri olmadığını tespit etmiştir. Şöyle ki;

Piyasa ekonomisi, kendi kurallarına göre işleyen bir piyasalar sistemi demektir; daha teknik terimler kullanırsak, piyasa fiyatları ve yalnızca piyasa fiyatlarıyla yönetilen bir ekonomidir bu. Ekonomik yaşamın tümünü dışarıdan yardım ve müdahale gelmeden örgütleyebilen bu tür bir sisteme, kesinlikle kendi kurallarına göre işleyen bir sistem denilebilir. Bu kaba göstergeler, söz konusu serüvenin insan soyunun tarihinde eşi görülmemiş bir nitelik taşıdığını açıklamak için yeterli olmalı (Polanyi, 2010: 85).

Bu bağlamda Polanyi' ye göre; kendi kurallarına göre işleyen piyasalar sistemi demek olan piyasa ekonomisi, piyasa fiyatları tarafından yönetilen bir ekonomi anlamına

gelmesi bakımından sıra dışıdır. Tarihsel ve antropolojik bilgilerin gösterdiği biçimde, “günümüzden önce, yalnızca ilke olarak bile, piyasalar tarafından kontrol edilen bir ekonomi var olmamıştır”. Piyasa kurumu, daha önceki toplumlarda, taş devrinin son dönemlerinden beri var olmuştur; fakat 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde kabul edildiği gibi kendi kendini düzenleyen ve ekonomiyi yönlendiren bir kurum olarak ön plana çıkmamıştır (Polanyi, 2010: 85-86).

Polanyi dengesini kendi sağlayan piyasa fikri ile 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin, daha önce insanlık tarihinde görülmemiş yeni bir insan icadı olduğunu tarihsel ve antropolojik olmak üzere iki açıdan ele almıştır. Tarihsel olarak, Polanyi’nin ifadesiyle; “piyasa ekonomisi İngiltere’de doğmuştu... Sanayi Devrimi bir İngiliz olayıydı. Piyasa ekonomisi, serbest ticaret ve altın standardı da İngiliz buluşlarıydı”. Bu yüzden Polanyi piyasa ekonomisinin ortaya çıkışını, tarihsel olarak, 19. yüzyıl İngiltere’sini merkeze alarak açıklamıştır. 1775 ile 1850 arasında İngiltere’de doğup, 1930 ile 1940’larda Avrupa ve Amerika’da yıkıldığını açıkladığı laissez-faire kapitalizminin yani serbest piyasa ekonomisinin bir takım kurumsal ve yasal düzenlemelerle ortaya çıktığını anlatmıştır (Polanyi, 2010: 35-84; Baum, 1996:5; Dalton, 1968: Hann ve Hart, 2011: 57-58).

Öncelikle, Polanyi piyasa ekonomisinin kendiliğinden gelişmediğini açıklamaya başladığında, 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin ortaya çıkışını piyasa etkinliğinin ortaçağdan itibaren sürekli olarak gelişmesine bağlayan yaygın görüşe karşı çıkmıştır. Polanyi’ye göre; İngiltere’nin ticarileşmiş bir merkantilist toplumdan piyasa toplumuna geçişi kaçınılmaz değildi, evrimci bir sürecin sonucu da değildi. Antropolojik ve tarihsel bilgilerin gösterdiği biçimde; piyasa kalıbı, ilkel toplumlarda dâhil olmak üzere pek çok toplumda mevcuttu ve toplumsal yapıya bağlı olarak işlemekteydi. Piyasa kalıbının kendi

içinde sınırlı ve yayılma eğilimi olamayan niteliğini klasik iktisatçılar gözden kaçırmıştı, fakat modern araştırmacılar bu gerçeği çalışmalarıyla ortaya koyuyorlardı. Thurnwald “*İlkel Topluluklarda İktisat*” çalışmasında, piyasalara her yerde rastlanmadığına, yokluklarının ise belirli bir kendini dışardan soyutlayışa ve ayrı kalma eğilimine işaret ettiğini açıklamıştır. Thurnwald’un bu açıklamasına dikkat çeken Polanyi, piyasaların yayılma eğilimi göstermediğini vurgulamıştır. Antropolojik ve tarihsel bilgilerle; sanayileşmeden önce piyasaların ekonominin içinde değil dışında işleyen kurumlar olduğunu, uzak mesafeler arası ticaretin buluşma yerleri olduğunu açıklamıştır. Başlangıçta uzak mesafeler arası ticaretin, çoğu zaman piyasaları ortaya çıkardığına işarete etmiştir. Bu doğrultuda, etnografik kayıtların da gösterdiği biçimde; klasik doktrinin iddia ettiği gibi, iş bölümü ve yerel piyasaların bireyin takas eğiliminden hareketle meydana gelmediğini açıklamıştır (Polanyi, 2010: 100-111; Baum, 1996: 14; Block ve Somers, 2011: 60; Humphreys, 1969:184).

Nitekim Polanyi’nin 19. yüzyıl önyargılarından biri olarak bir kenara atılması gerektiğini söylediği şey; Adam Smith’in toplumdaki iş bölümünü piyasaların varlığına, Smith’in kendi deyişiyle “ ‘insanın bir şeyi başka bir şeyle takas, trampa ve mübadele etme eğilimine’ ” bağlamasıdır. Bu görüş daha sonra, Polanyi’nin belirtmiş olduğu şekilde, “ekonomik birey” kavramına yol açmıştır (Polanyi, 2010: 85-87). Bu noktada Adam Smith’in sıkça anılan meşhur pasajına bakılırsa şu şekildedir:

Yemeğimizi kasabın, biracının ya da fırıncının yardımseverliğinden dolayı değil, onların kendi çıkarlarını gözetmelerinden dolayı elde ederiz. Onların insancılıklarına değil, benciliklerine sesleniriz ve hiçbir zaman kendi ihtiyaçlarımızdan değil, onların kazançlarından söz ederiz (Smith, 1997: 26).

Bu bakımdan Polanyi’nin açıkladığı üzere; “Smith’in düşüncesine büyük bir iyimserlik hâkimdir, çünkü evrenin ekonomi alanını yöneten yasalar diğer alanları

yönetenler gibi, insanın kaderiyle uyum içindedir... Kişisel çıkar, sadece bizi kendi içlerinde başkalarının da çıkarına hizmet eden şeyleri yapmaya itecektir...”. Polanyi’nin işaret ettiği noktaya paralel olarak, Stiglitz ‘in ifade ettiği şekilde; “Serbest piyasa ideolojisinin arkasında çoğunlukla Adam Smith’e mal edilen bir model [Görünmez el modeli]vardır. Bu modele [görünmez el] göre, piyasa güçleri (kar güdüsü) ekonomiyi sanki görünmez bir el itiyormuş gibi verimli sonuçlara doğru yöneltmiştir”. Bu bağlamda ekonomik birey aksiyomu ortaya çıkartılmış; Smith’in kişisel çıkarla ilgili iyimserlik hâkim olan görüşü, ekonomik birey aksiyomunun gelişmesinde rol oynamıştır. Ekonomik birey aksiyomu ile kendiliğinden düzenin sağlanabilmesi bireysel çıkar/kazanç dürtüsüne bağlı değiş tokuş etkinliğine dayandırılmıştır. Ancak Polanyi’nin açıkladığı şekilde, Smith’in çalışmasında kapitalist ekonomik çıkarlarının toplum yasalarını belirlediğini ima eden hiçbir şey yoktur. Ekonomik birey aksiyomu ise, ampirik olarak hatalıdır; karanlık geçmişten çok piyasa toplumu için geçerlidir (Stiglitz, 2002: 95; Polanyi, 2009: 87-169; Hann, 1992: 149; Buğra, 2010:101-102). Şöyle ki; Polanyi’nin antropolojik ve tarihsel bilgilere dayanarak açıkladığı şekilde:

Son zamanlarda yapılan tarih ve antropoloji çalışmalarının göze çarpan sonucu, insan ekonomisinin, kural olarak, sosyal ilişkilerin içine yerleşmiş(embedded) olduğu. İnsan, maddi zenginlik edinmekteki bireysel çıkarlarını korumak gayesiyle hareket etmez; toplumsal konumunu, sosyal haklarını ve sosyal değerlerini korumak üzere hareket eder. Maddi zenginliğe ancak bu amaçlara hizmet ettiği için değer verir. Ne üretim ne de dağıtım süreci, mal sahipliğiyle ilgili özel ekonomik çıkarlara bağlıdır; bu süreç içinde her aşama, gerekli işlemlerin yapılmasını sağlayan bir dizi sosyal çıkara göre ayarlanmıştır. Bu çıkarlar, avcılık ve balıkçılıkla uğraşan küçük bir toplulukta ve büyük bir despotik toplumda önemli farklılıklar göstereceklerdir, ama iki durumda da, ekonomik sistem, ekonomi dışı amaçlara göre işleyecektir (Polanyi, 1944/2010:88-89)

Dolayısıyla Polanyi, eski toplumlara ve son on bin yıla, yalnızca uygarlığımızın “gerçek” tarihine, aşağı yukarı 1776’da *Ulusların Zenginliği*’nin yayınlanmasıyla

başlayan tarihe bir önsöz olarak bakmanın en azından modası geçmiş bir tavır olduğunu belirtmiştir. Polanyi'nin açıkladığı üzere; Adam Smith'in neslini ilkel insanda takas ve değişim eğilimleri bulmaya iten önyargı, onlardan sonra gelenleri de eski insanlara karşı toptan bir ilgisizliğe itmiştir. Piyasa yasasını doğanın içinde yaşayan insana atfetme eğilimi gösteren klasik iktisatçılar, uygar olmayan toplumları göz ardı etmişlerdir. Bu noktada Polanyi, ekonomik alanda uygar olan ve uygar olmayan olarak nitelenen halklar arasındaki farklılıkların çok fazla abartıldığını antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında açıklar. Son zamanlarda eski toplumlar üzerine yapılan çalışmaların sonuçları arasında en çarpıcısı olarak belirttiği; sosyal bir varlık olarak insanın değişmezliği bulgusuna işaret eder. Böylece uygar olan ve olmayan tüm insan toplumları açısından ekonomik faaliyetlerin toplumsal bir boyutu olduğunu ve bu yüzden ekonomik faaliyetlerin salt kazanç dürtüsüne bağlı olmadığını ortaya koyar (Polanyi, 2009: 87-89; Baum, 1996: 46; Buğra, 2010: 101-102).

Polanyi ekonominin toplum içine yerleşikliği (embeddedness) bağlamında, ekonomik faaliyetlerin nasıl sosyal çevre içerisinde şekillendiğini Malinowski'nin ve Thurnwald'ın çalışmalarından geniş ölçüde yararlanarak gösterir. Bu doğrultuda etnografik kayıtlara göre; salt ekonomik amaçlar üzerine kurulu ayrı ve belirgin bir kurumun var olmadığını açıklar. Bu durumda insan toplumlarında üretim ve dağıtım düzeninin nasıl sağladığını ele alır. Antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında; erken dönem tüm insan toplumlarında üretim ile dağıtım düzeninin, yani insanın geçiminin karşılıklılık (redistribution) ve yeniden dağıtım (reciprocity) gibi iki temel ekonomik davranış ilkesi tarafından düzenlendiğini ortaya koyar. Bu ilkelerin sırasıyla simetri (symmetry) ve merkezleşme (centricity) kalıpları ile örgütlendiğini açıklar. Ardından ekonomik davranış ilkelerine ev idaresi (householding) ve değişim (exchange) ilkelerini; bunlara sırasıyla

karşılık gelen kendine yeterlilik (autarchy) ve piyasa (market) örgütlenme kalıplarını ekler. Öncelikle karşılıklılık ve yeniden dağıtım ilkeleri üzerinde durur. Bu ilkelerin yalnızca küçük ve ilkel topluluklarda değil, aynı zamanda büyük ve zengin imparatorluklarda (Babil’de Hammurabi Krallığı, Mısır’ın Yeni Krallığı, İnka İmparatorluğu, Hint Krallıkları) var olan ekonomik davranış ilkeleri olduğunu belirtir. Ayrıca Batı Malinezya’daki kula halkasını ve piramitler uygarlığını örnekleriyle, kazançsız ve piyasası olmayan bir toplumun mutlaka basit olması gerektiği gibi bir sonuç çıkarmanın yanlış olduğunu açıklar. Bu bağlamda bireysel takas faaliyetlerinin, başka ekonomik davranış ilkelerinin geçerli olduğu toplumlarda, piyasaların kurulmasına yol açmadığını ortaya koyar. Böylece Polanyi, insanların doğaları gereği takas ve değişime yönelik hareket etmeleri sonucu yerel piyasaların ve daha sonra ulusal piyasaların ortaya çıktığını savunan liberal felsefecilerden ve iktisatçılardan ayrılır (Polanyi, 2010: 90-99; Dalton, 1968:xiii-xxii; Baum, 1996: 13-14; Buğra, 2009a: 16-20; Isaac, 2005: 16; Humphreys, 1969: 204-205).

Polanyi antropolojik ve tarihsel bilgilerle ekonomik düzende hâkim olanın takas eğilimi değil, sosyal davranışlara karşılıklılık ilkesi olduğunu açıklar. Etnografik çalışmaların gösterdiği şekilde; piyasa kalıbına bağlı bir davranış ilkesi olan değişim faaliyetlerinin, toplumsal ve kültürel bir mahiyete sahip olduğunu; salt ekonomik bir etkinlik olarak değil, sosyoekonomik bir etkinlik olarak, toplumsal yapıya bağlı bir şekilde işlediğini ortaya koyar. Bu arada kendisi veya ailesi için yiyecek arayan ve avlanan bireyci vahşi tipinin hiç var olmadığını açıklar. Ailenin ihtiyaçlarını karşılama olayının, ancak tarımın ileri bir düzeye ulaşmasından sonra ekonomik yaşamın bir özelliği haline geldiğini belirtir. Bu bağlamda ihtiyaç karşılamanın toplumsal ve kültürel faktörlerle ve yükümlülüklerle ilintili olduğunu ortaya koyar. Nihayetinde Polanyi

antropolojik ve tarihsel bilgilerle insan toplumları açısından ihtiyaç karşılamanın ne kazanç dürtüsü ile ne de piyasa kurumuyla ilişkisinin olmadığını gösterir. Böylece sadece 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde, piyasa değişim ilkesi ile kazanç dürtüsünün tamamen ekonomik bir niteliğe büründürüldüğünü açıklar (Polanyi, 2010: 94-99; Isaac, 2005: 16; Buğra, 2009a: 16-20; Humphreys, 1969: 204-205; Dalton, 1968:xiv-xv).

Polanyi 19. yüzyılda kazanç dürtüsünü ekonomik bir olgu olarak görmeye iten nedenin piyasa ekonomisi olduğu üzerinde dururken Aristo'ya değinir. Aristo'nun ev idaresi ile para kazanma arasında yaptığı ayrımla; ev idaresinin özünü, kazanç için üretime karşı kullanım için üretimin oluşturduğunu tespit etmesine dikkat çeker. Kazancın piyasa için üretime özgü bir dürtü olduğunu Aristo gibi bir sağduyu dehasının görebildiğini belirtir. Polanyi Aristo'nun kazancın piyasa için üretime özgü bir dürtü olduğu saptamasını vurgularken; "Aristo, kazanç için üretim ilkesini 'insan doğasına uygun olmadığı', hiçbir sınır tanımadığı için reddederken, çok önemli bir noktaya, sınırları oluşturan sosyal ilişkilerden bağımsız ekonomik amaçlar olmayacağına, işaret ediyordu" der. Böylece Polanyi, esas olarak, Aristocu yaklaşımı ekonomik meseleleri toplumsal bağlamından ayırmadan ele alması bakımından över ve takip eder. Aristocu bir yaklaşımla, piyasaların sadece ekonomik birer kurum olmadığı, sosyal mekanizmanın bir parçası olduğu üzerinde durur (Polanyi; 2010: 98-99; Gramajo, 2010: 30; Buğra, 2010: 53-55; Hann ve Hart, 2009:4-5).

Nitekim Polanyi tarihsel ve antropolojik bilgilerle açıkladığı üzere; kendi kendini düzenleyen 19. yüzyıl piyasa ekonomisi ortaya çıkıncaya kadar, piyasalar salt ekonomik ve ekonomiyi düzenleyici bir kurum olarak ön plana çıkmamıştır. 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin ortaya çıkana kadar, piyasa kurumu toplumsal mekanizmanın bir parçası olarak işlemekteydi ve düzenlenmekteydi. 16. yüzyıldan beri piyasalar çoğalmış ve önem

kazanmış olmalarına rağmen piyasaların toplumu kontrol altına aldığına dair bir belirti ortada yoktu. Piyasalar merkezi idare tarafından kontrol altında tutulmuş, düzenlemelerle sınırlandırılmıştı. Hatta merkantilizmdeki gibi, en fazla gelişmiş oldukları yerlerde bile piyasalar, bir merkezi idarenin kontrolü altında işlemekteydi. Bu süreçte piyasaların merkezi idare tarafından yapılan düzenlemelerle birlikte geliştiği görünmekteydi; kendi kurallarına göre işleyen piyasa fikri ise henüz ortada yoktu (Polanyi, 2010: 99-114; Block ve Somers, 2011: 60).

Kendi kurallarına göre işleyen piyasa fikrinin ortaya çıkışı, Polanyi'nin tarihsel bilgiler ışığında açıkladığı şekilde; İngiltere'de 18. yüzyılın sonlarına doğru merkezi idarenin yasal düzenlemeleriyle desteklenmiştir. İngiltere'de Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan süreçte yoğun idare ve yasama faaliyetleri ile emek, toprak ve para alınıp satılan birer mal haline getirilmiş, metalaştırılmıştır. Polanyi'nin üzerinde durduğu biçimde; başta 1662 tarihli İskân kanunun 1795'te kaldırılışı olmak üzere, Speenhamland (1795-1834) ve Yoksullar Yasası Reformu (1834) ile toprak, emek ve para alınıp satılan birer meta haline getirilmiştir (Polanyi, 2010: 114-119; Baum, 1996: 5; Block ve Somers, 2011: 60-65; Lie, 1991: 227-228). Polanyi üretim unsurlarının yasal düzenlemelerle metalaştırılmasının, meta addedilmesinin ampirik gerçekliğe aykırı olması üzerinde durmuş ve bununla ilgili şunları söylemiştir:

Can alıcı nokta şu: Emek, toprak ve para temel olarak üretim unsurlarıdır; piyasalar içinde düzenlenmiş olmalıdırlar; bu piyasalar, ekonomik sistemin hayati önem taşıyan bir parçasını oluştururlar. Ama emek, toprak ve para, açıkça görülebileceği gibi, meta değildirler; alınıp satılan her şeyin satılmak üzere üretilmiş olduğu yolundaki önerme, bu unsurların durumunda geçerli değildir. Başka bir deyişle, ampirik meta tanımına göre bunlar meta değildirler. Emek yalnızca yaşamın yanında yer alan bir insan faaliyetine verilen addır. Satılmak üzere değil, bütünüyle değişik nedenlerle ortaya koyulur ve yaşamın diğer yönlerinden ayrılmaz, saklanması veya işletilmesi olanağı yoktur; toprak yalnızca doğanın başka bir adıdır. İnsan tarafından üretilmemiştir; nihayet para, yalnızca satın alma gücünün kural olarak, hiç bir zaman üretilmeyen, bankacılık sistemi ve

devlet maliyesince düzenlenen bir simgesidir. Hiç biri satılmak üzere üretilmez. Emek, toprak ve paranın meta tanımı bütünüyle hayaldir (Polanyi, 2010: 119-120).

Bu doğrultuda Polanyi ortaya koymuştur ki; politik müdahale ile aslında üretim unsurları olan emek, toprak ve paranın piyasada alınıp satılan bir mal olarak düzenlenmesi sonucu hayali bir meta efsanesi ortaya çıkar. Hayali metalar yardımıyla piyasa mekanizması üretim unsurlarıyla ilişki kurar; emek, toprak ve para piyasaları örgütlenir. Bu tip piyasaların oluşmasını engelleyen bütün politikalar ve önlemler ise piyasa sisteminin kendi kurallarına göre işleyişi açısından sakıncalı görülür. Böylece piyasa mekanizmasının meta hayaline göre işleyişini engelleyebilecek hiçbir düzenleme veya davranışa izin verilmemesi ilkesi belirir. Nihayetinde meta efsanesi bağlamında dengesini kendi sağlayan 19. yüzyıl piyasa ekonomisi ortaya çıkar (Polanyi, 2010: 114-124; Buğra, 2009a:18; Lie, 1991: 223-224).

Polanyi meta efsanesi bağlamında örgütlenen piyasa ekonomisinde meydana gelen kurumsal dönüşümden bahseder. 18. yüzyılın sonunda düzenlenmiş piyasalardan kendi kurallarına göre işleyen piyasalara geçişin, toplumun yapısını değiştirdiğine işaret eder. Şöyle ki; Polanyi'nin açıkladığı şekilde: meta efsanesi bağlamında örgütlenen piyasa ekonomisinde, üretim unsurlarının birer meta sayılmasıyla üretim unsurlarının toplumsal boyutu dışlanmaktadır. Üretim unsurlarının metalaştırılarak toplumsal boyutunun dışlanması ile kurumsal bir dönüşüm meydana gelir. Bu kurumsal dönüşümde; meta efsanesi bağlamında üretim unsurları salt ekonomik birer aksesuar haline gelirken, toplumun ekonomik ve sosyal düzeylere bölündüğü görülmektedir. Ekonomi toplumsal yapıdan bağımsız bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Ki bu minvalde, Polanyi'nin açıkladığı şekilde; meta efsanesi bağlamında örgütlenen piyasa ekonomisinde ekonominin toplumdan ayrılması (disembedded) söz konusudur. Bu durumu ise somut

gerçekliğe ters düşmektedir; çünkü ampirik olarak toplumsal yapıdan ayrı bir ekonomik düzen yoktur (Polanyi, 2010: 88-124; Hann, 1992: 149; Buğra, 2009b: 238; Block, 2003: 282; Dalton, 1968: xxiv).

Polanyi'nin tarihsel ve antropolojik bilgilerden yararlanarak açıkladığı biçimde; “ne kabilelerde, ne feodal, ne de merkantilist koşullar içinde, toplumdan ayrı bir ekonomik sisteme rastlanır. Normal olarak, ekonomik düzen yalnızca sosyal düzenin bir fonksiyonudur ve toplumsal yapı içine yerleşiktir.” Bu noktada Buğra'nın ifade ettiği biçimde; “Polanyi'nin meta efsanesine ilişkin analizi, onun teorik katkısının merkezini oluşturan “[toplumsal ilişkiler içine] yerleşiklik” (embeddedness) teriminin gelişmesi bakımından önemlidir”. Polanyi, meta efsanesi analiziyle, üretim unsurlarının (insan emeği, doğa ve paranın) toplumsal boyutunu antropolojik ve tarihsel bilgilerle açıklayarak; ekonominin toplum içine yerleşik olduğu görüşünü destekler ve kuvvetle bir kez daha ortaya koyar (Polanyi, 2010:118-275; Buğra, 2009a: 16-17).

Polanyi meta efsanesi analiziyle, ekonominin toplumdan ayrılmasının (disembedded) insan toplumunun gerçekliği ile uyuşmadığı üzerinde dururken; insan emeğinin, doğanın ve politik bir şekilde yaratılan satın alma gücünün meta olarak görülmesinin yıkıcı sonuçlarından bahseder. Bu doğrultuda, öncelikle, meta efsanesi bağlamında örgütlenen piyasa ekonomisinde ekonominin toplumsal yapıdan ayrılmasının bir çelişki ortaya çıkardığını tespit eder. Piyasa ekonomisindeki gerilimi ve çelişkili yapıyı açıklamak adına “çifte hareket” kavramını ortaya koyar. Polanyi “çifte hareket” kavramıyla, piyasa ekonomisinde üretim unsurlarının metalaştırılmasına karşı toplumun kendini korumak üzere harekete geçmesini açıklar (Polanyi, 2010:124- 191; Baum, 1996: 5-6; Buğra, 2009b: 238-239; Özel, 2009: 44-49). Polanyi'nin ifade ettiği biçimde;

Yüzyıl boyunca modern toplumun dinamiği çift yönlü bir hareket tarafından yönetildi: Piyasa sürekli genişliyor, ama bu hareket aynı zamanda genişlemeyi belirli yönlerden kısıtlayan karşı bir hareketle karşılanıyordu. Bu karşıt hareket, toplumun korunması açısından hayati önem taşımakla birlikte, son tahlilde piyasanın kendi kurallarına göre işleyişiyle, dolayısıyla piyasa sisteminin kendisiyle çelişiyordu(Polanyi, 2010: 191)

Nitekim Polanyi toplumun kendini, kendi kurallarına göre işleyen piyasa sisteminin tehlikelerine karşı korumasını, 19. yüzyıl piyasa toplumunun genel niteliği olduğunu belirtmiştir. Polanyi'ye göre; 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde emek adı altında insanın, toprak adı altında doğanın satılabilir duruma gelmesi, insanların ve doğanın kaderini piyasaya bırakmak anlamına gelmekteydi. Bu duruma karşıt hareket, piyasanın üretim faktörleri olan emek ve toprak üzerindeki etkisini kısıtlamayı kapsamaktaydı. Polanyi'nin tarihsel olayları paylaşarak açıkladığı biçimde; 1840'ların sonunda işçiler ve diğer insanlar serbest piyasa mantığına karşı kendilerini korumak için örgütlenmeye başlamıştı. Sonunda parlamento piyasa ekonomisinin yıkıcı sonuçlarından toplumu ve toprağı korumak için yasalar ortaya çıkarmıştı(Polanyi, 2010: 191-215; Block, 2003: 289-294; Brook, 1994: 401-502; Baum, 1996: 4-9).

Polanyi özellikle Speenhamland (1795) Yasası üzerinde durarak, bu konuya bir bölüm ayırarak (7. bölüm), devlet müdahalesiyle emeğin metalaştırılmasını ve bu metalaştırmaya karşı verilen toplumsal tepkileri açıklamıştır (Polanyi,2010:125-157). Bu doğrultuda Polanyi 19. yüzyıl sosyal tarihini biçimlendiren iki düzenleyici ilkedden bahsetmiştir. Bunlar: ekonomik liberalizm ve sosyal korumacılıktır. Polanyi sosyal korumacılık ilkesinden bahsederken, toplumun piyasa yasalarına karşı kendi korumak için verdiği tepkilerin kendiliğinden olduğu üzerinde durmuştur. Polanyi'nin ifadesiyle; “Ekonomik liberalizme ve laissez- faire’ e karşı hareket, hiçbir yanılgıya yer bırakmayacak biçimde kendiliğinden bir tepki niteliğindeydi”. Piyasa ekonomisini

savunan liberaller ise, piyasa sisteminin düzgün işlemesi açısından toplumun kendini korumak için giriştiği hareketlere karşıydılar (Polanyi, 2010: 196-215; Brook, 1994: 402).

Ancak Polanyi'nin açıkladığı şekilde; liberallerin kendileri de, kendi kurallarına göre işleyen piyasanın korunabilmesinin müdahaleyi gerektirdiğini; işçi sendikası yasaları ve tekelleşmeye karşı yasalar gibi, düzenli olarak devletin zorlayıcı müdahalesi yolunda istekleri bulunduğunu göstermektedir. Liberaller, kendi yasalarına göre işleyen piyasanın ön koşullarını tekelleşmelerden korumak amacıyla, pek çok devlet müdahalesi talebinde bulunmaya ihtiyaç duymuşlardır. Polanyi'nin ifade ettiği şekilde; “Özgür ticaret ve rekabet bile, işlerlik kazanabilmek için müdahaleciliği gerektiriyordu”. Nitekim tarihsel bilgilerin gösterdiği şekilde; özellikle 1930’lu ve 40’lı yıllarda piyasaya müdahale niteliğinde pek çok yasa ortaya konmuştu (Polanyi, 2010: 196-215; Block ve Somers, 2011: 66-70). Bu açıdan Polanyi’yi şöyle demiştir:

Laissez-faire’in hiçbir doğal yanı yoktu; işler olurla bırakılmış olsa, serbest piyasalar hiçbir zaman ortaya çıkmazlardı. Serbest ticaret sanayilerinin önde geleni pamuk sanayiinin gümrük tarifeleri, ihracat primleri ve dolaylı ücret desteklemeleri yardımıyla kurulması gibi, laissez faire’in kendisi de devlet tarafından uygulanmıştı. Otuzlu ve kırklı yıllar, yalnızca kısıtlayıcı düzenlemeleri ortadan kaldıran yasaların sayısında bir patlama değil, aynı zamanda idari işlevlerinde müthiş bir artışa da tanık oldu (Polanyi, 2010: 201).

Böylece Stiglitz’in belirttiği biçimde; “Polanyi piyasa ekonomisi mitini ortaya çıkarmıştır”. Çifte hareket kavramı bağlamında, piyasa ekonomisi mekanizmasının insani ve toplumsal boyutu yok sayan ve tahrip eden yapısına karşı toplumun kendini korumaya yönelik harekete geçtiğini açıklarken, toplumsal boyutun dışlanması mümkün olmadığını göstermiştir. Tarihsel olaylara ve antropolojik bilgilere işaret ederek, ekonominin toplumsal yapıyla olan karşılıklı ilişkisini vurgulamış; meta efsanesi bağlamında üretim unsurlarının toplumsal boyutunun yok sayılmasının ve bu şekilde ekonominin toplumdan ayrılmasının ampirik olarak hatalı olduğunu göstermiştir. Aynı

zamanda meta efsanesi bağlamında örgütlenen piyasa ekonomisinde, piyasa yasalarının toplumsalın üzerinde olmasını, toplumsal boyutun yok sayılarak, ekonomik öz çıkar ilkesinin yaşamın egemen ilkesi haline getirildiğini açıklamıştır. Bu bağlamda Polanyi, esas olarak, toplumsal boyutu göz ardı ederek ekonomiye ağırlık veren ekonomik indirgemeci yaklaşımın ampirik gerçeklikle uyuşmadığını, hatalı olduğunu ortaya koymuştur (Stiglitz, 2001: xiii; Özel, 2009: 250-255; Baum, 1996: 12-15).

Nitekim Polanyi hem liberalizmde hem de Marksizm’de ekonomik indirgemeci/determinist bir yaklaşımla, ekonominin insan hayatının diğer yönleri üstünde belirleyici görülmesini ve bu şekilde ekonomiye ayrıcalıklı bir statü verilmesini eleştirmiştir. Devletin müdahalesine ön yargıyla yaklaşan liberal görüşe ve sadece planlı ekonomiyi savunan Marksist görüşe karşı çıkmıştır. Liberalizmde ekonominin toplumsal yapıdan ve faktörlerden bağımsız olarak ele alınmasına yönelik eğilimi, Marksizm’de ise daha çok ekonominin yaşamın diğer tüm yönlerine egemen kılınmasını kritik etmiş ve ampirik olarak hatalı bulmuştur. Bu bağlamda *Büyük Dönüşüm*’ün bir bölümünde (13. Bölüm) Markizimin en güçlü eleştirel tahlillerinden birini yapmıştır. Polanyi Marksizm eleştirisinde, temel olarak, Marx’ın ekonomik determinizmi insan tarihinin tamamına, ilkel ve arkaik ekonomilere, genelleyerek hata yaptığını kapsamlı bir şekilde ampirik verilere dayanarak ortaya koymuştur (Polanyi, 2010: 216-230; Baum, 1996: 21- 28; Block ve Somers, 2011: 54-72; Dalton, 1968: xvi-xvii).

Polanyi Marx’ın kapitalizmin özgünlüğü ve kapitalizmde emeğin metalaşması ile ilgili görüşlerine sahip olsa da, bunları daha çok antropolojik ve tarihsel bilgi ile ele alarak daha geniş bir bağlamda farklı açılardan analiz eder. Nitekim Polanyi ve Marx’ın piyasa ekonomisi kritiği arasında yakınlık olmasına rağmen, Polanyi Marx’tan teorik ve siyasi açıdan belirgin bir biçimde ayrılır. Polanyi piyasa ekonomisi kritiğinde kendi

argümanlarını inşa eder; Marx'ın “üretici güçler” ve “sınıf çatışması” ifadelerini kullanmaz, kapitalizm ifadesi yerine piyasa ekonomisi terimini kullanır. Bunun nedeni, temel olarak, kapitalizm kritiğinde Marx'tan teorik ve politik olarak farklı noktalardan hareket etmesinden kaynaklanmaktadır (Block, 2003:277-283; Baum, 1996: 24; Hann, 1992:150; Hann ve Hart, 2009: 6-7).

Şöyle ki; Polanyi kendi kendini düzenleyen piyasa sistemini şiddetle eleştirirken, aynı zamanda sadece devletin ekonomiyi düzenleyecek güce sahip olması gerektiği fikrine de karşı çıkmıştır. Piyasaların modern toplumların önemli kurumları olduğuna inanmış ve piyasayı bir kurum olarak analiz etmiştir. 1920'lerin başlarında Sovyetler Birliği'nin komünizmini reddetmiş ve piyasaları kaldırıp ekonominin yönetimini hükümete vermek isteyen Marksist düşünürlere karşı çıkmıştır. 1930'lardan itibaren faşizm ile mücadele eden Polanyi, sosyal demokrat politikaları ve hükümetleri desteklemiştir. Fakat yalnız politik mücadeleye inanmamış, politik mücadelenin tek başına bir yere varmayacağı fikrini benimsemiştir. Bu bakımdan Polanyi, kapitalizmin topluma yönelik zararlarına karşı toplumun örgütlenmesi için devlete çağrıda bulunmayan, ancak devlet müdahalesinin önemini de yok saymayan biri olarak 19. yüzyılın sosyal düşünürlerinden Robert Owen'dan övgüyle bahsetmiştir (Polanyi, 2010: 237-239; Brook, 1994: 454; Baum, 1996: 45; Buğra, 2009:250-251).

Polanyi, Owen'ı sosyal bir yaklaşımla sanayi toplumunun problemlerine karşı uygulanabilir yöntemler geliştiren biri olarak takdir ederken; Marxist yaklaşımla Robert Owen'cı yaklaşımı karşılaştırmıştır. Owen'ın ardından gelenin kooperatifler, işçi hareketleri ve lonca sosyalizmi olduğunu; Marx'a müteakip olarak devlet kapitalizminin ve Lenin'in ardından da merkezîleşmiş komünizm geldiğini açıklamıştır. Owen'ın kapitalizme karşı etik dayanışma temeline dayalı bir endüstriyel organizasyon

tasarlamasını ve aynı zamanda devletin rolünü yok saymamasını gerçekçi bir yaklaşım olarak yerinde bulmuştur. Bu minvalde Polanyi, Marksizm'den farklı ve var olan düzenin yerini alması gereken "yeni sosyalizm" den bahsetmiştir. Polanyi bahsettiği “yeni sosyalizm” ile devletin işlevini yok saymayan ve ekonomik meselelerin toplumsal boyutunu hesaba katan bir yaklaşımı savunmuştur. Ki Baum’un belirttiği şekilde, “Polanyi’ye göre ekonominin problemi politik olmaktan çok toplumsaldı ve bu nedenle ekonomik meseleler sosyal ve kültürel dönüşümler ile çözümlenmeliydi” (Polanyi, 2010:188-230; Block, 2003: 283-284; Brook, 1994: 454; Baum, 1996: 24- 45).

Nitekim Polanyi, “Sosyal görüşümüzü bulandıran en etkin olgu, ekonomiye ağırlık veren ön yargılar” diyerek, liberallerin ekonomik gerçekliğin toplumsal boyutunu göz ardı ederek yaptıkları yanlış genellemeleri kritik etmiştir. Polanyi’ye göre; piyasa toplumuna yöneltilmesi gereken eleştiri bu toplumun iktisada dayanmış olması değil, meta efsanesi bağlamında toplumsal boyutun yok sayılarak, ekonominin kişisel çıkara dayanmış olmasıdır. Ekonomik yaşamın meta efsanesi bağlamında örgütlenişi, bütünüyle doğaya aykırı, tam olarak ampirik anlamda kural dışıdır. Ki modern antropolojinin ve tarihsel bilgilerin gösterdiği şekilde; ekonomik düzen toplumsal yapıdan bağımsız değildir (Polanyi, 2010: 226- 333; Brook, 1994:452-453).

Sonuçta Polanyi, ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgileriyle, 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin devlet müdahalesiyle ekonomiyi toplumsal yapıdan ayıran niteliğini ve bu niteliği ile sıra dışı oluşunu tarihsel çözümleme ve karşılaştırmalı analizle açıklamıştır. Piyasa ekonomisi ve piyasa ekonomisi mantığını destekleyen klasik ve neo klasik iktisat teorilerinin, toplumsal boyutu göz ardı eden yönleri ile ampirik olarak kural dışı olduğunu ortaya koymuştur. Antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında yaptığı piyasa ekonomisi kritiği ile, esas olarak, toplumsal boyutu ihmal edilen bir ekonomik sistemin

gerçek dışı olacağını; ampirik olarak toplumsal yapıdan ayrı bir ekonomik düzeninin olmadığını ve olamayacağını ortaya koymuştur. Bu minvalde Polanyi, önemli ölçüde antropolojik ve tarihsel bilgilerden yararlanarak, hem ekonomiyi toplumsal boyutlarıyla ele almış hem de ekonominin toplumsal yapıyla olan ilişkisi içinde bütüncül bir şekilde ele almanın gerekliliğini anlamı ve önemi dâhilinde göstermiştir.

2.3. Polanyi'nin Ekonomik Antropoloji Vasıtasıyla Ekonomiye Bütüncül Yaklaşımı ve Katkıları

Karl Polanyi disiplinler arası çalışmaları ile sosyal bilimler alanında özgünlüğe ve kolayca sınıflandırılmayan bir konuma sahip olmuştur. Nitekim Block ve Somers'in açıkladığı üzere; "Polanyi'nin çalışmaları iktisadi, antropolojik, tarihi ve sosyolojik temaları ve fikirleri içerse de iktisat, antropoloji, tarih ve sosyoloji disiplinleri içine doğrudan sokulamaz durumdadır. Onun çalışmaları bu disiplinlerin her birindeki alt grupları etkilemiştir...". Polanyi'nin disiplinler arası etkisi; esas olarak, antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurarak yaptığı piyasa ekonomisi kritiğine dayanır. Polanyi piyasa ekonomisi kritiğini tarih, antropoloji ve iktisat bilgilerini kullanarak radikal bir şekilde yapar. Bunu yaparken Polanyi'nin esas amacı, Isaac'ın de belirttiği gibi; kapitalizmin neden olduğu zararları bertaraf ederek insanlığın şartlarını düzeltmektir; akademik disiplinlerin büyümesine katkıda bulunmak değildir. Antropolojiyi ve aynı zamanda klasik düşünürlerin çalışmalarını, kendi çalışmalarında sadece bir araç olarak kullanır (Block ve Somers, 2011: 53; Isaac, 2005: 22).

Polanyi sosyal bilimler alanında önemli yerleri olan Aristo, Marx, Weber gibi klasik düşünürlerin düşünceleri ile temasa geçerek analizlerini ve savlarını ortaya koyar. Polanyi'nin klasik düşünürler ile kurduğu temalar; klasik düşünürlerin düşüncelerinin

aktarımı ya da tefsiri şeklinde değildir. Block ve Somers’ın ifade ettiği şekilde; “*Büyük Dönüşüm*’ün tamamında Marx’ın, Weber’in, Durkheim’in ve öteki klasik düşünürlerin yankıları vardır; fakat Polanyi, bu teorisyenlerden herhangi birinin doğrudan çömezi değildir”. Sadece *Büyük Dönüşüm*’de değil, Polanyi diğer çalışmalarında da analizlerini ve savlarını, yer yer klasik düşünürlerin düşünceleri ile temasa geçerek değerlendirir, karşılaştırmalı bir şekilde yorumlar. Bu durum Polanyi’nin sosyal bilimler alanındaki özgünlüğü ve etkisi açısından önem taşıyan unsurlardan biridir denebilir (Block ve Somers, 1999: 52).

Fakat esas olarak, Polanyi’nin çalışmalarına genel olarak bakıldığında, onun sosyal bilimler alanındaki özgünlüğü ve etkisi açısından önem taşıyan ana unsur; antropoloji ve iktisat arasında kurduğu bağ olarak görünmektedir. Polanyi antropoloji ve iktisat disiplinleri arasında bağ kurarak sosyal bilimler alanında bir ölçüde benimsenmiş, kabul görmüş bazı yerleşik fikirleri ciddi manada kritik etmiş ve bir ölçüde yerinden oynatmıştır. Antropolojik bulgulardan yararlanarak, ekonomik düzenin varoluşunu daha geniş bir bağlamda ele almış olup, piyasa ekonomisinin en etkili eleştirel tahlillerinden birini yapmıştır (Baum, 1996: 13; Dalton, 1968:x-xvi). Dalton’un ifade ettiği şekilde;

Polanyi ekonomik antropolojiyi ve ilk ekonomi tarihini bizleri sarsarak sanayi devrimi tarafından telkin edilen insan ve toplum hakkındaki genelleme ve fikirlerden kurtarmak için kullanmıştır. Özellikle -oldukça yaygın ve zımni olarak-piyasaların aynı anda her yerde olan ve değişmeyen ekonomik örgüt yapısı, herhangi bir ekonominin piyasa terimleri içinde açıklanabilmesi ve ayrıca ekonomik yapının tüm toplumlarda sosyal organizasyonu ve kültürü belirlediği fikirlerini yerinden oynatmakla ilgilenmiştir. O bunları özel, tek bir durumdan yola çıkan (laissez faire kapitalizmi) yanlış genellemeler olarak görmüştür. Eğer endüstriyel teknolojinin insanlığa hizmet etmesini istiyorsak ve gerçekten önceki ve ilk ekonomilerdeki ekonomik organizasyonun doğasını anlamak istiyorsak bu genellemelerin onaylanmaması ve bunlara inanılmaması gerektiğini belirtmiştir (Dalton, 1968: xv).

Dolayısıyla Polanyi ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerini kullanarak, ekonomiyi daha geniş bir bağlamda ele almak suretiyle toplumsal boyutu ve kültürel çeşitliliği göz ardı eden ekonomik genellemeleri ve ön yargıları tenkit etmiştir. Rotstein'in belirttiği şekilde; "Polanyi kurumsal görüşlerimizi genel iktisat tarihi için uygun kavramlar geliştirecek şekilde genişletme niyeti ile çalışmıştır". Böylece ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirme çabası ile kavramsal açıdan önemli katkılar sağlamıştır. Sayer'in ifade ettiği gibi; "Polanyi kapitalizme yeni perspektiflerden bakmayı sağlayacak bir şekilde ekonomik antropolojiden faydalanması sayesinde hem ana akım iktisat teorisinin hem de iktisat sosyolojisine bazı anahtar kavramlar kazandırmada faydalı olmuştur" (Rotstein, 1970: 126; Sayer, 2010:9).

Şöyle ki; Polanyi ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi arasında bağ kurarak piyasa ekonomisini analiz etmeye giriştiğinde; ilkel olarak nitelenen sanayileşmemiş ekonomiler ile modern piyasa ekonomisini karşılaştırmıştır. Bu noktada Dalton'un ifade ettiği gibi; "Polanyi ekonomiyle ilgili ölçülebilir, sayısal performanstan (üretim seviyesi, kar getirme yüzdesi gibi) ziyade sosyoekonomik kurumlara ve toplumsal örgütlenişe odaklanmıştır". Nitekim tarihsel ve antropolojik bilgilerden yararlanarak, ekonominin toplum içinde işgal ettiği yer ile ilgilenmiş; ekonominin, kural olarak, toplum içine yerleşik (embedded) olduğunu ampirik olarak ortaya koymuştur. Gudeman'ın açıkladığı şekilde; "Polanyi, antropolojiye yerleşik ekonomi (embedded economy) kavramını miras bırakmıştır. *Büyük Dönüşüm* (1944) adlı başyapıtında sanayi öncesi yaşamdan sanayi yaşamına geçişi tasvir etmiş; hemen arkasından ilkel ve arkaik ekonomileri anlamak için yerleşiklik (embeddedness) kavramını kullanmıştır". Polanyi ekonominin toplum içine yerleşikliğine karşın, 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde siyasi müdahaleler ile emeğin, toprağın ve paranın metalaştırılmasıyla; kendi ifadesiyle bir "*meta efsanesi*" yaratılarak,

ekonominin toplumdan ayrıldığını (disembedded) ortaya koymuştur. 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin, ekonominin toplumsal kurumlar içine “yerleşik” olduğu diğer tüm ekonomik sistemlerden farklı olduğunu tespit etmiştir. Piyasa ekonomisinin meta efsanesi bağlamında ekonomiyi toplumdan ayırmasının ampirik gerçeklikle uyuşmadığını ortaya koymuştur. Ampirik olarak, toplumsal yapıdan ayrı bir ekonomik düzenin olmadığı üzerinde durmuştur (Polanyi, 2010: 85-216; Polanyi, 1977: 47-53; Polanyi, Arensberg ve Pearson, 1971: 239-242; Dalton, 1968:xi-xiii; Dalton, 1969; 65; Gudeman, 2009: 17; Levitt ve Mendell, 1987: 34).

Nitekim Polanyi antropolojik bulgulardan yararlanarak, yöntem bilimsel bütüncülük (methodological holism) ile ekonomik eylemlerin ve kurumların nasıl ekonomik olmayan güdü ve kurumların matrisleri içerisinde gömülü olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Polanyi, temel olarak, ekonominin toplumsal yapının bir fonksiyonu olduğunu ve bu sebeple toplumsal boyutu içeren özsel bir yönü olduğunu ortaya koymuştur. *"The Economy As Instituted Process"* (Kurumlaşmış Süreç Olarak Ekonomi) (1957) adlı makalesinde; ekonominin biçimsel ve özsel anlamlarına ilişkin yapılmış ayrımlardan bahsetmiş, ardından ekonomi teriminin biçimselci(formalist) ve özselci(substantivist) olarak iki türlü tanımını vermiştir. Polanyi biçimselci ve özselci olarak yaptığı ekonomi tanımı ayrımı ile akademik çevrede ses getirmiştir. Nash'in ifade ettiği şekilde; “Polanyi ve meslektaşlarının ısrarla Max Weber'in ekonominin biçimsel ve özsel anlamları arasındaki farklılıkları vurguladıklarından beri; ekonomi diyerek ne kastettiğimiz ve sosyal alt sistemi içerebilen bir ekonomik analizin ne olabileceğine dair tartışmalar sürmektedir” (Polanyi, 1971a: 243-247; Polanyi, 1977: 19-21; Baum, 1996: 35- 46; Dalton, 1968: xxxii-xxxiii; Humphreys, 1969: 196; Nash, 1965: 123; Özel, 2009:219-221; Lie, 1991:219- 220).

Polanyi'nin biçimselci ve özselci olarak yaptığı ekonomi tanımı ayrımı; Max Weber'in özsel ve biçimsel rasyonalite ayrımı ile yakından ilişkili bulunmaktadır. Polanyi biçimselci ve özselci olarak yaptığı ekonomi tanımı ayrımı ile, Weber'in görüşüne yakın bir biçimde, mantıksal bir ekonomi anlayışı yerine, olguya dayalı ve ampirik gerçekliğe uygun olarak toplumsal boyutu göz ardı etmeyen bir ekonomi anlayışını savunur. Nitekim Polanyi antropoloji ve tarih bilgileri ışığında, kendi ifadesiyle “kaynağı ampirik ekonomi” olan özselci ekonomi tanımını yapar. Bu tanımda ekonomi; insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere çevreyle kurdukları karşılıklı ilişkileri kapsayan kurumsallaşmış bir süreçtir. Polanyi'nin bu özselci ekonomi tanımı, ampirik olarak, tüm ekonomiler için geçerli bir ekonomi tanımı sağlar. Ki Polanyi özselci ekonomi tanımıyla, ampirik gerçekliğin gösterdiği biçimde, ekonominin toplumsal yapıya bağlı olarak kurumsallaştığına dikkat çeker ve bu şekilde toplumsal çeşitliliğe duyarlı bir ekonomi anlayışı sunar. Wilk'in açıkladığı biçimde; Polanyi'nin özselci yaklaşım modeli demektir ki; ekonomi, toplumsal yapıya bağlı olarak farklı toplumlarda farklı mantıksal prensiplere dayanmaktadır. Buradan hareketle kapitalizmi anlamak için kullanılan araçlar Antik Aztekler'i çalışırken; çakmak taşı ve bıçakla jet motorunu tamire çalışmak gibi geçersiz olur (Polanyi, 1971a:248-252; Polanyi, 1977: 19-34; Chibnik, 2011: 4-33; Dalton, 1968: xxxii-xxxiii; Hann ve Hart, 2011: 56-66; Buğra, 2010: 49-50; Wilk, 1996: 7-8).

Bu bakımdan Polanyi özselci bir ekonomik yaklaşımla; esas olarak, ekonomik düzenin varoluşunda toplumsal boyutun; toplumsal yapıyla olan ilişkinin yadsınamayacağını savunmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin siyasi müdahalelerle emeği, toprağı ve parayı metalaştırarak ekonomiyi toplumdan ayıran kurumsal yapısını antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında kritik etmiştir. 19. yüzyıl piyasa ekonomisinde

emeğin, toprağın ve paranın metalaştırılmasıyla meydana gelen büyük kurumsal dönüşümle(ekonominin toplumsal yapıdan ayrılması “disembedded” ile) önce klasik iktisadın ardından neo klasik iktisadın oluştuğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda Polanyi, klasik ve neo klasik iktisat teorilerinin, toplumsal boyutu göz ardı eden yönleri ile piyasa ekonomisi mantığına uygun bir şekilde tasarlandığını ampirik verilerle tespit ve tenkit etmiştir. Klasik iktisat teorilerinin piyasa toplumu için anlamlı olduğunu, ekonomin toplum içine yerleşik olduğu(embedded) piyasa ekonomisi öncesi toplumlar için anlamlı ve geçerli olmadığını ampirik verilerle göstermiştir. Dolayısıyla Lie’nin açıkladığı gibi; “Polanyi’den geriye neo klasik iktisadın en önemli ve en inandırıcı eleştirisi kalmıştır” (Polanyi, 1957; 1977; 1944; Baum, 1996: 45-47; Humphreys, 1969:196; Lie, 1991: 219-223; Dalton, 1968: xxvi-xxiv) .

Nitekim Polanyi antropolojik ve tarihsel bilgilere dayalı özselci ekonomik yaklaşımıyla ciddi bir akademik etki yaratmıştır. Polanyi’nin bu akademik etkisi; özellikle ve öncelikle, 1960’lardan bu yana, ekonomik antropoloji alanında en etkili biçimde kendini göstermiştir. Zamanla Polanyi’nin disiplinler arası çalışmalarına olan ilgi artmış, Polanyi’nin çalışmaları farklı sosyal bilim dalları içinde ele alınmaya başlanmıştır. Günümüzde ise, Hann ve Hart’ın ifade ettiği şekilde; “Polanyi’nin çalışmaları halen arkeolojiden sosyolojiye, sosyal felsefeye; klasik çalışmalardan uluslararası politik iktisada kadar çok sayıda akademik çalışmayı şekillendirmeye devam etmektedir” (Block ve Somers, 2011: 53; Hann ve Hart, 2011: 71; Isaac, 2005: 23; Hann ve Hart, 2009: 7-8).

Polanyi’nin etkili olduğu, katkı sağladığı ve böylece bazı çalışma alanlarının şekillenmesine yardımcı olduğu konular: ekonomik antropoloji haricinde, ancak ekonomik antropoloji ile ilişkili olarak, başta tarihsel çözümleme ve karşılaştırmalı iktisattır. Rostein’in belirttiği biçimde; “Polanyi karşılaştırmalı iktisat ve tarihsel

çözümleme için daha geniş bir sosyal ve tarihsel düzenlemeleri olan ortak bir çerçeveye çizmek adına kavramsal araçlar geliştirmeye çalışmıştır”. Bu doğrultuda özselci bir yaklaşımla sanayileşmemiş ekonomilerle modern ekonomileri karşılaştırırken, ekonomik davranış ve örgütlenme biçimlerini ve bunların çeşitliliğini analiz etmiştir. Nihayetinde ampirik verilere dayanarak sosyoekonomik davranış ilkelerini ve bunlara karşılık gelen bütünleşme kalıplarını belirlemiştir. Bunlar: ekonomik davranış ilkeleri olarak; ev idaresi (householding), karşılıklılık (reciprocity), yeniden dağıtım (redistribution) ve mübadele (exchange) ilkeleridir. Bunlara karşılık gelen örgütlenme kalıpları, kurumsal yapılar ise sırasıyla; kendine yeterlilik (autarchy), simetri (symmetry), merkezilik (centricity) ve piyasa (market) kurumlarıdır. Polanyi, ekonomik davranış ilkelerini ve bunlara karşılık gelen ekonomik örgütlenme kalıplarını antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında örneklerle açıklamıştır (Polanyi, 1957/1971a: 248-256, Polanyi, 1977: 35-43; Humphreys, 1969: 204-205; Buğra, 2010: 49-53; Lie, 1991: 221-222).

Polanyi ampirik verilere dayalı olarak belirlediği ekonomik davranış ilkeleri ve bunlara karşılık gelen örgütlenme kalıplarıyla, sanayileşmemiş ekonomilerde dâhil olmak üzere tüm ekonomileri çözümlemeye yarayan kavramsal kategoriler sağlamıştır. Karşılaştırmalı iktisat için kavramsal bir araç seti sunmuştur. Bu şekilde tarihsel çözümlemeye ve karşılaştırmalı iktisatta bütüncül bir yaklaşım için katkı sağlamıştır. Bu bakımdan Polanyi, Bohannan’ın açıkladığı üzere; “antropologlara bir düşünce çerçevesi çizmiştir. Karşılaştırmalı iktisat çalışmalarına ilgi duyanların birçok sorusuna da cevap olabilmıştır”. Mübadele ilkesi ve buna karşılık gelen piyasa kalıbı üzerinde dururken; belirli bir toplumda piyasaların varlığının, piyasa ekonomisine işaret etmediğini tarihsel ve antropolojik bilgilerle açıklamıştır. Böylece mübadele ilkesinin katı bir şekilde 19. yüzyıl piyasa ekonomisi ile özleştirmenin hatalı olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda

Polanyi herhangi bir toplumda ekonominin kurumsallaşma sürecinin, ekonominin toplumdaki yerini ve işleyiş biçimini kavrayabilmek için oldukça önemli olduğunu ortaya koymuştur (Polanyi, 1977: 35-43; Bohannon, 1965: 1509; Humphreys, 1969: 204-207; Lie, 1991: 221-222; Rotstein, 1970: 117; Narotzky: 2001:4071)

Bu açıdan Lie'nin açıkladığı şekilde; “Polanyi kurumsal analizin aleyhine olan soyut modellerden kaçınmıştır... Tümdengelim yaklaşımı yerine tüme varım yaklaşımını ya da ampirik yaklaşımı ve metodolojik bireycilik yerine de kurumsal analizi desteklemiştir”. Nitekim Polanyi antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında, ekonominin kurumsallaşma süreci ile somut kurumlara odaklanarak; farklı piyasa türlerini ayırt etmiş, ekonomik düzenin toplumsal yapıyla olan karşılıklı ilişkisini ortaya koymuştur. Herhangi bir toplumda ekonominin kurumsallaşma sürecine dikkat edilmesinin, ekonomik düzenin çözümlenebilmesi için gerekli olduğunu göstermiştir. Bu bakımdan Polanyi çalışmalarında “toplumun keşfi” ve “toplumun gerçeği” gibi ifadeleri kullanmıştır. Dalton'un açıkladığı gibi; “Polanyi birçok kez “toplumun gerçeği” ifadesini kullanmış ve bununla “faydacı atom olarak insanoğlu” anlayışına karşı olduğunu anlatmıştır”. Ekonomik birey (homo economicus) aksiyomunun karşısına sosyal insanı koymuş; insan eylemlerinin ekonomik çıkarlara bağlı olarak değil, toplumsal yapıya ve kültüre bağlı olarak şekillendiğini, özellikle antropolojik bilgilerle ampirik olarak açıklamıştır. Toplumun organik bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle, toplumsal boyutu göz ardı ederek ekonomiye ağırlık veren ekonomik indirgemeci/determinist yaklaşıma karşı çıkmıştır. Ampirik olarak, insan hayatının diğer yönlerini büyük ölçüde yadsıyan ya da edilgen gören ekonomik indirgemeci/determinist yaklaşımın hatalı olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal yaşamın bir yönü olan ekonominin, yaşamın diğer yönlerine egemen kılınmasını “ekonomist yanılğı” olarak değerlenmiştir (Polanyi, 1977: 10-12; Polanyi,

1968: 70-72; Polanyi, Arensberg ve Pearson, 1971: 239-242; Dalton, 1968: xxx; Baum, 1996: 35-47; Hann, 1992:148-149; Wilk, 1996: 7).

Polanyi bilimsel doğruluk amacı yanında etik hassasiyet ile ekonomist yanılığa karşı mücadele etmiştir. Serbest piyasa ekonomisinde emeğin, toprağın ve paranın alınıp satılan bir mal haline getirilip metalaştırılmasıyla, toplumsal olanın ekonomikleştirildiğini, bunun ise bir ekonomist yanılığı olup, ampirik olarak hatalı olduğunu antropoloji ve tarih bilgileri ışığında açıklamıştır. Aynı zamanda toplumsal olanın(insan emeğinin ve doğanın) metalaştırılıp toplumsal boyutunun göz ardı edilerek ekonomikleştirilmesinin; çelişkili ve tahrip edici yönleri ile insanın ve toplumun doğal özüne aykırı olduğunu “*Büyük Dönüşüm*” adlı başyapıtında (ayrıntılı olarak *Büyük Dönüşüm*’ün 3.kısımında) anlatmıştır. Polanyi bir ekonomist yanılığı olarak ekonomizme karşı çıkmıştır. Marksizm’de var olan ekonomizmin; ekonomik olanın toplumsala hâkim olduğu görüşüyle, ekonominin toplumsal üzerinde üstün belirleyici etken olarak görülmesinin ampirik olarak yanlış olduğunu göstermiştir. Nihayetinde Polanyi, ekonomik olan ve olmayan olarak yapılan katı ayrıştırmayla birlikte ekonominin toplumsal boyutunun göz ardı edilmesine bilimsel olarak ampirik gerçeklikle uyuşmadığı için, etik olarak da toplumsal varoluş gerçeğine aykırı olması ve zarar vermesi bakımından karşı çıkmış ve bu durumu antropolojik ve tarihsel bilgiler ışığında kritik etmiştir. Nitekim Block ve Somers’ın açıkladığı biçimde; “Polanyi’nin kavramlarının dayandığı temel, bütünlük düşüncesidir, tikel toplumsal dinamikleri kavramak için zorunlu bağlamı veren bir toplumsal bütün düşüncesidir... Polanyi her hangi bir yanın genetik belirleyiciliğini reddederken, toplumsal bir bütünün bütün parçaları arasındaki yapısal ilişkiyi göstermeye çalışır”. Bu bağlamda Polanyi bütüncüllüğe olan entelektüel bağlılığı ile ekonominin toplumsal yapıyla olan ilişkisini göstermeye çalışırken, önemli

ölçüde antropolojik bilgilerden yararlanmıştır (Polanyi, 2010: 136-285; Polanyi, 1977:5-30; Dalton, 1968: xxi-xvii; Block, 2003: 277-284; Block ve Somers, 2011: 70-72; Baum, 1996: 20-39; Congdon, 1976: 168).

Sonuç olarak Polanyi çalışmalarıyla, Hann ve Hart'ın “antropoloji ekonomik formlarla ilgili düşünmenin en kapsamlı yoluydu; ikinci olarak kapitalist eşitsizliğin bir eleştirisiydi” şeklindeki açıklamasına önemli ölçüde örnek teşkil etmektedir. Polanyi ekonomik antropolojiden yararlanarak ekonomiyi daha geniş bir bağlam içerisinde ele almış, ekonomik düzenin toplumsal yapıyla olan organik bağına açıklamıştır. Kapitalizmin eşitsizliğinden ziyade, kapitalizmin toplumsal boyutu yok sayan yönleri ile bünyesinde barındırdığı yapısal çelişkiyi tespit ve tenkit etmiştir. Halen canlılığını sürdüren, kapitalizmin ampirik bilgilere dayalı en radikal ve en etkili eleştirel tahlilîlerinden birini ortaya koymuştur. Ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgileri ışığında ortaya koyduğu kavramlarla (ekonominin toplum içine yerleşikliği “embeddedness” kavramı başta olmak üzere, özselci ekonomi tanımı ve sosyoekonomik entegrasyon ilkeleriyle) ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirme çabası göstermiştir. Toplumların tarihsel ve karşılaştırmalı çözümlemesine bütüncül bir yaklaşım sağlamaya yönelik katkı sağlamıştır. Bu şekilde Polanyi, ekonomik antropoloji vasıtasıyla ekonomiye bütüncül bir yaklaşımın söz konusu olduğunu yaptığı çalışmalarla göstermiştir. Nitekim Polanyi'nin çalışmalarından çıkarılabilecek yol gösterici derslerden biri; ekonomik antropolojinin ekonomiye bütüncül bir yaklaşım için faydalı bir araç olduğudur (Hann ve Hart, 2009: 12; Dalton, 1968: ix-xlvi; Lie, 1991: 219-235; Baum, 1996: 3- 63; Rotstein, 1970: 118-126).

SONUÇ

Ekonomik meselelerle ilgili hem teoride hem de pratikte antropoloji disiplininin yararlanarak yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle 20. yüzyılda ekonomiyle ilgili meseleler hakkında antropolojiden yararlanarak yapılan çalışmaların sayısı giderek artmaya başlamıştır. Antropolojinin bütüncül yaklaşım vasfı ile ekonomik meselelerin ele alınmasında ve çözümlenmesinde sağladığı katkı ve hizmet daha da ön plana çıkmıştır. Nitekim bu çalışmada, ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım açısından antropolojinin bütüncül yaklaşım vasfı ile sağladığı katkı ve hizmet araştırılmıştır.

Bu doğrultuda öncelikle antropolojinin ekonomiyle olan ilişkisine bakılmıştır. Antropolojinin ekonomiyle olan ilişkisine bakıldığında, ilk olarak antropolojinin bir alt dalı olan ekonomik antropoloji karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik antropoloji kapsamında, saha çalışmaları ile birlikte, ekonomik meselelerin ve davranışların toplumsal yapıya bağlı olarak nasıl örgütlendiği ve işlediği bütüncül metodolojiyle; toplumsal bağlamından ve boyutlarından ayrılmadan, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu bağlamda ekonomik antropolojinin sağladığı katkılar değerlendirildiğinde ulaşılan bulgular şöyledir: **Ekonomik antropoloji; saha çalışmaları, karşılaştırmalı bakış açısı ve bütüncül metodolojisiyle;**

- ✓Ekonomik meselelerin ve davranışların toplumsal yapıya bağlı olarak nasıl örgütlendiği ve işlediği hakkında olgulara dayalı bilgiler temin etmektedir.
- ✓Ekonomik düzenin toplumsal yapıyla olan karşılıklı ilişkisini ampirik verilerle ortaya koyarak, ekonomik meselelerin toplumsal ve kültürel boyutlarının gözden kaçırılmamasına yardım etmektedir.

- ✓ Ekonomik düzen ve meselelerle ilgili; olgulara dayalı geniş ve bağıntılı bir bilgi hazinesi sunarak, ekonomik düzene ve meselelere dair kavramsal sınıflandırmaya hizmet etmektedir.
- ✓ Ekonomik meselelerin varoluşundaki toplumsal ve kültürel faktörlerin belirlenmesine; toplumsal mekanizmanın ve faktörlerin etkinliğinin tespit edilmesine hizmet etmektedir.
- ✓ Ekonomik meselelerin toplumsal ve kültürel değerlerle ve amaçlarla olan ilişkisini çözümlenmesine katkıda bulunmaktadır.
- ✓ Ekonomik olayları ve olguları, anlatıldığı gibi ya da görüldüğü gibi değil, içinde bulunduğu toplumsal bağlam ve faktörler kapsamında var olduğu biçimde; evrensel ve toplumsal boyutlarıyla bütüncül bir şekilde değerlendirebilmeye yönelik analitik bakış açısı ve metodolojik yardım sağlamaktadır.
- ✓ Ekonomik meselelerin ve davranışların maddi ve toplumsal boyutunu ayırt eden, ancak ayırtırmayan bütüncül bir yaklaşımın gelişimine ciddi biçimde katkıda bulunmaktadır.

Bu çerçevede ekonomik antropoloji, ekonomik meselelerin ve davranışların toplumsal yapı içinde maddi boyutunu gözden kaçırmadan, toplumsal ve kültürel boyutları ile bütüncül bir şekilde ele alınması ve çözümlemesine hizmet etmektedir. Bu açıdan ekonomik meselelerle ve davranışlarla ilgili konularda, antropoloji disiplini ile diyalog kurulması; olgulara dayalı, daha kapsamlı, ayırt edici ve bütünsel, dolayısıyla daha nitelikli çalışmaların yapılması anlamına gelmektedir. Nitekim işletme ve iktisat alanlarında antropolojiden yararlanarak yapılmış çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalara bakıldığında, iktisat ve işletme alanlarında antropolojik perspektif ve metotların nitel verilerin toplanmasında ve değerlendirilmesinde hem teoride hem de pratikte etkili bir

şekilde iş gördüğü görünmektedir. Buna rağmen hâlâ antropologlarla iktisatçılar ve işletmeciler arasında tam anlamıyla bir diyalog kurulamamıştır.

Ancak antropologlar saha çalışmaları, karşılaştırmalı bakış açıları ve bütüncül metodolojileriyle; iktisatçıların ve işletmecilerin veri toplamaları, bu verileri değerlendirmeleri ve ulaştıkları genellemeleri test etmeleri için metodolojik yardım sağlayabilir durumdadır. Bu durum, temel olarak, ekonomik antropoloji bünyesinde, antropoloji disiplinin iktisat disiplinine temas ettiği noktada en belirgin şekilde kendini göstermiştir denilebilir. Ekonomik antropoloji bünyesinde, 1950'liler ve 1960'lardan itibaren modern iktisat teorilerinin toplumsal ve kültürel boyutu yok sayan yönleri kritik edilmeye başlanmıştır. İlkel olarak nitelenen sanayileşmemiş toplumların ekonomilerine dair verileri göz önüne alarak, iktisatçıların piyasa ekonomisine ve kapitalist sisteme odaklı araç ve kavramlarını hayata aktarım açısından kısıtlı bulunmuştur. Bu bağlamda klasik ve neo klasik iktisadın temelinde yer alan başta rasyonel seçim teorisinin ve ekonomik birey(homo economicus) aksiyomunun somut gerçeklikle uyuşmadığı, gerçek dışı olduğunu ortaya konmuştur. Bu şekilde ekonomik meselelerin toplumsal ve kültürel faktörlerle olan ilişkisine dikkat çekilmiş; ekonomik meselelerin daha geniş bir bağlamda, toplumsal ve kültürel boyutlarını gözden kaçırmadan ele almaya ve çözümlemeye yönelik katkı ve hizmet sağlanmıştır. Bu bağlamda ekonomik antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül bir yaklaşım için bir araç olarak değerlendirilebilir olduğu görünmektedir.

Ekonomik antropolojinin ekonomik meselelere bütüncül yaklaşım için bir araç olarak değerlendirilebileceğini, teorik olarak çalışmalarıyla gösteren önemli isimlerden biri, belki de en önemlisi Karl Polanyi'dir. Polanyi ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerini kullanarak, ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirmeye yönelik

disiplinler arası yankı uyandıran etkili savlar ve kavramlar ortaya koymuştur. Bu sebeple bu çalışmada, Polanyi'nin ekonomik antropoloji ve iktisat tarihinden yararlanarak, ekonomik analize bütüncül bir yaklaşım geliştirmeye yönelik yaptığı teorik çalışmalar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ulaşılan bulgular şöyledir;

- ✓ Polanyi toplumsal bir bütünün, bütün parçaları arasındaki yapısal ilişkiyi göstermeye çalışırken, önemli ölçüde antropolojik bulgulardan yararlanmıştır. Bu bakımdan denilebilir ki; Polanyi'nin bütüncüllüğe(holizme) olan entelektüel bağlılığı, onu antropoloji disipliniyle bağlantı kurmaya yöneltmiştir.
- ✓ Polanyi ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerini kullanarak, bütüncül bir yaklaşımla, tüm toplumların tarihsel ve karşılaştırmalı çözümlemesini sağlayan sosyoekonomik entegrasyon ilkelerini ortaya koymuştur.
- ✓ Ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerinden yararlanarak belirlediği ekonomik davranış ilkeleri ve bunlara karşılık gelen örgütlenme kalıplarıyla, sanayileşmemiş ekonomilerde dâhil olmak üzere tüm ekonomileri çözümlemeye yarayan kavramsal kategoriler sağlamıştır.
- ✓ Antropolojik bulguları kullanarak, ekonomik faaliyetlerin ve kurumların, bir kural olarak, toplum içine yerleşik (embedded) olduğunu ortaya koymuş; ekonomik düzenin toplumsal yapıyla olan organik bağına açıklamıştır.
- ✓ Ekonominin, bir kural olarak, toplum içine yerleşikliği bağlamında, piyasa ekonomisinin ekonomiyi toplumdan ayıran(disembedded) niteliğini, ekonomik antropoloji ve iktisat tarihi bilgilerinden yararlanarak, ampirik bilgilerle tespit ve tenkit etmiştir.

- ✓ Toplumsal boyutu göz ardı eden klasik ve neo klasik iktisat teorilerinin, piyasa ekonomisi mantığını desteklendiğini, somut gerçeklikle uyuşmadığını ampirik bilgilerle göstermiştir.
- ✓ Polanyi'nin ekonominin toplum içine yerleşikliği bağlamında ortaya koyduğu antropolojik temelli savlar, modern yönetim yaklaşımlarından biri olan durumsallık yaklaşımını desteklemektedir.
- ✓ Polanyi'nin antropolojik temelli görüşlerine paralel olarak, durumsallık yaklaşımı, işletme organizasyonları için uygun yönetim ilkelerinin belirlenmesinde çevrenin ve sosyokültürel faktörlerin hesaba katılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Koçel'in de açıkladığı şekilde; durumsallık yaklaşımı, hangi durum ve koşulda, hangi ilkelerin sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarabileceği hakkında; sosyal davranış, teknoloji ve çevre unsurlarının örgüt yapısı üzerindeki etkisinin araştırılması ile ilgilenmektedir(Koçel, 2015: 333-335). Dolayısıyla sosyal ve ekonomik antropolojik çalışmalar ve bunlara ilişkin bilgiler durumsallık yaklaşımı açısından değerlendirilmesi gereken önemli unsurlar arasında sayılabilir durumdadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada akademik çalışmalar çerçevesinde; ekonomik antropolojinin saha çalışmaları, karşılaştırmalı bakış açısı ve bütüncül metodolojisiyle, ekonomiye bütüncül bir yaklaşım için katkı ve hizmet sağladığı görülmüştür. İktisat ve işletme alanlarındaki meselelerin bütüncül şekilde ele alınması ve çözümlenmesi açısından, antropolojik perspektif ve metotların kullanılabilir olduğu tespit edilmiştir. Ekonomiyle ilgili meselelerde antropoloji disiplini ile diyalogun; ekonomik meselelerin toplumsal bağlamından ve boyutlarından ayrılmadan ele alınarak bütüncül bir şekilde analizi ve anlaşılması için yararlı olduğu anlaşılmıştır. Nitekim Karl Polanyi referansı ve

örneği ile, ekonomik antropolojinin ekonomiye bütüncül bir yaklaşım için önemli bir araç olarak değeriendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik meselelerin daha geniş bir bağlamda ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve analizi açısından, antropoloji disiplini ile diyalogun; antropolojik perspektif ve metotların bir araç olarak kullanılabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Neticede Hann ve Hart’ın ifade ettiği biçimde; “Antropoloji benzersiz bir şekilde bütün insan bilimleri dizisine açıktır ve bu yüzden de onları parçalayan engelleri desteklememeli, aksine yıkmalıyız. Sonunda hepimizin ortak paylaştığı gezegendeki zor durumları ele almak için, yeni stratejiler geliştirmede etiketle ve sınır çizgileriyle daha az ilgilenir hale geliriz”(Hann ve Hart, 2011: 164).

KAYNAKÇA

Acar, G.T. (2008). *İktisadî Değişirmek*. İstanbul: İletişim Yayınları

Akın, G. (2002). Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Antropolojik Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Dergisi*. Cilt: 42, Sayı: 1-2, ss: 9-21
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1012/12283.pdf>

Arensberg, C.M.(1971). *Anthropology As History*. Polanyi, K., Arensberg, M.C. ve Pearson, H.W.(der.), *Trade and Market in the Early Empires* içinde (ss: 97-114). USA: Free Press

Baba, M. L.(1986). (Introduction). *Business and Industrial Anthropology: an overview*, National association of Practicing Anthropologists *NAPA Bulletin* No: 2, ss:1-46, USA: Blackwell Publishing Ltd. doi:10.1525/napa.1986.2.1.1

Baba, M. L. (2006). *Anthropology and Business*. H. James Birx(ed), *Encyclopedia of Anthropology* içinde(ss.83-117). Thousand Oaks, CA: Sage Publications

Baum, G.(1996). *Karl Polanyi on Ethics and Economics*. Canada: McGill-Queen's University Press

Beals, R. L. ve Hoijer, H. (1991). The Nature and Scope of Anthropolog.(Çev: Gürbüz Erginer) *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Dergisi*. Cilt: 35, Sayı: 2, ss: 9-34
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1254/14381.pdf>

Blim, M.(2005). *Culture and Economy*. James G. Carrier(ed.), *A Handbook of Antropology* içinde (ss.306-322). UK: Edward Elgar Publishing Limited

Block, F.(2003). Karl Polanyi and The Writing of The Great Transformation. *Theory and Society* içinde Vol:32, No: 3, ss:275-306. Netherlands: Kluwer Academic Publishers

Block, F. ve Somers, M.R.(2011). Ekonomist Yanılgının Ötesi: Karl Polanyi'nin Holistik Toplum Bilimi. Theda Skocpol(der.), (Çev: Ahmet Fethi), *Tarihsel Sosyoloji* içinde (ss. 52-93). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Bohannan, P.(1965). Karl Polanyi 1886-1964. *American Anthropologist* içinde Vol: 67, No: 6, (ss. 1508-1511). <http://www.jstor.org/stable/669163>

Bourdieu, P.(2011). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*.(Çev: Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları

Bubandt, N. ve Otto, T.(der.) (2010). *Experiments in Holism Theory and Practice in Contemporary Anthropology*. United State: Wiley-Blackwell Publication

Buğra, A. (2010). *İktisatçılar ve İnsanlar-Bir Yöntem Çalışması*. İstanbul: İletişim Yayınları

Buğra, A.(2009a).(Giriş). 21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak: Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi. İstanbul: İletişim Yayınları

Buğra, A.(2009b). Polanyi'nin Çifte Hareket Kavramı ve Günümüz Piyasa Toplumunda Siyaset. *21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak: Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi* içinde(ss:237-259). İstanbul: İletişim Yayınları

Brook, D.(1994). The Great Transformation. Its Relevance Continues. *American Journal of Economics and Sociology* içinde Vol: 53, No: 4, (ss:401-502) <http://www.jstor.org/stable/3487183>

- Carrier, J. G.(der.) (2005). *A Handbook of Economic Anthropology*. UK: Edwar Elgar
- Cerne, M. M.(der.)(1991). *Putting First People Sociological Variables in Rural Development*. USA: Published for the World Bank Oxford University Press
- Cerne, M. M. (1996). *Social Organization and Development Anthropology*. The 1995 Malinowski Award Lecture. Washington, D.C: World Bank
- Chibnik, M.(2011). *Anthropology, Economics and Choice*. USA: University of Texas Press
- Congdon, L.(1976). Karl Polanyi in Hungary, 1900-19. *Journal of Contemporary History* içinde Vol: 11, No: 1,(ss: 167-183). <http://www.jstor.org/stable/260008>
- Coşgel, M.(2005). Conversations between Anthropologists and Economists. *Economics Working Papers* içinde http://digitalcommons.uconn.edu/econ_wpapers/200529
- Crehan, K.(2006). *Gramsci Kültür Antropoloji*.(Çev: Ümit Aydoğmuş). İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Dalton, G.(der.) (1968). *Primitive, Archaic and Modern Economies Essays of Karl Polanyi*. Boston: Beacon Press
- Dalton, G. (1961). Economic Themy and Primitive Society. *American Anthropologist* içinde Vol. 10, No. 1, (ss:1-25). USA: The University of Chicago Press.
- Dalton, G.(1968). (Giriş). *Primitive, Archaic and Modern Economies Essays of Karl Polanyi*. Boston: Beacon Press(ss: ix-xxvii)
- Dalton, G. (1969). Theoretical Issues in Economic Anthropology. *Current Anthropology* içinde Vol. 63, (ss: 63-102). USA: The University of Chicago Press.

Dalton, G.(1978). Is Economic Anthropology of Interest to Economists?. *The American Economic Review* içinde Vol. 68, No. 2,(ss: 23-27). <http://www.jstor.org/stable/1816655>

Douglas, M. ve Isherwood, B.(1999). *Tüketimin Antropolojisi*.(Çev: Erden Atilla Aytekin). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları

Drucker, P. F.(1991). *Yeni Gerçekler- Devlet ve Politika Alanında Ekonomi Bilimi ve İş Dünyasında Toplumda ve Dünya Görüşünde*. (Çev: Birtane Karanakçı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Durrenberger, E.P. J.(2005). Labour. James G. Carrier(ed.), *A Handbook of Anthropology* içinde(ss. 125-139). UK: Edward Elgar Publishing Limited

Eriksen, T.H.(2010). *Antropoloji Tarihi*.(Çev: Aksu Bora). İstanbul: İletişim Yayınları

Eriksen, T.H.(2012). *Küçük Yerler, Büyük Meseleler Sosyal ve Kültürel Antropoloji*.(Çev: A. Erkan Koca). Ankara: Birleşik Yayınevi

Erkal, M. E.(2000). *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*. İstanbul: Der Yayınları

Ersoy, M.A.(2008). *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Nobel Yayınları

Firth, R.(1972). Methodological Issues in Economic Anthropology. *Man, New Series* Vol: 7, No: 3, (ss: 467-475). Published by: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland <http://www.jstor.org/stable/2800918>

Fine, B.(2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilimlere Karşı-Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler*. (Çev: Ayşegül Kars). İstanbul: Yordam Kitap

Fusfeld, D. B. (1957/1971). Economic Theory Misplaced: Livelihood in Primitive Society. K. Polanyi, C. M. Arensberg, H. W. Pearson (ed.), *Trade and Market in the Early Empires* içinde (ss. 342-356). USA: Gateway Edition

Geertz, C.(2010). *Kültürlerin Yorumlanması*.(Çev: Hakan Gür). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları

Gudeman, S. (2009). Necessity or Contingency: Mutuality and Market. *Market and Society: The Great Transformation Today* içinde. (ss: 17-37) USA. Cambridge University Press ISBN-13 978-0-511-54074-5 eBook (NetLibrary)

Gudeman, S.(2001). *The Antropology of Economy: Community, Market and Culture*. USA: Blacwell Publishers Inc.

Güvenç, B.(1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitapevi

Gregory, C.(2009). Whatever Happened to Economic Anthropology?. *The Australian Journal of Anthropology*.Vol:20, No: 3, (ss: 285–300).
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1757-6547.2009.00037.x/pdf>

Gramajo, A. M.(2010). Economic Anthropology: Past and Future. *Laissez-Faire* içinde No. 32, (ss:29-40)
http://ufm.academia.edu/AndresMarroquin/Papers/1205231/Economic_AnthropologyPast_and_Future E. T. 02. 01. 2011

Hann, C. ve Hart, K.(2011). *Economic Anthropology History, Ethnography, Critique*. UK: Polity Press

Hann, C.H. (1992). Radical functionalism- The Life and Work of Karl Polany. *Dialectical Anthropology* içinde Vol: 17, (ss: 142-166). Netherlands: Kluwer Academic Publishers

Hann, K. ve Hart, C.(2009)(ed.). Introduction: Learning from Polanyi 1. Hann, C. ve Hart K. (der.) *Market and Society: The Great Transformation Today* içinde (ss:1-16). USA: Cambridge University Press ISBN-13 978-0-511-54074-5 eBook (NetLibrary)

Haviland, W. A.(2002). *Kültürel Antropoloji*.(Çev: Hüsamettin İnaç ve Seda Çiftçi). İstanbul: Kaknüs Yayınları

Herskovits, M.J.(1952). *Economic Anthropology- A Study in Comparative Economics*. New York: Alfred A. Knopf

Herzfeld, M.(2012). *Antropoloji Kültürde ve Toplumda Teorik Uygulama*.(Çev: Bülent Toksöz). İstanbul: Say Yayınlar

Humphreys, S.C. (1969). History, Economics, and Anthropology: The Work of Karl Polanyi. *History and Theory* içinde Vol: 8, No: 2, (ss: 165-212). Published by: Wiley for Wesleyan University <http://www.jstor.org/stable/2504323>

Isaac, B. L.(2005). Karl Polanyi. James G. Carrier(ed.), *A Handbook of Economic Anthropology* içinde(ss:14-25). UK: Edward Elgar Publishing Limited

Jordan, A.T.(2010). The Importance of Business Anthropology: Its Unique Contributions. *International Journal of Business Anthropology* vol: 1, No: 1, (ss: 15-25). <http://www.na-businesspress.com/IJBA/JordanWeb.pdf>

Jordan, A. T.(2013). *Business Antropology*. USA: Waveland Press, Inc.

Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta Basım Yayın

Kottak, C.P. (2002). *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*. (Çev: Serpil N.Altuntek, Balkı Aydın, Şafak Dilek Erdal, Yılmaz S. Erdal, Serpil Eroğlu, Erhan G.Ersoy, Süreyya Özbek, Sibel Özbudun, Şebnem Pala ve Gülfem Uysal). Ankara: Ütopya Yayınları

Küçükkalay, A. M.(2010). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Levitt, K.P. ve Mendell, M,(1987). Karl Polanyi: His Life and Times. *Studies in Political Economy* içinde Vol:22, (ss:7-39).

Lewis, D. (1973). Anthropology and Colonialism. *Current Anthropology*, vol:14, No: 15, (ss: 581-591). <http://www.unc.edu/~aescobar/wan/wananthropologyandcolonialism.pdf>

Lie, J. (1991). Embedding Polanyi's Market Society. *Sociological Perspectives* içinde Vol: 34, No:2, (ss: 219-235). Published by: Sage Publications

Malinowski, B.(1992). *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*. (Çev: Saadet Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınları

Malinowski, B.(2005). *Argonauts of the Western Pacific*. Taylor & Francis e-Library. ISBN 0-203-42126-4 Master e-book ISBN(Özgün eser 1922 tarihli)

Marrewijk, A.V.(2010). European Developments in Business Anthropology. *International Journal of Business Anthropology* içinde Vol: 1, No: 1, (ss:18-36)

Morais, R. J. ve Malefyt, T.W.(2010). How Anthropologists Can Succeed in Business: Mediating Multiple Worlds of Inquiry. *International Journal of Business Anthropology* içinde, Vol: 1, No: 1, (ss: 37-48)

Nash, M.(1965). Economic Anthropology. *Biennial Reiew of Anthropology* içinde Vol. 4, (ss. 121-138). Published by Bernard Siegal

Narotzky, S. (2001). Economic Antropology. Neil J. Smelser ve Paul B. Baltes(ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* içinde(ss:-4069-4073). Published by: Elsevier Science Ltd.

Özel, H.(2009). *Piyasa Ütopyası*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık

Pant, D.R. ve Alberti, F.(1997). Antropology and Bussiness: Reflections on the Bussiness of Cultural Antropology. *Liuc Paperns* içinde, No:42, (ss: 1-25)

Pathy. S. (2010). Diverse Approaches in Economic Anthropology: Some Reflections. *International Journal of Sociology and Anthropology*. Cilt: 2, Sayı: 6, (ss:104-108)

Polanyi, K., Arensberg, M.C. ve Pearson, H.W. (1971). *Trade&Market In The Early Empires*. USA: Gateway Edition(Özgün eser 1957 tarihli dir)

Polanyi, K.(2010). *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökleri*.(Çev: Ayşe Buğra). İstanbul: İletişim Yayınları(özgün eser 1944 tarihli dir)

Polanyi, K.(1968).Our Obsolete Market Mentalitiy. George Dalton (der.), *Primitive, Archaic And Modern Economies Essays of Karl Polanyi* içinde (ss.59-77). Boston: Beacon Press

Polanyi, K. (1957/1971b). Aristotle Discovers the Economy. (ed). K. Polanyi, CM. Arensberg, ve H. 17. Pearson, *Trade and Market in the Early Empires* içinde (ss. 64.-94). USA: Gateway Edition

Polanyi, K.(1957/1971a). The Economy as Instituted Process. K. Polanyi, C. M. Arensberg, H. W. Pearson(der.), *Trade and Market in the Early Empires* içinde (ss.243-270). USA: Gateway Edition

Polanyi, K. ,Arensberg, C.M. ve Pearson, H. W. (1957/1971). The Place of Economies in Societies. *Trade and Market in the Early Empires içinde*, (ed). K. Polanyi, C.M. Arensberg, and H. W. Pearson, (ss. 239-242). USA: Gateway Edition

Polanyi, K.(1977). *Livelihood of Man*. New York: Academic Press

Plattner, S.(ed) (1989). *Economic Antropology*. USA: Standford University Press

Rotstein, A.(1970). Karl Polanyis Concept of Non-Market Trade. *The Journal of Economic History* içinde, Vol: 30, No:1, (ss:117-126).
<http://www.jstor.org/stable/2116726>

Saran, N. (1993). *Antropoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi

Sahlins, M.(2010). *Taş Devri Ekonomisi*.(Çev: Taylan Doğan ve Şirin Özgün). İstanbul: Bgst Yayınları

Sayer, A.(2009).(Önsöz). *21. Yüzyılda Karl Polanyi 'yi Okumak: Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları

Smith, A.(1997). *Ulusların Zenginliği*.(Çev: Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı). İstanbul: Alan Yayıncılık(özgün eser 1776 tarihli)

Strauss, C. L. (1978). Antropoloji.(Çev: Ümit Meriç). *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. Sayı: 16, ss:102-128

Stiglitz, J. E.(2001). (Önsöz). *Great Transformation*. USA: Beacon Press

Stiglitz, J.E.(2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*.(Çev: Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural). İstanbul: Plan B Yayınevi

Strauss, C.L.(2012). *Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji*.(Çev: Akın Terzi). İstanbul: Metis Yayınları

Şimşek, M.Ş., Çelik, A. ve Akgemci, T. (2016). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Konya: Eğitim Yayınevi

Tian, R. G.(2010). The Unique Contributions and Unique Methodologies: A Concise Overview of the Applications of Business Anthropology. *International Journal of Business Anthropology* içinde Vol: 1 No: 2 (ss:70-88)

Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul: Beta Basım Yayın

Immerwahr, D.(2009). Polanyi in the United States: Peter Drucker, Karl Polanyi and the Midcentury Critique of Economic Society. *Journal of the History of Ideas* içinde, Vol: 70, No: 3, (ss:445-466)

Zencirkıran, M. (2017). *Davranış Bilimleri*. Bursa: Dora Yayıncılık

Weber, M.(1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*.(Çev: Özer Ozankaya). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları(Özgün eser 1922 tarihlidir)

Weber, M. (2009). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*.(Çev: Zeynep Gürata). İstanbul: Ayraç Kitapevi Yayınları(özgün eser 1905 tarihlidir)

Wright, S. (2005). *The Anthropology of Organization*. London: Routledge.

Wilk, R. R. (1996). *Economies and Cultures: Foundations of Economic Anthropology*. USA: Westview Press ISBN 0-8133-2059-3 (he). — ISBN 0-8133-2058-5 (pb)

Eriksen, T. H. (2005). Antropoloji Sosyal Bilimlerin Ufkunu Genişletmiştir.
<http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=22&makale=Antropoloji> E.

T. 03.05.2011

Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük “Etnografik” Maddesi
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a0473b21bc9a1.60664113 E. T. 08.11.2017

Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük “Etnografya” Maddesi
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a04766d69f9a1.42199865 E. T. 08.11.2017